

Luz Jahnen
Tanulmányozás és Elmélkedés Parkjai
Schlamau
Fordítás: Ivetta Csongrádi

Bosszú, erőszak és megbékélés

**A nyugati kultúra bosszúmechanizmusának
vizsgálata és elmélkedések
- Silo egy tanulócsoporttal folytatott beszélgetése alapján.
(2008. május 6. Grotte/Olaszország)**

Tartalom

1	Bevezetés.....	3
2	Összefoglalás.....	4
3	Úton hazafelé.....	6
4	A bosszú mechanizmusának struktúrája a tudatban.....	8
5	A Hammurapi-kódex.....	14
	A kódex előzménye.....	15
	Hammurapi Babilonja.....	15
	Hammurapi törvénykönyve.....	17
6	A jog és a törvény fejlődése Hammurapi óta.....	21
	Vérbosszú.....	21
	A görögök.....	23
	Római Birodalom.....	25
7	Nietzsche	
	Nietzsche és a bosszú, és ami ezután történik.....	28
	Salvatore Puledda Berlinben.....	30
	Nietzsche és a vallás.....	32
	Nietzsche - Jog, igazságosság és igazságszolgáltatás.....	33
	Nietzsche - további idézetek.....	36
8	Halálbüntetés és emberáldozat.....	38
	Halálbüntetés.....	38
	Emberáldozat.....	41
9	Rabszolgaság.....	44
	Rabszolgaság az ábrahámita vallásokban.....	47
	A rabszolgaság eltörléséért vívott harc.....	48
	Rabszolgaság napjainkban.....	50
10	Népirtás/genocídium.....	51
11	Hammurapi, bosszú és erőszak ma / a nyugati kultúra.....	55
	Az erőszak és a tudomány a nyugati világban.....	57
12	Silo - Az erőszak, a bosszú és a megbékélés.....	61
13	Egy új kultúra / Válaszok.....	64
14	Irodalom.....	70

1 Bevezetés

Silo 2008. május 6-án Grottéban (Santo Stefan/Olaszország) találkozott olasz humanisták egy tanulócsoportjával, akik bemutatták neki munkájuk eredményét. Körülbelül egy éven keresztül gyűjtöttek anyagokat az erőszak, bosszú és megbékélés témájában. Ebből a prezentációból kialakult egy beszélgetés, melyben Silo kitartóan ismételve utalt a következőkre:

"...most van itt a pillanat, hogy a bosszú struktúráját és a bosszú túllépésének struktúráját mélyrehatóan tanulmányozzuk. Ez az, amit mondunk. Csakis ezt."

"Ez egy olyan dolog, amely addig nem talál társadalmi megoldásra, amíg le nem hatolunk egészen a gyökerekig. És ez a rendszer gyökere."

"Nagyon erős téma, nagyon fontos. Azt mondanám, egyike a legfontosabb témáknak."

"Tehát a bosszú túllépésének témája azt jelenti, hogy túllépünk magán a rendszeren. A bosszú túllépéséért harcolni egyet jelent azzal, hogy a rendszer és annak egész struktúrája ellen harcolunk."

"Az alapokig hatolni - azoknak, akik ennek szentelik magukat, felhívjuk a figyelmüket arra, hogy ez problémákat fog okozni. Problémákat, mert az ember maga is egy adott, a gondolkodását formáló kultúrába van belehelyezve. De rendben. Megéri ott problémákra bukkanni. "

Az alábbi munka olyasmi, mint

- egy próbálkozás, eljutni a bosszú gyökereihez a nyugati kultúrában.
- egy próbálkozás, a Silo által felvetett kérdésekre válaszokat adni: személyesen, kulturálisan, társadalmilag, történelmileg...
- egy felhívás arra, hogy közösen folytassuk a vizsgálódásokat, elmélkedéseket, publikációkat azért, hogy nézőpontunkat erősebben mozdítsuk a nyilvános viták irányába.

Ezen célokat szem előtt tartva a munka először is a türelmetlen és sietős olvasók számára egy rövid és tömör összefoglalóval kezdődik. Ezután egy személyes tapasztalattal folytatódik, majd megpróbálom leírni a bosszú mechanizmusát. A további fejezetekben a Silo által felvetett megjegyzések következnek további információkkal elmélyítve (Nietzsche, halálbüntetés, rabszolgaság és mások). Röviden jelemezzük és illusztráljuk a bosszú mechanizmusának történelmi fejlődését néhány fontos korszakban (görögök, rómaiak), végül bemutatjuk a mai társadalom bosszúmechanizmusát. Befejezésként megnézzük, mint mond Silo tanítása az erőszak és bosszú nyugati kultúrában meglévő gyökereit kereső, itt taglalt kérdésekre vonatkozólag, és megnézzük az ebből következő javaslatokat.

Az alábbi vizsgálódás inkább egy nyitott projekt jellemzőivel bír, semmint egy lezárt monográfiával: nyitott a hibás és esetleges felszínes információk javítására, nyitott az információk, vizsgálódások, javaslatok és végkövetkeztetések kiegészítésére, kibővítésére, nyitott a következő munkák és aktivitások továbbfejlesztésére.

Minden esetben szükséges azonban a továbbolvasás előtt vagy elolvasni, vagy megnézni a 2008. május 6-ai grottei beszélgetést, mivel az egész munka az említett beszélgetésen alapul.

Végül szeretném megosztani a monográfia megírásához fűződő személyes motivációm: erősebb alapra szert tenni az erőszak túllépéséhez szükséges lépések megtétele és további aktivitások érdekében.

2 Összefoglalás¹

Erőszak: A tudat "egyensúlyban" van, addig, amíg normális transzferáló funkcióját észlelni tudja.

Azokat a jelzéseket, melyek a tudat apparátusának normális transzferáló funkcióját erőteljesen megszakítják, általánosságban fájdalomként vagy szenvedésként érzékeljük. Ezt a betörést az "Én"-be ("Én" alatt mindazon dolgok összességét értjük, melyeket "hozzám tartozónak" tekintek, ami nem szükségszerűen csak a testem lehet) ill. a szándékosságomba úgy élem meg, mint az erőszak egy jelenségét. Eseményekről vagy helyzetekről van szó, melyeket az "Én"-em integritásának sérüléseként tapasztalok meg és melyeket nem tudok azonnal integrálni.

Régtől fogva használjuk ezt a fogalmat, leginkább a fizikai erőszakot értve alatta; itt azonban az összes, fent nevezett spektrumot az erőszak formáinak tekintjük, mivel az érzékelés (a hatás) ugyanaz: Betörés az "Én"-be, a transzferáló tudati folyamatok megszakítása, fájdalom és szenvedés érzékelése.

Bosszú: A tudati apparátus erre a rendkívüli állapotra ösztönösen úgy reagál, hogy minden harci forrását mobilizálja azért, hogy egy első reakcióban kikapcsolja a fájdalmat és szenvedést okozó jelzést. Ez a maga egyszerűségében először is egy védekezési mechanizmus, ugyanakkor azonban a bosszúmechanizmus kiindulópontja is. Ha bekövetkezett a sérülés, melyet több mint egy pillanatig fájdalomként, szenvedésként, a tudat rendkívüli állapotaként élek meg, akkor az okozó a szenvedésem kataritikus kisütésének célpontjává válik. Minél nagyobb a fájdalom és minél hosszasan tart, annál inkább szenvednie kell a célszemélynek.

Ebben a kevésbé vagy egyáltalán nem reflektáló állapotban látószögem szenvedésem okozójára szűkül: puszta tárggyá válik, és csak egyetlen "emberi" tulajdonsága érdekel – a szenvedésre való képessége. Eltárgyasítom a másikat, mintha nem magamfajta, nem az én fajtámhoz tartozó lenne. Ez egy ellentmondás.

A bosszú mechanizmusa a védekezés ösztönös pszichofizikai forrásait használja, hogy az okozóval közölje: Akkora fájdalmat okoztál nekem - és hogy jelezze, az okozó velem vagy a csoporttal szembeni viselkedése nem tolerálható. Ezzel egyidejűleg bebizonyítom magamnak és kifelé is azt kommunikálom, hogy megbántott "Én"-em ép, erős és működőképes.

Mindennek a tudati apparátus és annak működése szempontjából az a mozgatórugója, hogy helyreálljon a normális működés és az egyensúlyi állapot. És ha ebből a mozgatórugóból tekintünk a folyamatra, akkor a bosszúmechanizmusban észreveszünk egy hibás működést: ha a másikkal azt teszem, amit a magam számára magától értetődően nem kívánok, megnövelem annak a valószínűségét, hogy környezetemben velem szemben hasonló viselkedést tapasztaljak. Ez azt eredményezi, hogy a tudatom a felszínen és a mélyben is

¹ Az itt használt kifejezések, mint tudat, tudati apparátus, a tudat transzferáló működése, és más pszichológiai fogalmak a L.A. Amman Önfelszabadtítás és Silo Pszichológia 2. műveiben leírt átfogó és részletes leírásokra és definíciókra vonatkoznak.

folyamatosan ezzel a lehetőséggel foglalkozik. Mindez energiát igényel, melyet a transzferáló folyamatától vonok el. Ez egy hibás működés azért is, mert a bosszú mechanizmusa nem vezet a nekem okozott szenvedés integrálásához, csupán a fájdalom katartikus kisütésében végződik. Még összetettebb lesz ez a mechanizmus az ember időbeli horizontján keresztül tekintve, mely az "egyensúly helyreállításának" impulzusát, ezt a pl. az erejének, a társadalmi tekintélyének, az önképének, a megbecsülésének helyreállításához szükséges impulzust akár időbeli eltéréssel és néha átfogó előkészületekkel is követni tudja.

Hammurapi: Hammurapi idejében (bronzkor) jönnek létre először nagyobb birodalmak letelepedett emberekkel és átfogó törvénykezéssel. Az "állam" elveszi az embertől a jogot a büntetésre, bosszúra, megtorlásra - miközben ezzel egyidejűleg a szorosabb együttélés következtében a konfliktusok száma megnövekszik. Az állam monopolizálja a bosszúra való jogot, hogy a rendszert kormányozni tudja. Helyettesként maga válik bosszúállóvá. Ekkor válik az erőszak, a bosszú mechanizmusa az államokba és nemzetekbe rendeződött társadalmi együttélés kultúrájának immanens részévé, ahogyan ezt ma is ismerjük. És ugyancsak ekkor kezdődik az ember elidegenedése a Belsőjétől – s válik ez a nyugati kultúra alkotórészévé. Az erőszakos mechanizmusok ezen köbevézése a mai napig megakadályozza, hogy túllépjünk a bosszú és az erőszak hibás működésén, és egy olyan kultúrát hozott létre, melyben a világszerte létező, hatalmas méretű erőszak és az egyén elidegenedésének folyamatos kompenzálása mellett a legjobb érzetekre irányuló emberi (egyéni és társadalmi) fejlődés leblokkoltnak tűnik.

Ez a súlyos hiba ma kettős problémához vezet: a történelmi felgyorsulás, valamint az erőszakos bánásmód történelem során felhalmozódott konfliktusai a régi kulturális értékek robbanásszerűen bekövetkező konfrontációjához vezetnek, melyekre – legalábbis a nyugati kultúra – nem tud megbékéléshez vezető választ adni.

Megbékélés: Pontosan ez a krízis az, amely ahhoz vezethet, hogy egyre nő azoknak az embereknek a száma, akik érzik annak szükségességét, hogy belsőleg megbékéljenek a "sérülésekkel" és mindennapi cselekedeteikben túllépjék a bosszú és a kompenzáció mechanizmusait. Ez lehetőségként mutatkozik meg - lehetőség egy új, növekvő kultúrára, mely túllépi a régit. Ez a belső megbékélés nem csupán egy intellektuális kívánság vagy egy szentimentális érzés, hanem arra a szükségletre irányul, hogy mindennek az okát keresse. Ez nem valami, ami lesz - ez a szándékos cselekedet eredménye. A 2007. május 5-én Punta de Vacasban megrendezett 'Inspiráció napjai' ösztönző modellt nyújtottak a magunkkal és másokkal való újfajta bánásmódra, ahol Silo részletesen elmagyarázta, hogyan működik a belső megbékélés. Ezen az új kultúrán múlik, milyen mértékben járul hozzá ahhoz, hogy az uralkodó rendszerben jelenlévő sokféle erőszakformát felfedje és elítélje és ezzel – szembemenve az egyének sorsukkal szembeni kulturálisan kialakult aléltóságával és a katartikus kisütéshez vezető tendenciákkal – egy jelet küldjön; az aktív tudat jelét, mely a jövő és az élet értelmének formálójaként jelenik meg.

3 Úton hazafelé

Befejeztem az éjjeli műszakot a benzinkúton. A kellemes nyári melegben biciklivel mentem munkába.

Fáradt voltam mindig az éjjeli műszakok után, az 5 km-es bicikliútra rendszerint csak az éppen szükséges figyelmet fordítottam, épp csak annyit, hogy észleljem a piros lámpákat, autókat, gyalogosokat és kerékpárosokat. Az út utolsó szakaszán át kellett kelnem az egyik Rajna-hídon, melyen az autósávok mellett, a híd bal illetve jobb oldalán külön kerékpársáv van. Hogy ne kelljen kerülőt tennem, általában a híd bal oldalán lévő kerékpárúton közlekedem, ami persze a "szembejövő" kerékpárosoknak van kitalálva. Nem én voltam az egyetlen, aki ezt a "közlekedési szabálysértést" elkövette – azért, hogy elkerüljem a több száz méteres kerülőt a híd túloldalára. Következésképpen minden reggel találkoztam szembejövő kerékpárosokkal, ami azonban – tekintve, hogy a sáv 3 méter széles volt – nem okozott problémát. Elmentünk egymás mellett – és ennyi.

Köln - Mühlheim-híd

© Raimond Spekking / [CC BY-SA 4.0](#) (via Wikimedia Commons)

Ezen a reggelen, inkább félálomban, semmint ébren és figyelmesen, fejben már otthon, a hídnak pontosan ezen a szakaszán tekertem. Több kerékpáros is jött velem szemben. Elmentünk egymás mellett. Hirtelen feltűnt egy biciklis, aki sportkormányára hajolva hajtott velem szemben és szemmel láthatólag egyenesen nekem tartott. Egyike azon fiatal banki vagy biztosítási alkalmazottnak, akik sportosan, edzetten, nem csak drága biciklivel tekernek az irodába, de mindehhez passzoló, az outdoor-áruházban beszerzett légáteresztő ruházatot is viselnek, drága kerékpárostáskájukban pedig ott rejlik a vasalt öltöny – készen a következő irodai show-ra. Én egyre inkább jobbra tartottam, de ő nem próbált kitérni balra – láthatóan egyenesen nekem tartott. Még húsz méter volt hátra, még tíz méter....lassan fékeztem. Számomra még mindig felfoghatatlan volt, hogy ez az ember ténylegesen az összeütközést kereste. A fejem nehéz volt, gondolataim lassúak. Egyetlen porcikám sem volt felkészülve agresszióra, provokált konfliktusra. Inkább csak ösztönösen és a hitetlen csodálkozás érzésétől kísérvé fogtam fel mindazt, ami történt és álltam meg.

Nagyon közel hozzám rántotta csak el a kormányát és továbbtekerve valami ilyesmit sziszegett fogai között: "Még egy idióta, aki nem ismeri a közlekedési szabályokat..."

Mindez néhány másodperc leforgása alatt történt. És ami ezt követte, úgyszintén.

Szinte gépiesen akartam folytatni az utamat, lábamat már a pedálra is helyeztem - de valahogy nem tudtam elindulni. Érzelmi vihar kerekedett bensőmben, már semmi nem maradt a

megszokás álmos egyensúlyi állapotából, és a pusztá kép, hogy így menjek haza, elképzelhetetlennek tűnt! Az elképzelés, hogy ez a fickó kárörömtől mámorosan és elégedetten folytatja napját, szinte fájdalmat okozott. Nem mehetek csak úgy, egyszerűen haza! Mintha semmi sem történt volna! Ösztönösen megragadtam a biciklimet és üldözőbe vettem a fickót. Mit akartam tőle? 50 méter lehetett a távolság köztünk, a fickó megfordult, és gyorsított – arcán aggodalom látszott. Én is gyorsítottam, közben a gondolataim csak egyetlen dologra összpontosultak: el kell kapnom. És aztán, aztán mi lesz? A fickó odaért a lépcsőhöz, ahol a kerékpárosok lemehetnek a Rajna-partra. Biciklijét vállára kapva igyekezett le a lépcsőkön, miközben kétszer-háromszor felém pillantott, biztosan azért, hogy felmérje a köztünk lévő távolságot. Leérve felpattant a biciklijére és behúzott. Mindeközben én is odaértem a lépcsőhöz. És itt megrohantak a gondolatok: egyik felem egy nehéz köre vágyott, melyet minden erőmmel a bicikliző felé dobhatok, másik felem lefele rohant a lépcsőn, rávetette magát az ellenségre és behajította a bokorba. De aztán, aztán mi lesz? Dühömet egy kérdés szakította félbe: Végsőoron mit keres ez az érzés? Mitől "elégül ki"? Talán egy kioktató beszélgetéstől? Idehallgasson - ez aztán nem volt szép....Nem! Behajítani a fickót a bokorba, megsebesíteni, és...és....megölni!

Ez volt az. Ez volt a legkielégítőbb elképzelés. Ez volt az érzelmek meztelen valósága. Az igazságtalanság, felháborodás, düh fizikailag érezhető érzelmeinek természetéből következően: megsebesíteni, megbüntetni, megölni, megsemmisíteni...hogyan aztán a világ egyensúlya ezen a szép, langymeleg nyári reggelen újra helyrebillenjen.

Érdekes. Nagyon érdekes! Azzal az érzéssel, hogy valami fontosat fedeztem fel, valami régóta keresettet láttam közvetlenül, bensőm eltávolodott a bosszúszomjas megszállottságtól és lassan helyreállt egyfajta ideiglenes nyugalmi állapot. A szemlélő távolsága. Oly sokáig kutattam az erőszak okát és most éppen beleláthattam a szívébe. Még mindig a történetek hatása alatt, destabilizálva, de szinte előre örülve a még megértésre váró felfedezésnek folytattam utamat hazafele. Kuncognom kellett, amikor arra gondoltam, megakadályoztam a kölni bulvársajtó szalagcímét: "Dráma a Rajna partján: örült középkorú férfi ölte meg a fiatal bankárt. Tették indítéka ismeretlen."

Silo (Grotte): *És magától értetődően - ha valóságról és megbékélésről beszélünk - a valóság egyik legfontosabb eleme, hogy a legvilágosabban rámutassunk a bosszú mechanizmusára; arra, honnan indul ki az a saját tudatomból..*

4 A bosszú mechanizmusának struktúrája a tudatban (intuitív-reflektív elmélkedés)

Mi a bosszú?

A bosszú – a megtorlás archaikus, a modern igazságérzettel és etikai tudattal ellenkező extrém megnyilvánulási formája; melynél – gyakran metafizikai értelemben vett igazságosságra vagy egy (állítólagos) általánosan érvényben lévő igazságérzetre hivatkozva – igazságukban sértett (szubjektív érzet alapján) vagy becsületükben megalázott egyedek vagy csoportok közötti erőszakos kiegyenlítődésre kerül sor. (Brockhaus enciklopédia "Der große Brockhaus", Mannheim, 1989)

Ez a definíció is, hasonlóan a más lexikonokban leírtakhoz, tartalmaz néhány vitatandó elemet.

De mi játszódik le bennem, amikor bosszút érzek? Hogyan jön létre ez az érzés? Ki vagy mi váltja ki? Hogyan végződik? Van vajon mindennek egy jellegzetes lefolyása, egyfajta mechanizmusa? Hogyan lehetne ezt a folyamatot fenomenológiailag leírni?

Ami világos: ahhoz, hogy a bosszú érzete, a vágy a bosszúra felmerüljön, indítékra van szükség. A bosszú egy reakció, egy válasz. Tehát mindig van valami, ami ennek az érzetnek a bekövetkezése ELŐTT történik. A fenti definícióban "... igazságukban sértett (szubjektív érzet alapján) vagy becsületükben megalázott egyedek vagy csoportok közötti erőszakos kiegyenlítődés"-ről esik szó. Mindenki végtelen számú példát tud felsorolni a legkülönbözőbb helyzetekre, amikor a más emberek által elszenvedett igazságtalanság a bosszú vágyát váltotta ki.

Próbáljuk meg leírni a bosszú tudati mechanizmusát:

A tudati apparátus²² rendszerint feldolgozza a beérkező ingereket és jelzéseket és transzferálja azokat. Ha azonban a jelzés olyan intenzitású, melyet a tudati apparátus nem tud rutinszerűen integrálni, akkor a tudati apparátus kibillen aktivitásainak egyensúlyából. Általában (a kivételekről lentebb esik szó) ezt fizikai fájdalomként vagy pszichikai szenvedésként észleljük: a tudat kibillen egyensúlyi állapotából; egyfajta "rendkívüli állapotba" kerül.

Ha a jelzés (a fájdalom, a szenvedés) olyan erős, hogy az az egyén minden tervét, a mindennapi létezését, saját terveit megszakítja, akkor ezt a megszakítást, a saját szándékosságnak a lehetetlenné tételét a fizikai fájdalom mellett "erőszakként" éli meg: valaki vagy valami rámkényszeríti a szándékát, megakadályozza, ignorálja a sajátomat, semmibe veszi a létezésem, az "emberi" létezésem. Az "én"-emet veszik semmibe.

A tudati apparátus ebben a rendkívüli – nagyon közvetlen, ösztönös, nem-reflektáló – állapotban mobilizálja a pszichofizikai energiát, adrenalint és a rögzített figyelmet azért, hogy elhárítsa az egyensúlytalanságot, ami a tudati apparátus integritását (annak normális transzferáló működését) megsértette, illetve akadályozta.

²² tudati apparátusról itt abban az értelemben szólunk, ahogyan az Luis Amman "Önfelszabadítás" c. könyvében van leírva.

Ugyanezen a szinten az emlékezet is megteszi a magáét és különböző válaszokat szolgáltat erre a rendkívüli állapotra. És pontosan ekkor, amikor gyorsan, rendszerint nem reflektálva hozzáférünk az emlékezethez - ekkor játszik döntő szerepet az, milyen előregyártott válaszok vannak elraktározva: az egyén életrajza, a társadalmi kialakulás, annak a társadalomnak a kultúrája, melynek az egyén tagja, és végsősoron – mély szinten – az egyén emberről, a világról és saját magáról való teljes koncepciója is.

Ez a helyzet: a világom kibillent sarkából, semmi sem olyan, mint volt és amilyennek lennie kellene.

A tudati apparátus mindent megmozgat, hogy leküzdje ezt a helyzetet, elraktározott válaszai megvalósításának kizárólagos elsőbbséget ad úgy, hogy az ignorálás lehetetlennek tűnik, maximális energia szabadul fel, amihez az agresszív, harcias erőszakra való készség is hozzátartozik. Mindezt azért, hogy a szolgáltatott válaszokat megvalósíthassa, azzal a céllal, hogy a szenvedés, fájdalom és minden akadály látszólagos forrását ezen a módon elhárítsa.

Próbáljuk meg még pontosabban megkülönböztetni: egy helyzetről beszélünk, melyben a tudatba valami kellemetlen tör be elementáris erővel, ez az erő akadályozza a normális aktivitást és azonnali "választ" vár. Az egész fizikai és érzelmi-agresszív potenciál mobilizálódik azért, hogy az okozót eltávolítsa (kárt okozzon neki, semlegesítse, eszméletlenné tegye), azzal a céllal, hogy az elvesztett egyensúlyt helyreállítsa.

De vannak más kiváltó okok is, melyek hasonlóan dramatikusan és erőteljesen hatnak a tudatra anélkül, hogy "bosszúval" vagy "megtorlással" járnának: pl. veszély, szerelembe esés, inspirációk vagy felismerések... Mi különbözteti meg tehát – a tudati apparátusban végbemenő mechanika szempontjából – ezeket a szituációkat a bosszú mechanizmusától? A közös ezekben a hirtelen fellépő helyzetekben a normális tudati folyamat már említett megszakítása; egy még ha másféle módon érzékelt, érzett "kibillenés az egyensúlyi állapotból", és annak a heves szükségessége, hogy tegyünk valamit: Veszély esetén ez beavatkozás, elkerülés, menekülés. (Fenti okokból egy meneküléssel legyőzött veszélyeztetettség gyakran bosszúmechanizmust is provokál.) A szerelem esetén a szerelmes folytonosan a szerelem tárgyával foglalkozik (fenti okokból a viszonzatlan szerelem ezért gyakran és könnyen bosszúmechanizmusba csaphat át). Az inspiráció és felismerések esetében ott a megvalósításra, illetve a teljes megértésre való vágy.

Mi jellemzi tehát a bosszú mechanizmusát? Mi a különleges ebben a szituációban? Mely összetevők szükségesek ahhoz, hogy létrejöjjön a vágy a bosszúra, a megtorlásra? Ha jobban megnézzük, több összetevő is van, mely mindehhez szükséges: "Kívülről", elvesznek valamit a tudattól, ami azt többé-kevésbé felkészületlenül éri, vagy "sérül" az, amit hozzám-tartozónak érzékelek, ami az Én-em része; az egyénnél a "bosszút" mindig ott látjuk, ahol az magát korlátozva látja valamiben, amire sajátjaként tekint: a tulajdona, szeretettei, a teste, egészsége, jövője, múltja, szándékossága, önképe, vagy akár a nemzete, a fociapata... végeredményben károsodik, sérül, akadályozva van abban, amit szűkebb vagy tágabb értelemben "Én"-ként érzékel, amivel azonosítja magát. A saját Én-ről alkotott kép, az önkép. Mégpedig egy szándék által, melyet a tudat kívül állóként, a másik szándékaként érzékel. A tudat elveszíti "önuralmát", nem uralja aktuális terveit és rendelkezési fennhatóságát afölött, amire "sajátjaként" tekint. Ezekre az esetekre a tudat egy nagyon erőteljes, erős emócióval és fizikai mozgósítással válaszol (készen állva arra, hogy fizikailag cselekedjen), mely azzal az

elképzeléssel társul, hogy az egyensúlytalanság, a veszteség elkövetőjével szembeni eljárással helyreállítsa az egyensúlyt.

Egy további komponens a tudatszint, amelyen ennek a mechanizmusnak az ereje kezdetben kialakul: az elszenvedett pszichikai és/vagy fizikai fájdalom sürgőssége (az "Én" integritásának sérülése) a tudati apparátust egy olyan szintre katapultálja, amelyen gyors, nem-reflektív válaszok kerülnek közvetítésre: egy ösztönös szint, melyet nem lassítanak le pl. intellektuális gondolatok. Hogy mennyire mechanikusak, ösztönösek és "meggondolatlanok" ezek a válaszok, megfigyelhetjük a következő helyzetekben: amikor valaki beleütközik egy tárgyba, fájdalmat érez és rögtön dühösen, kiabálva ráront a tárgyra. Katartikus szempontból megnyugtató, de egyébként...hát igen...

Ennek a mechanizmusnak az indítóokában felismerjük az életveszélyre adott mechanizmus szerkezeti vázát, amikor pl. nem tudunk elmenekülni. A sérülést nem lehet elkerülni, az már bekövetkezett. Minden pszichofizikai erő mozgósul; éspediglen a szükséges agresszív és erőszakos potenciállal; olyan intenzitással, hogy félelmem másodlagossá válik, vagy egyáltalán nincs jelen.

Az ember ennek az állapotnak a rendkívüli képességeit leválasztotta az eredeti októl és továbbfejlesztette azokat: ezt láthatjuk a mindennapi sérüléseket okozó konfliktusokra adott változatos válaszoktól kezdve egészen az idomított, edzett harcológép-katonáig, aki gombnyomásra, parancsra cselekszik – a harcos és a háborúzás kultúrája ez.

A bosszú mechanizmusának még egy érdekes alkotóeleme a fent említett nagyon erős emocionalitás, az a feltételnélküliség, mely egy szippantással szinte kényszeresen váltja ki belőlem a bosszú akcióját: ebben a pillanatban vagy pillanatokban a bosszúról lemondani olyan lenne, mint nem egységesnek lenni, mintha cserben hagynék mindent, ami fontos és kedves számomra. Mindennek okozóját egyszerűen csak úgy hagyni továbbélni, lehetetlennek tűnik. Az olyan lenne, mintha egyetértenék vele, mintha igazat adnék neki. Az nem lehet: "igazságérzetem" nem csak megtagadja az egyetértést, hanem arra hív, hogy cselekedjek, hogy a bűnöst megbüntessem, nehogy ép bőrrel megússza.

Silo (Grotte): Sokan mondják azt neked: nem tudok megbékélni, mert az olyan, mintha elárulnám a hozzátartozóimat, akiket elvesztettem. Megölték egy rokonomat, egy bátyámat, az apámat, stb: ha megbékélek a gyilkossal, az olyan, mintha igazat adnék neki. Ez a mechanizmus. A dolgok itt kezdenek már nagyon bonyolulttá válni. Tehát saját kulturális formám kényszerít a bosszúra. Máskülönben azt érzem, hogy elárulom az áldozatokat.

Igen, a dolgok itt elkezdene bonyolódni, mert most – mint ahogy azt itt bemutatjuk – a "nemes" igazságérzetünk a "primitív" bosszúmechanizmus alkotórésze. Ez így van. És ennek ellenére megoldható ez a bonyodalom: Egy dolog elutasítani az erőszakot, ellenállást tanusítani az erőszakkal szemben, főleg annak lehetséges megismétlődésével szemben. Egy másik dolog a bennem lévő kozmológiai zűrzavart a tettessel szembeni eljárással újra egyensúlyba hozni. Ez nem megy olyan könnyen, mint amilyen kézenfekvő számunkra a bosszú mechanizmusa a kritikus pillanatokban. Mert a megbántottságom, az, ami fájdalmat okozott és okoz, már a múlté, már az emlékezetemben van, nem lehet meg nem történné tenni. Hacsak nem tudok ennek a múltbeli fájdalmas történésnek egy értelmet adni, integrálni azt életem menetébe, életem megértésébe. Nem nehéz felismerni ebben a reflektív aktust, és bizonyára nem az a pillanat a legmegfelelőbb erre, amikor az erőszak a tudat legcsekélyebb visszafordíthatóságával egyfajta rendkívüli állapotba katapultál bennünket. És itt már

majdnem elérkeztünk a megbékéléshez, de maradjunk továbbra is a bosszú mechanizmusánál, mely két szükséges folyamatból egyetlen egyet csinál, amivel azonban soha nem fogja túllépni az erőszakot.

Valamikor és valahol azonban ennek a mechanizmusnak értelme kellett legyen. Mégpedig hosszú időn keresztül, különben nem gyökeresedett volna meg olyan mélyen bennünk. Ha csak erre az alapmechanizmusra koncentrálunk és egy pillanatra félretesszük a modern élet dekorációit (épületek, technika, stb.), akkor egy emberi lényt látunk az őskorban, melynek éjjel-nappal veszélyekkel kellett szembeszállnia, bizonyos helyzetekben minden erejét és harc készségét be kellett vetnie, hogy életét vagy táplálékát megvédje, és hogy túléljen. A bosszú mechanizmusának alapja az egyedben lévő összes harci tartalék ösztönös mozgósítása. Egy emberi lényről beszélünk, amely kisebb-nagyobb csoportokba (nemzetségekbe, törzsekbe) szerveződik, ezzel is nagyobb biztonságra és lehetőségre szert téve ebben a veszélyekkel teli életben. Másfelől ez az a környezet, melyben az ember megélheti és fejlesztheti az empátiára, az együttérzésre irányuló képességét pontosan azért, mert ez az a környezet, melyet a benne lévő emberekkel együtt magához-tartozónak érez. Ezt nem terjeszti ki automatikusan az egész fajra, mivel a többi csoport – nemcsak az állatok vagy a természeti erők – túl sok potenciális veszélyt rejtenek. Hogy a többi csoport, a konkurensok békén hagyják, vagy azért, hogy demonstrálja - ő van fölényben, nem engedhet meg semmilyen vétséget saját maga vagy a család, a törzs tagjai, vagyis az ellen, ami egyenlő az "Én"-nel. Így tehát, ha közvetlenül nem is lehetséges, arra van szükség, hogy az emlékezet, az időbeli horizontnak köszönhetően a támadást időben késleltetve megtorolja a sértést azért, hogy ne mutassa meg a másoknak vagy a többieknek a gyengeségét (ez újabb támadást vagy akár megsemmisítést jelenthetne, tetézve azzal, hogy saját kötelékében, a klánban, törzsben gyengébb pozícióba kerülne az egyed), hanem egy "büntetés" által demonstrálja saját erejét, hogy helyreállítsa ennek az erőnek a tekintélyét, tiszteletét, rettetését. És amíg ez nem történt meg, addig magas hőfokon kell tartani az agresszivitást és az erőszakra való hajlandóságot (kiengesztelhetetlenséget). Akinek ez, csakúgy mint nekem teljesen egyértelmű, az itt megtalálja a végeláthatatlan konfliktusok, háborúk, összetűzések, ellenségeskedések, párbajozások, vérbosszú, stb. legmélyebb okát, ahol is "becsületről", "büszkeségről" és "tiszteletről" van szó. Amikor a másikat a hatalom-nélküliség, erő-nélküliség állapotába hozom, helyreállítom saját erőmet. A másik az előbb elvette a szándékot, most rákényszerítem az enyémet. Leginkább úgy, hogy arra kényszerítem, ismerje el fölényemet – legyen az akár csak egy rémült tekintet, ami ezt mutatja. A másikkal, ezzel a nem-hozzá-tartozómmal szembeni eljárásnál pontosan ez a fontos: úgy tekintem őt, mint nem-hozzá-tartozó, megvonom tőle az emberi mivoltát; megtagadom emberi kvalitásait, eltárgyasítom őt, mintha egy idegen, ellenséges faj tagja lenne³. Az együttérzésnek ez a kikapcsolása megkönnyíti, vagyis jobban mondva lehetővé teszi az agressziót, az ölést, a megsemmisítést. A bosszú mechanizmusának ezen részlete, mint ahogy később látni fogjuk, nagyon fontos és jelentős, amikor megnézzük a bosszú mechanizmusának következményeit a mai társadalomban és együttélésünk során. Mert itt rejlik a belső ellentmondás mély forrása: felismerem a saját fajomat, azonban megtagadom őt.

³ "Számos tradicionális kultúra nyelvezetében a "mi" annyit jelent mint "ember" és a mások azok, akik "nem hozzánk tartoznak". " Reichholf, Miért telepedtek le az emberek, S.Fischer-Verlag, 2008, Frankfurt a.M. Reichholf ezen kijelentésére sajnos nem találtam példákat, bizonyítékokat.

Van a "bosszúnak" még egy további, nem lebecsülendő komponense: egy bizonyos nyílt vagy finom kedv a bosszúra. Itt is minden feltétel adott, ha a másikat már-nem-hozzám-tartozónak érzékelem. "Édes a bosszú" – tartja egy német, hajdanán római közmondás. Amikor korábban arra utaltunk, hogy a bosszú kiváltó oka a fájdalmat elszenvedő "Én" korlátozásában keresendő, akkor kézenfekvőnek tűnik, hogy a tudat a bosszú áldozatára kiterjesztett hatalmat, mint az "Én" megnövekedését, kedvére valónak fogja találni. Ehhez jön még az elszenvedett pszichikai vagy fizikai szenvedés katartikus kisülése. Ez a két dolog együttesen érdekes vonzerővel bír a mechanikus tudat számára. Ez ugyanúgy érvényes a képzeletbeli bosszúra, mint ahogy a bosszú aktusának konkrét megvalósítására is. Az élvezet keresése az ellentmondásban (azaz, mint ahogyan már említettük, tagadom a másik emberi mivoltát, annak ellenére, hogy felismerem benne az embert) sokféle formát és árnyalatot ölthet, de egyelőre maradjunk két extrém, mindennapos példánál: a félénk, magát tehetetlennek érző fiú, aki ábrándjaiban magát a "gonosz" ellen harcoló szupermennek képzelet, vagy a katonák vérszomja, akik egyfajta őrvongásban rémtetteket követnek el embereken. A bosszú akkumulatív karaktert is ölthet, ehhez igazítom az életemet: különböző bántó tapasztalatok az emlékezetben tartós tendenciává kapcsolódnak össze ezzel kompenzálva a negatív tapasztalatokat (amit magától értetődően mások kárára követek el). Vagy egyetlen, ilyen nem-integrált tapasztalat elszigetelődik az emlékezetben és ez meghatározza bánásmódomat a többiekkel. Így az egész élet a másik ember, vagy emberek egy csoportja iránti bosszúvá változhat. Neheztelés.

Térjünk újra vissza: Azt mondtuk, hogy a tudat bosszú-mechanizmusának a régmúltban volt értelme: egy gyakran veszélyes környezetben, melyben a fizikai, határozott, dühös, fúria módjára történő reakció biztosította a túlélést válaszul a támadásra, sértésre. És láttuk ugyanennek a mechanizmusnak az alkalmazását időben eltolva, melynek a saját erő tekintélyének majdnem ugyanolyan létfontosságú helyreállítása, illetve a mások felé mutatott fenyegető szerep – a sértett "Én" – helyreállítása, sőt megerősítése a célja. A bosszú vágyának átmeneti kikerülési lehetősége a katartikus kisütés, mely a pillanatnyi feszültségek megoldásához vezethet. Katartikus kisütés bármi, bárki ellen (egy második személy, csoport, gyengébbekkel szemben): ez a "bűnbakmechanizmus", mellyel akkor próbáljuk meg kompenzálni a megtorlási kényszert, amikor a bosszú tulajdonképpeni felelős alanya túl magasan, messze van, vagy túlságosan erős, nagy, hatalmas, stb.

Ami alapjaiban hiányzik a bosszú mechanizmusában, és ami miatt erre vonatkozólag lehetőségeink 4000 éve késlekednek, az az a felismerés, hogy az erőszak két (nem pedig egy) megválaszolható kérdést vet fel:

1. Hogyan akadályozhatom meg, hogy az a valaki vagy valami, aki-ami elkövette velem vagy másokkal szemben az erőszakot, további kárt vagy erőszakot kövessen el? Általánosabban fogalmazva: Hogyan léphetek túl az erőszakon?
2. Hogyan találom meg újra (az erőszak áldozataként) teljesen az elveszett belső egyensúlyt? Hogyan találom megbékélést háborgó és zavarodott bensőm számára, az égető belső sebek gyógyítására úgy, hogy jövőm horizontját újra teljes nyitottságában, egy kíváncsi gyermek örömeivel lássam?

Ezzel a két kérdéssel felvértezve kikerülök azt a berögződött tévedést, mely szerint az erőszaktevő "meggyilkolásával", azzal, hogy erőszakot alkalmazok az erőszak elkövetőjével szemben a saját sérelmemet, fájdalmamat gyógyítom. Pont ellenkezőleg: a bosszú

mechanizmusának síkján elzárom magam előtt annak a lehetőségét, amit tulajdkonképpen keresek – a belső békét és a tudat egyensúlyát, azért hogy erővel és örömmel tekinthessek a jövőbe. Mert a bosszúból elkövetett erőszak gyakorlásával elismerem, hogy ez az én- és a másik ember viselkedési eszköztárának része: integrálom az erőszakot, az emberi tagadását – tehát azt, amit magam számára egyáltalán nem szeretnék – a jövőről alkotott terveimbe.

Ezután az összefoglaló után elkezdhetünk azzal foglalkozni, hogy megnézzük, hogyan fejlődött tovább ez a mechanizmus a történelem folyamatában, hogy aztán később az egyénben, csoportokban, a társadalomban lejátszódó bosszú sokféle, részben szubtilis formáit és útjait írjuk le.

Silo (Grotte): *"A bosszú témája, mely a Hammurapi-kódexszel kezdődik és a zsidóságban, kereszténységben és az iszlámban folytatódik. A bosszú témája egy kulturális terület része. Tehát ki tudja, vajon nem a saját szellemi struktúránkban kellene-e ezt a bosszú-dolgot kutatni, mely annyira belénk olvadt; a magukat nyugatnak valló emberek fejébe. Ott a bosszú témája nagyon erősen integrálódott."*

5 A Hammurapi-kódex

Arra a kérdésre, hogy hol vannak a nyugati kultúra mint bosszú-társadalom kezdetei, Silo a sumér uralkodó, Hammurapi (feltehetőleg i.e. 1792-1750 vagy i.e. 1728-1686) idejére és a nevét viselő ismert törvényoszlopra utalt. A 2,25 m magas fekete dioritból⁴ készült sztélét a svájci egyiptológus, Gustav Jéquier tárta fel egy francia expedíció során (1901/1902) az antik Szúzában (ma Sus városa Iránban, mintegy 400 km-re Babilontól⁵). Még korábbi kódexek felfedezéséig a Hammurapi-sztélét tartották a világ legrégebbi törvénytöredékének.

kb. i.e. 2370	Urukagina reformjai (Sumer, Mezopotámia)
kb. i.e. 2100	Ur-Nammu kódexe (Sumer, Mezopotámia)
kb. i.e. 1930	Lipit-Istar kódexe (Babilónia, Mezopotámia)
i.e. 18. szd.	Esnunna kódex (Babilónia, Mezopotámia)
kb. i.e. 1750	Hammurapi kódexe (Babilónia, Mezopotámia)
i.e. 1749-1712	Samsu-iluna rendelete (Babilónia, Mezopotámia)
kb. i.e. 1630	Ammi-saduqua rendelete (Babilónia, Mezopotámia)
i.e. 1500-1200	hettita törvények (Anatólia/ Hettita Birodalom)

A Hammurapi kódex előtti törvénytöredékek csak agyagtáblák töredékein, szerződések (főleg adásvételi szerződések) szövegein, agyagba vagy kőbe vésve maradtak fenn. A Hammurapi kódex attól különleges, hogy hiánytalan⁶ és az Ókori Kelet Hammurapit követő évszázadaiban bizonyíthatóan íróiskolákban másolták. Feltehetőleg a birodalom legalább négy városában állítottak fel azonos sztéléket. A sztélék kihirdetése és felállítása Hammurapi uralkodásának 20. évére tehető.

De milyen volt az a társadalom, amelyben ezt a fekete követ felállították? Hogyan zajlott az emberi folyamat, melyben az uralkodónak vagy népének ilyen törvényoszlopra volt szüksége?

Hammurapi törvényoszlopának felső része

⁴ A sztélé anyagát adó követ igen messziről szállíthatták a helyszínre, mivel Babilonban egyáltalán nem fordult elő diorit.

⁵ A sztélét 600 évvel Hammurapi uralkodása után zsákmányul hurcolta oda az elámi király, Sutruk-Nahhunte

⁶ A sztélé egy hiányzó részét a szöveg leírásakor egészítették ki.

A kódex előzménye

3800 év van Silo szavai és I. Hammurapi, sumér és akkád uralkodó 42 éven át tartó királysága között. A bronzkor kellős közepén vagyunk: a bronz 80-90%-ban rézből áll, 10-20 %-ban ónból; ez sokkal keményebb, ellenállóbb mint a még mindig elterjedt réz. További 8000 évvel ezt megelőzően kezdett el az ember településeket létesíteni és letelepedni. Körülbelül 100.000 évvel ez előtt vándorolt az ember Afrikából Elő-Ázsiába és az Arab-félszigetre, hogy aztán – valószínűleg – ezekről a területekről később Ázsia, Kelet és Európa felé terjeszkedjen. Ez a *Homo sapiens sapiens* elnevezésű projekt 150.000 évvel ezelőtt kezdte meg leválását az akkor már 2 millió éves hominidák családjából.

Tehát, összehasonlítva a letelepedéssel, ez egy nagyon hosszú időszakasz, amikor is az ember csak vándorolt, vadászott, gyűjtögetett, mindig harcban állt a környezetével, hogy a számára létfontosságú dolgokat megnyerje magának. Csupán az utolsó glaciális – kb. 110.000 évvel ezelőtt kezdődött és csak 10-12.000 évvel ezelőtt fejeződött be – végén, a holocénnel kezdődött el a letelepedés, mely a mai napig tart. A kisebb vagy nagyobb csoportokban élő embereknek egészen addig barlangok és szállítható hajlékok szolgáltak szállásul. Pontosan ennek az utolsó glaciálisnak a végéről, az elő-ázsiai térségből, ahol később majd létrejön Babilon és uralkodik Hammurapi, indultak a mai civilizációhoz vezető lépések: templomok, az első települések, az első "városok", a tevékenységek, készségek és technikák specializálódása, a juh, kecske, disznó és marha háziasítása, valamint a földművelés. Hogy mi vezette az embert a letelepedésre, erről a tudósok között megoszlanak a vélemények.

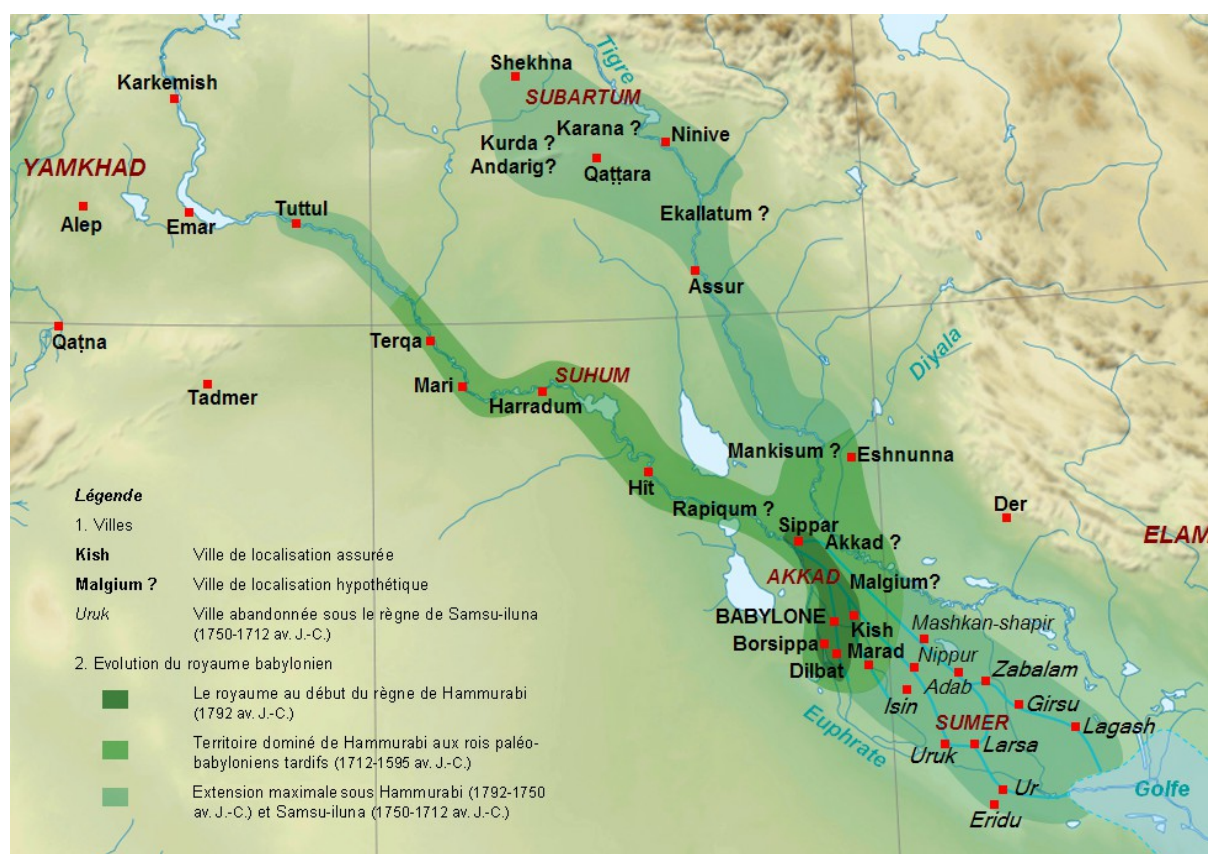
A változások, újjátások ezen rövid időszakában Hammurapi királyságában (aki az 1. babiloni dinasztia 6. uralkodója volt) egy már szervezett társadalmat találunk. A nyugati kultúra ezen kialakulási tája töredékes formájában itt már legalábbis körvonalazódni látszik:

Hammurapi Babilonja

Babilont, a királyi székhelyet úgy képzeljük el, hogy ott talán 20.000 vagy még több ember élhetett⁷. Hammurapi birodalma egy – részben hódítások, részben szerződések és szövetezések általi – városállamokból és királyságokból álló szövetség volt, melyben nagyon sok vallás, dialektus és nyelv létezett egymás mellett. A sumér írás akkor már ezer éve létezett, ez egyike az emberiség első írásainak. Az épületek, a templomok, paloták és házak vályogtéglából, ritkábban égetett agyagtéglából épültek. A városban dolgozó élet folyt: élénk kereskedelem mezőgazdasági termékekkel, pl. juhokkal, azok gyapjával, marhákkal, kecskékkal, tyúkokkal. Az árpa és a tönkebúza (kétszemű búza) voltak az alapvető élelmiszerek, s nem utolsósorban léteztek az árpából nyert sörök is. További élelmiszerek: datolya, meggy, sárgabarack, méz, bab, hagyma, lencse, tej, joghurt, sajt... és kenyér. A kereskedelmi kapcsolatokat nagyrészt számarokaravánok bonyolították: élénk kereskedelmet folytattak pl. Anatóliával, és különböző úton a mai Tadzsikisztán és Üzbegisztán területéről (ón a bronz előállításához), Afganisztánból (lazúrkő), Perzsiából (az első vas) is érkeztek

⁷ A magas talajvízszint és a politikai nehézségek jó ideje nem teszik lehetővé a régészeti ásatásokat az óbabiloni és a Hammurapi korabeli Babilon területén (90 km-re Bagdadtól (Irak))

árak. Babilónia gyapjával, drága szövetekkel, köntösökkel és gabonával rendelkezett⁸. Fizetőeszközként ezüstöt, aranyat és árpát használtak. Még akkor is, ha a lakosság nagy része a mezőgazdaságban dolgozott, nagyon sok specializált kézműves- és szolgáltató foglalkozás létezett. A kereket már feltalálták: ökörhúzta szekéren és fazekaskorongként láthatjuk. Jól kitalált és nagy ráfordítást igénylő csatornarendszer tette lehetővé az egész birodalom területén nem csak a mezőgazdasági öntözést, hanem az áruk hajóval történő szállítását is. Ezen városállamok külső területén félnomád pásztorok éltek. Hammurapi Babilonjának ereje egyrészt abból a tényből fakadt, hogy stratégiaiilag kedvező helyen terült el, az Eufrátesz és a Tigris folyók mentén – ezzel pedig a létfontosságú vízellátást is az ellenőrzése alá vonhatta. A legnagyobb földtulajdonos és árutermelő a király és a palotagazdaság volt.

Az Óbabiloni Birodalom Hammurapi idején

wiki/File:Near_East_topographic_map-blank.svg

A palota széleskörű mezőgazdaságát hivatalnokok igazgatták. Emellett ott voltak a király fennhatósága alá tartozó templomok a földbirtokokkal és hűbéreseikkel, illetve nem utolsósorban létezett az egyre növekvő magángazdaság is. Összeségében ez egy sok, speciális funkcióval rendelkező társadalom volt parasztokkal, kézművesekkel, kereskedőkkel, papokkal és papnőkkel, szabadokkal és rabszolgákkal (akiket onnan lehetett felismerni, hogy egy hajtincsüket meghagyva kopaszra nyírták őket). Nem csupán Hammurapi idején, de egyébként is a társadalom együttélését megnehezítő tényező volt a növekvő lakossági csoportok eladósodása – és más rétegek gazdagsága. Az adósok, utolsó kiútként a rabszolgaság és az adórszolgátság elől áruba bocsátották magukat vagy hozzátartozóikat. A probléma olyannyira nagy volt, hogy különleges birodalmi évfordulókon általános adós-

⁸ Jürgen Bär, „Frühe Hochkulturen an Euphrat und Tigris“, Konrad Theiss-Verlag; 2009; Stuttgart

felszabadítást kellett elrendelni, ezzel őrizve a társadalmi békét⁹. Korabeli dokumentumokból tudjuk, hogy Hammurapi részben személyesen foglalkozott alattvalói ügyeivel. A kérelmeket azonban nem lehetett személyesen neki előterjeszteni, ezeket külön kérelmezőknek, közbenjáróknak kellett átadni. A széleskörű ismeretekből és matematikai-, orvosi-, asztrológiai megfigyelési gyűjteményekből is kiviláglik, hogy Hammurapi ideje egyértelműen virágkor volt. Ami az eddig feltárt és megfejtett gyűjtemények stílusát illeti, ugyanabban a kauzális stílusban íródtak, mint amit a törvényoszlopon is látunk: "Ha (probléma, kérdés, jelenség) ..., akkor (megoldás, válasz, utasítás)..."¹⁰

A vallás gyakorlása¹¹ elsősorban a templomokban folyt, ahova halandónak – ugyanúgy, mint a királyi palotába – nem volt bejárása. Az istenek papok által őrzött kultikus képeit a népnek csak bizonyos ünnepekkor, a templomon kívül, körmeneteken mutatták meg. Az óbabiloni panteon meglehetősen gazdag istenekben – többnyire férfi/női párosok: istenségek Babilónia múltjából, de a bekebelezett népek istenei is ott vannak. Az istennők templomában papok szolgáltak, az istenekében pedig papnők. Az eredetileg a város isteneként tisztelt Marduk a panteon fő istenének posztjára emelkedett. A vallási szertartások elvégzésének legfontosabb időpontja a napkelte volt. A mindennapokban a lakosok személyes védőisteneikhez imádkoztak, de mindenki számára hozzáférhető volt a divináció¹², a prófécia¹³ és a mindenhol alkalmazott mágia¹⁴.

Hammurapi törvénykönyve

Most következze azonban maga a törvényoszlop¹⁵: a sztélé felső része egy dombormű, mely a királyt állva, Samas Napistent – vagy talán Marduk istent pedig ülve ábrázolja. Mindketten körülbelül ugyanolyan magasak, fejük, szemük szintén körülbelül azonos magasságban van. Az isten egy trónon ül, lábai a hegyeken (a domborműn ezeket a lábak alatti fokok szimbolizálják). Samas átadja Hammurapinak a gyűrűt és a jogart – a hatalom szimbólumrait. A dombormű elhelyezkedése és a kő nagysága a szemlélőt arra készíti, hogy tekintetét a királyra és az istenségre irányítsa. A dombormű alatt 49 oszlopba vésték a három részre tagolt szöveget; óbabiloni, akkád ékírással, mely a keletkezés idejében a leghasználatosabb írásbeli kommunikációs forma volt:

⁹ Horst Klengel: Hamurapi von Babylon uns eine Zeit, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1980

¹⁰ James Ritter, „Babylon“; in: Elemente einer Geschichte der Wissenschaften“; Suhrkamp; Frankfurt a.M.; 1998 Original: „Element d'histoire des sciences“; Bordas; Paris; 1989

¹¹ a a vallásról, kultuszokról, mágiáról szóló leírások a következő könyvből származnak: Manfred Kebernik, „Götter und Mythen des Alten Orients“; C.H.Beck-Verlag; München, 2012

¹² divináció: beszélhetnénk jövődőlésről, jóslásról, de az istenek által kinyilatkoztatott jelek helyes értelmezését jelenti. Az előjelek helyes értelmezése – a börelszíneződések, betegségek, természeti jelenségek, csillagállások, és már jelenségek fontosak voltak, hogy elkerülhessék a szerencsétlenségeket, hogy helyesen cselekedjenek, hogy megértsék az istenek üzeneteit. Fontos szerepet játszottak a levágott áldozati állatok belsősei is, amelyekből szintén jósoltak.

¹³ prófécia: az istenek szóbeli üzeneteinek fogadása. Az üzenetek fogadói médiumok voltak, olyan emberek, akik közvetítették a hívő megfelelő istenséghez intézett kérdéseit és az istenek azokra adott válaszait.

¹⁴ mágia: személyek, szellemek, események mágikus-megigéző befolyásolása annak érdekében, hogy kedvezőbb eredményeket érjenek el. Létezett a negatív, vagy fekete mágia (agyagfigurák átszúrása mágikus rituálé keretében), azért, hogy bosszút álljanak valakin. A mágia mindennapi használatának széleskörű elterjedése mellett szól, hogy már a Hammurapi-kódex második paragrafusa szabályozza a varázslással összefüggésbe hozható konfliktusokat.

¹⁵ Az eredeti sztélé a Louvre-ban/Párizs/ található. Másolatok azonban sok nagyobb múzeumban vannak, pl. a berlini Pergamon Múzeumban.

1. Bevezetés (Hammurapi dicsőítése, győzelmeinek és jótetteinek felsorolása, az istenek, különösen Marduk általi megbízatása.

2. 282 törvény (teljességgel számozatlanul, mindegyik "ha...."-val kezdődik, megnevezve az esetet, majd az ebből következő büntetést vagy ítéletet.)

3. Epilógus (nagyon szemléletes és részletes elátkozása mindazoknak, akik nem tisztelik ezeket a törvényeket)

Abból indulunk ki, hogy a sztélé felállításának idejében sok törvény és joggyakorlat volt szokásban, és hogy a sztélén ábrázolt törvények egyfajta reformot jelentettek. Álljon itt egy kivonat¹⁶, mely ízelítőt mutat ezekből a törvényekből, azok tiszta, plastikus nyelvezetéből, valamint általuk betekintést nyerhetünk a társadalmi hierarchiába is.

8. § Ha valaki akár ökröt, akár juhot, akár szamarat, akár disznót avagy hajót lop: ha a dolog az istené, ha a dolog a palotáé, a XXX-szorosát fogja megadni; ha a dolog felszabadítotté: X-szeresét téríti meg; ha a tolvajnak nincs mit adnia: ölessék meg.

15. § Ha valaki akár a palota rabszolgáját¹⁷, akár a palota rabszolgánójét, akár a felszabadított rabszolgáját, akár a felszabadított rabszolgánójét a kapun kihozza: ölessék meg.

55. § Ha valaki öntöző árkát öntözés céljából megnyitja, azután oldalára dől, mire szomszédai földjét a víz elviszi: a szomszédok termésének arányában gabonát mér le.

195. § Ha a gyermek apját megüti: kezét vágják le.

196. § Ha valaki másnak a szemét kioltja: szemét oltsák ki.

197. § Ha másnak a csontját töri el: csontját törjék el.

198. § Ha a felszabadult szemét pusztította el, avagy a felszabadult csontját törte el: I manê ezüstöt fizet.

199. § Ha szabad ember rabszolgájának szemét pusztította el, avagy szabad ember rabszolgájának csontját törte el: vételára felét fizeti.

200. § Ha valaki vele egyenrangúnak fogait üti ki: fogait üssék ki.

201. § Ha a felszabadult fogait üti ki: 1/3 manê ezüstöt fizet.

202. § Ha valaki másnak az arcát, ki nála nagyobb, megüti: nyilvánosság előtt bikacsökkal hatvanat vágjanak rá.

205. § Ha szabad ember rabszolgája szabad ember fiának arcát megüti: fülét vágják le.

209. § Ha valaki másnak a feleségét megüti s azt, a mi szívében volt, vele elvetélteti: azért, a mi a szívében volt, X sékel ezüstöt fizet.

210. § Ha az illető nőszemély meghal: lányát öljék meg.

¹⁶ Fordította Dr. Kmoskó Mihály, a Budapesti Tudományegyetemen az Ó-szövetségi Szentírástudomány s a héber nyelv r. tanára, Kiadta: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya Ajtai K. Albert Könyvnyomdájában Kolozsvár, 1911, <http://mek.niif.hu/07200/07287/07287.pdf>

¹⁷ a magyar fordításban okofogyottá vált a lábjegyzet, a számozást azonban megtartottam (ford.megj.)

Silo (Grotte):

Kérdés: És a kulturánk gyökereinek ahhoz a szellemi strukturához van köze, amely létrehozta ezt a kultúrát?

S: Számomra úgy tűnik, igen. Mert vannak explicit és implicit értékek; vannak értékek, értékelések: mi következik előbb, mi másodszor, mi a jobb, mi a rosszabb, mit kell tenni, mit nem szabad tenni. Egy egész értékrendszer.

Mit is szabályoz tehát Hammurapi törvénykönyve?

A fent idézett példákon túl a törvénykönyv a mindennapi élet konfliktusaira ad választ. Egyfelől kiemeli a büntetés fajtáin keresztül a palota, templom, katonák, szabadok és rabszolgák, férfi és nő társadalmi helyzetét, másfelől olyan kérdéseket és konfliktusokat válaszol meg, melyek ősidők óta összekapcsolódtak a "kompenzáció", "bosszú" és a "megtorlás" utáni vágygal. A mondatok jelentős része foglalkozik a tulajdon elleni bűncselekményekkel és konfliktusokkal. Ezen konfliktusok száma erősen növekszik, mivel az emberek szűk területen élnek együtt és annyit termelnek és birtokolnak, mint soha azelőtt. Ezzel egyidejűleg terjeszkedik a királyság, és ott áll a feladat előtt, hogy beolvassza a különböző törzsi-, vallási- és kulturális szokásokkal rendelkező embereket a birodalomba. Ezzel Hammurapi törvénykönyve egy értékskálát határoz meg: a társadalmi hierarchiát a büntetés mértéke hangsúlyozza. Megfoghatatlan dolgok, mint az ellenfelek megbékélése, nem játszanak szerepet. Az isteni igazságosság csak részben játszik szerepet, mivel vannak bizonyos "isteni ítéletek", melyek büntetőek. Itt valójában világosan kirajzolódik a feladatok egyfajta felosztása: a királyi/állami igazságügy illetékes az emberek közötti bíraskodás ügyében. A legtöbb paragrafus a tulajdonról szól, a megfogható dolgokról, melyeket "sajátomnak" tekintek. Ezzel a tulajdon és annak védelme – legyen az az "államé", vagy egy szabad emberé – kiemelkedő pozícióban van, kiemelkedő értéke van.

Miért jelentett ez abban az időben előrelépést?

Egy közös, világos törvényalkotás védi az egyes embert, a családokat és a csoportokat a tehetősek, hatalmasok önkényével szemben, a szomszéd önkényével szemben, ellenséges családok, nemzetségek, klánok vérbosszújával szemben. Tehát egy kötelező érvényű jogi kódex biztonságot jelent egy birodalom, egy ország, egy uradalmi terület polgárai számára, mely lehetővé teszi a nagy kiterjedésű berendezkedéseket, mint amilyen Hammurapi birodalma és később más nagy birodalmak és államok. Ami számunkra különösen érdekes, – és erre Hammurapi törvénykönyve a legjobb állapotban fennmaradt példája a történelem ezen fázisának törvényalkotói folyamatáról – az az, hogy itt az "állam", az uralkodó hatalom maga formál jogot az erőszakra. Az egyes ember, az egyén mint lakos az adott konfliktus esetén az "igazságosság" utáni vágyát az uralkodó hatalomra ruházza. Az uralkodó hatalom kompenzálja ezt, bizonyára az ön- és törzsi bíraskodás, a vérbosszú és párbajok hagyományos formáira támaszkodva, mégpedig anyagi kártérítés és büntetések formájában, az egyes ember bosszú iránti szükségletét csillapítandó. Hammurapi törvénykönyve – a fiatal nyugati kultúra kialakulási tájában – egy mechanizmust rögzít kőbe vésve, ami tulajdonképpen nem más, mint a törzsi bosszú enyhén civilizált formája: a megtorlás ugyanazon alapmodellje – megsértesz valakit, és ezért valamilyen "fájdalmat" kell elszenvedned. Itt öntődik formába az "igazságügy" és az "igazságérzet", az öntőforma, mely formálja az elkövetkező birodalmakat, a mai államokat és mindennapi életünket: konfliktusmegoldásainkat egy külső tekintélyre

ruházzuk, homályos elvárással az "igazságosság" tekintetében egy lehetséges anyagi kártérítés és a gonosztevő megbüntetése által. Az, ami annak idején előrelépést jelentett, egyidejűleg elzárja az utat mindennemű fejlődés elől egy belső egyensúlyra törekvő kultúra felé, tekintve a környezetet, mely naponta szolgáltatja a konfliktusokat és ad okot aggodalomra. Más szavakkal: Hammurapival egy bábéli zűrzavar veszi kezdetét, már ami az "igazságosságot" illeti. Tág, de konkrétabb és mélyebb értelemben is keresésünk az "igazságosság" után egy érzet, amit keresünk: megbékélés, a tudat egysége. A fájdalom, a gonosz megbüntetése általi kielégülés csupán az ember egy archaikus tévedése, – rövid távon és rövidlátó módon. És Babilonban ez az együttélés kultúrájának alapjává vált: vallások, birodalmak, államok vették át ezt a tévedést és akadályozzák meg mind a mai napig annak a kultúrának a fejlődését, mely jogos lenne az emberek számára.

Továbbá: a birodalmak kódexeivel, Hammurapival új szereplő tűnik fel a kapcsolatokban. Már nem csak a családom, szomszédaim, a nemzetségem, a törzsem és az "idegenek" azok, akikkel kapcsolataimban számolnom kell. A kapcsolatok szövevényében felbukkan egy új játékos, aki megfoszt a bosszúra való jogomtól, annak interpretációját, hogy mi a helyes és mi a rossz, aki minden hatalmával fölém helyezi magát. Ellenszolgáltatásként ez a képződmény azt ígéri nekem, hogy megvéd mások bosszújától, megvédi a tulajdonomat, valamint hogy zavartalanul bonyolíthatom ügyleteimet. De innentől kezdve cselekedeteim már nem csak arra irányulnak, hogy az emberi kapcsolataimat és a mértékadó értékeket figyelembe vegyem, hanem ezt kiegészítendően arra is, hogy ne kerüljek konfliktusba ezzel az "állammal"; mert mostantól ő az, akitől mint bosszúálló tartanom kell. Feltűnik az alattvaló. A közvetlen emberi környezet, mint cselekedeteim korrigálója, kezdi értékét veszteni. Itt kezdődik az elidegenedés¹⁸ folyamata. A tudat apparátusának működése szempontjából a történelmi folyamat így létrejött helyzetét a következőképpen írhatjuk le: jelzések, melyeket a tudat a túlságosan nagy töltés miatt nem tud integrálni, és melyek gátolják a normális transzferenciális folyamatot, most egy, a tudaton kívüli helyről kell, hogy választ kapjanak. Ez azonban teljességgel lehetetlen, mivel egy blokádnak transzferenciális legyőzése mindig megkívánja, hogy az érintett személy legalább egy minimális szándékkal törekedjen az őt ért sérelem érzelmi- és értő integrációjára. Egy ilyen társadalmi képződmény, egy ilyen kultúra következményeként az emberi viselkedés legkülönbözőbb elváltozásai fejlődnek ki, kialakul az egyén szenvedésteli elidegenedése saját érzelme- és gondolatvilágától, és ez kisebb, nagyobb, esetleg hatalmas katarzisos irányába viszi őt. Míg nem újra a mában találjuk magunkat, ahol pszichiáterek, pszichológusok, a tömegével osztogatott ideggyógyszerek és a gazdasági-politikai intézmények abszurdba hajló kontrollja meg nem akadályozzák, hogy a tudat egyéni és kollektív blokádjá egyaránt választ találjanak a gyorsuló krízisre. Ezzel egyidejűleg azonban a helyzet ki fogja kényszeríteni, ha úgy tetszik provokálni a válaszokat – melyek nagyon hatalmasak és erőszakosak lehetnek. Viselkedésünk domesztikálása ezt nem fogja megakadályozni.

Abban a pillanatban, amikor a nyugati ember elkezd az együttélésnek a nagyobb képződményeit létrehozni, már nem az erőszak, a bosszú és a megtorlás leküzdése lesz a cél az emberi tervben, hanem ezeknek az eszközöknek a monopolizálása, a kevesek sokaság feletti uralmának javára.

¹⁸ Elidegenedés, mint ahogyan az részletesen le van írva "Az Új-Humanizmus Szótára" c. könyvben.

Részlet: "Az egyéni társadalmi aktivitások tényezőinek egyensúlyi zavara az értékek eltárgyasításának javára és más, az ember fejlődésével kapcsolatos nem-anyagi és pszichológiai értékek kárára..."

Továbbá: Az állam fejlődésének és a társadalmi élet komplex megszervezésének következtében az egyén társadalom, különösen az idegen hatalom és autoritás általi enyomása, minek következtében az egyén feláldozza saját szabadságát és érdekeit. in: „Wörterbuch des Neuen Humanismus“; Silo; Selbstverlag; Köln; 2005;

6 A jog és a törvény fejlődése Hammurapi óta

A jogrendszerek fejlődése (a törvények és azok végrehajtása) az első írásba foglalt kódexek óta ugyanazt a sémát követi: embercsoportok együttélése szűk helyen ahhoz vezet, hogy az uralkodó hatalom kötelező érvényű törvényeket rendel el. Ez a törvényhozás helyettesíti az addig fennálló, a konfliktusok megoldását szolgáló, szóbeli kódexeket és tradíciókat (ld. Vérbosszú c. fejezet). A törvények autoritásukat egy emberek fölött elhelyezett pozícióból nyerik: az uralkodó (király, császár, stb) az istenektől kapja őket, illetve a törvényeket kibocsátó hatalom isteni. Az igazságszolgáltatás többnyire egy mágikus-vallásos ügy volt¹⁹. Az általánosan kötelező érvényű "játékszabályok" egyrészt megkönnyítik az együttélést, védik az egyes embert az embertársak önkényével szemben – megadják a vágyott biztonságot; másrészt a hatalmasok saját értelmezésük szerint manipulálhatják az együttélést, a "birodalmat", az "államot". Aki meghatározza és végre tudja hajtani a törvényeket, azé a hatalom. Abban a mértékben, ahogyan az uralkodói területek terjeszkednek (pl. Rómában a városállamtól a birodalomig) és ahogyan a konfliktuslehetőségek száma is növekszik, úgy bővülnek és változnak a jogrendszerek: létrejönnek bíróságok specializált bírókkal, bíróságok különböző fellebbezési fokokkal, a jog területei is szétágaznak kereskedelmi jogra, nemzetközi jogra, stb. Amit viszont hiába keresünk az igazságügy és a törvényhozás történelmi folyamatában, az annak a növekvő megértése, hogy létezik a szükséglet a konfliktusok mélyrehatóbb integrációja iránt: a megbékélésre való irányultság, a belső egyensúly, valamint a kapcsolatok helyreállítása. Ehelyett egy olyan "igazságosságot" találunk, mely finoman vagy nyíltan a bosszú mechanizmusát veszi át. Elrettentéssel, büntetéssel és fegyelmezéssel gondoskodik ennek fenntartásáról, a közrend védelméről. A közrend eme koncepciója a modern nemzetállamok kezdetére, 1789-re tehető, ezt láthatjuk a francia forradalom Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában: ... X. *Nul ne doit etre inquiete pour ses opinions, meme religieuses, pourvu que leur manifestation ne trouble pas l'ordre public etabli par la loi.*²⁰

A vérbosszúról, a görög bosszúról és a római jog fejlődéséről szóló következő vázlatok célja, hogy a Hammurapi és a mai jog közötti nyilvánvalóan terjedelmes időszakot apránként bemutassa. Minden hiányossága ellenére (hiányzik pl. az egyiptomi jog²¹ és sok már jogrendszer) az olvasó talán megsejti, vagy lesz egy benyomása arról, hogyan konzerválódott a bosszú mechanizmusa az elmúlt 4000 évben.

Vérbosszú

A "vérbosszú" tematikájának feldolgozásánál az első problémát maga a fordítás rejti, mivel az angol, spanyol, olasz, francia, portugál, stb. fordítások nem teljesen fedik le egymást. Csak hogy megelőzzük a tévedéseket: a bosszúnak arról a formájáról beszélünk, melynél az egy

¹⁹ Így például a római jog kezdeteiből ismerünk egy sor eljárást, melyeket – részben bíró vagy más döntési joggal rendelkező személy nélkül, az önbíráskodás maradványaként – hajtottak végre szigorúan formalizálva, rögzített szóképletek és gesztusok betartásával (legis acito sacramento: " Aki azt állította, hogy egy dolog az övé, kezét a tárgyra helyezte, majd elvégezte a rituális gesztust, a tárgyat egy bottal, a lándzsát jelképezvén megérintve. " ld. M.Bretone, Geschichte des Römischen Rechts, S. 74 (A római jog története)

²⁰ X. Senkit meggyőződése, vallási s egyéb nézetei miatt háborgatni nem szabad, feltéve, hogy e meggyőződés s e nézetek megnyilvánulása a törvényes rendet nem sérti. (<http://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm>)

²¹ Az óegyiptomi birodalmakban központi fogalom a Ma'at: az isten által adott és akart rend (a kozmológiai rend), ez kell, hogy irányadó legyen mindenki számára; a személyes, a vallási és a szociális életben. Ma'at az az irányelv, amely szerint az ember éli az életét és amely szerint a túlvilágon megítéltetik. A fáraónak, mint a Ma'at legmagasabb földi megfelelőjének úgy kellett rendelkeznie és bíraskodnia, hogy az megfeleljen a Ma'at szellemének. Hogy sikerült-e megfelelni ennek az ideálnak, az a halál után derült ki, amikor lemérték a szívet. Sandra Lippert, „Einführung in die altägyptische Rechtsgeschichte“, Berlin_Zürich_Wien-London, Lit-Verlag, 2012 /S.Lippert, Bevezetés az óegyiptomi jogtörténetbe/

családhoz, nemzetséghez, klánhoz vagy törzshöz tartozó személy ellen elkövetett gyilkosság vagy becsületének megsértése a fentiek bosszúját vonja maga után, s ez a tettes vagy hozzátartozóinak megöléséhez vezet. A bosszúnak ezt a formáját – melyet az ókortól kezdve a legújabb kori történelemig a különböző kultúrákban és a Föld különböző szélességi fokain megfigyelhetünk – gyakran archaikusnak nevezik, ami azt jelenti, hogy ezek a bosszúnak nagyon ősi formái. Mindazonáltal ennek gyakran az a melléköngéje, hogy itt a "bosszúszomj" fékezhetetlen kiéléséről van szó. Ennek ellentétéről van azonban szó: léteznek történelmileg bizonyított leírások, de a még ma is létező vérbosszú-formák sokasága is arra világít rá, hogy itt jogrendszerekről van szó. De nem az állam jogrendszeréről, hanem a vétek véres megtorlásának régi, nagyon régi kódexéről, melyek egy területre, egy nyelvterületre, egyes törzsek vagy népcsoportok területére érvényesek. Ezek mind olyan csoportok, melyek vagy távol esnek a központi hatalamtól, így nem éri el őket a jogrendszer és az erőszakmonopólium, vagy elutasítják az erőszakmonopóliumot és inkább részesítik saját kódexüket előnyben, s élnek, hoznak döntéseket aszerint.

<http://commons.wikimedia.org/wiki/User:Doron>

Védőtorony a vérbosszú üldözöttei számára az Albán-Alpokban (Theth)

Annak ellenére, hogy a vérbosszúnál léteznek regionális és etnikai különbségek, feltűnik, hogy mennyire központi és fontos szerepe van ezekben a kódexekben a becsületnek, a tekintélynek. Ennek a becsületnek, tekintélynek a megsértése – és ez nem kell, hogy mindig gyilkosság legyen²² – a kiváltó oka a bosszú szükségességének, sőt inkább a kötelességnek²³. Tehát pontosan az a mechanizmus, melyet már az ókori Görögországban is, és Hammurapi Babilonjában is láttunk, a törvények bevezetése előtt egy központi hatalom által.

Itt még egyszer hozzáfűznék egy spekulatív intuíciót: számomra olybá tűnik, hogy a vérbosszúrendszerek a letelepedés korai szakaszából származnak, amikor is a csoportok elkezdnek egymáshoz földrajzilag közel eső helyeken letelepedni, így hamarosan azzal a szükségességgel találták szembe magukat, hogy keretet kellett adniuk az egymás között előforduló erőszakos konfliktusoknak anélkül, hogy teljesen kiirtották volna egymást.

Tehát, amikor Hammurapi kódexéről azt állítottuk, hogy a maga idejében előrelépést jelentett, akkor a vérbosszú bizonyos szempontból szintén előrelépés volt, mivel az az együttélő embercsoportok számára egy kötelező érvényű keretet adott: ezt és ezt tisztelni kellett, annak érdekében, hogy elkerüljék a haragot és a konfliktust. És ha valaki vétett ez ellen, akkor világos volt, hogy ez következményeket von maga után. A biztonság egy formája az összes érintett számára.

²² Többek között az izlandi Jónsbók-ból ismerjük a "férfiszentség" fogalmát, ami minden északi és germán törzsi szövetségnél ismert volt: "férfiszentség", abban az értelemben, miszerint az ember sérthetetlen, békéje nem sérthető meg. Ezt tisztelni kellett. Ha megsértették, bosszúval lehetett azt helyreállítani. In: Reallexikon der germanischen Altertums, Johannes Hoops, De Gruyter, 1919/2008

²³ Ha valaki nem hajtotta végre a bosszút, az ugyanúgy a kódex megsértésének számított, ami szégyent és halált vont maga után, mivel az illető ignorálta a becsületkódexet, az együttélés alapját.

A görögök

A nyugati kultúra kialakulásában mérföldkő volt az ókori Görögország: építészet, filozófia, művészet, matematika, fizika, történeti és államelméleti alapok... Az antik Görögország idejében (i.e. körülbelül 900-i.sz. 100) nem kell detektív módjára nagyítóval keresnünk a bosszú és az erőszak témáját, éppen hogy mindenhol szemünkbe ötlenek: minden színdarabban, a mítoszokban, mondákban, az isteneik világában, az állami alkotmányokban, beszédekben, stb. stb.!

Olvasásra érdemes összeállítást és áttekintést nyújt a témához a német ókor-történész, Hans-Joachim Gehrke könyve, "A görögök és a bosszú" (1987)²⁴. Gehrke kifejezetten úgy értelmezi tanulmányát, mint ami arra ösztönözhet, hogy az ókori történelem kutatásában nagyobb figyelmet szenteljenek a bosszú témájának – mégpedig pontosan annak központi történelemformáló és társadalmat alakító volta miatt. A következő megfigyelések nagyrésze Gehrke munkáján alapszik. Röviden összefoglalva az antik Görögország a különböző királyságok széttöredezett kezdeteitől egészen a kicsiszolt városállamokig egy olyan folyamatívét jár be, melyben az egyre komplexebb törvények és az igazságszolgáltatás "domesztikálják" a bosszút és a megtorlást.

Nemesisz szobor (Louvre/Párizs)

A antik görög korszakot – és sokak véleménye szerint az egész európai kultúr- és szellemtörténetet – Homérosz két nagy műve indítja: az "Iliász" és az "Odüsszeia". Az "Iliász" a μῆνις-szel [mé:ni:s], Achilleusz haragjával kezdődik, ez a neheztelés 17 éneken és több ezer verssoron keresztül folytatódik, mígnem Achilleusz barátjának, Patrokosznak a halála után felváltja azt az égető vágy, hogy halálát megtorolja...

Az "Odüsszeia", melyet hajlamosak vagyunk úgy értelmezni, mint Odüsszeusz bolyongásának eposzát, részarányait és a hangsúlyokat tekintve voltaképpen éppen annyira, ha nem jobban, a kérők elleni bosszút megíró eposz; azon kérők ellen, akik Odüsszeusz feleségét szorongatott helyzetbe hozták, fiát üldözték, vagyonát pedig majdnem teljesen felélték. Hosszadalmas és óvatos ez a bosszú, mely egyidejűleg előkészíti az

Ithaka feletti hatalom birtoklásáért vívott harcot. Az Odüsszeia teljes második fele erről a témáról szól. Amikor pedig a bosszút végrehajtják, az olvasónak olyan érzése van, hogy megváltották, és végre célt értek. A sokattúrt isteni férfi, Odüsszeusz valósággal fürdik ellenfelei vérében.²⁵

Ez a két alapvető fontosságú mű– évszázadokon keresztül a görög tanulók irodalmi oktatási anyaga – képviseli ezt a korszakot, mindemellett pedig szinte felsorolhatatlan azon színdarabok, beszédek, írások etc. száma, melyek a bosszúról, s annak minden árnyalatáról, formájáról szólnak. Kiemelendő Aiszhülosz (i.e. 458) Oreszteia c. műve, mely trilógia

²⁴ Gehrke, Hans-Joachim, Die Griechen und die Rache. Ein Versuch in historischer Psychologie, Saeculum 38 (1987), 121-149. (A görögök és a bosszú. Történeti pszichológiai próbálkozás, Saeculum 38 (1987), 121-149. o.)

²⁵ (ld. 24. megjegyzés 139.o.)

formájában beszéli el az arányosságot őrző bíraskodáson alapuló, soha véget érni nem akaró mérhetetlen bosszúszomj leküzdését. A görög szó a bosszúra *timoria*, mely szó szerint "a becsület felügyeletét"²⁶ jelenti, a személy, család, nemzetség becsülete (ahogyan azt a tudatban végbemenő bosszúmechanizmus struktúrájáról szóló fejezetben láthattuk), valamint a megtorláshoz, bosszúhoz vezető konfliktusok közötti közvetlen összefüggésre utal. Az ókori Görögországban az emberek egymás közötti kapcsolataiban óriási szerepet játszik a polgár becsülete és tekintélye a többi polgártárs és a közösség szemében. Ezt a becsületet pedig mindenekelőtt őrizni és növelni kell, megsértése pedig indítékot szolgáltat a bosszúra és a megtorlásra. Ilyenkor nincs pardon: muszáj, kötelező a bosszút véghezvinni; ez az egyetlen út a becsület helyreállítására, ezzel kerülhető el az általános gúny- és a nevetségesség tárgyává való válás. Ez a kötelező érvényű bosszú (mint ahogyan azt a vérbosszú fontos elemeként láttuk – és a megtorlás ezen formáinál semmi egyébről nincs szó) az idő múlásával nemhogy elhalványulna, hanem szükség esetén a felek halála után is végrehajtandó: öröklődik a kötelező érvényű bosszú, de a vezeklendő bűn is. Túllep még a vérségi köteléken is, kiterjed mindenkire, aki csak élvezte a bűnös vendégszeretetét, de még inkább jelen van az ideális barátságban: a barátnak a legnemesebb jöttek járnak ki, de a feltétel nélküli segítség kötelezettségét is jelenti (gyilkosság, emberölés, fondorlatosság, álnokság esetén) és szükség esetén a barát halála után is érvényben marad a bosszú, melyet véghez kell vinni, így állítva helyre, jobban mondva növelve a szeretett barát tekintélyét, s ezzel együtt a saját tekintélyt is. Így érthető, hogy az ilyen viszályok generációkon is átíveltek.

Ennek a kifejezett barát-ellenség-kultúrának az istenek világában is megtaláljuk a megfelelőjét:

Nemezis – a "jogos harag" (megtorlás) istennője

Erinnüszök – a görögöknél úgy is ismertek, mint Maniai, "az őrzöngők"; később a rómaiaknál: a fúriák. A három istennő neve: Aléktó, Tisziphoné és Megaira

A bosszú szent kötelesség, az alvilági istenek parancsa. Az istenek és a mágia volt a bosszú útja azoknál a személyeknél is, akik valamilyen okból kifolyólag gátolva látták megtorlásuk véghezvitelét: bosszúimákban²⁷ valamint átoktáblákon hívták segítségül az ellenség halálához és elpusztításához az isteneket és a mágiát.

Drakón uralkodása alatt (ca. i.e. 620) megpróbálták összegyűjteni és felírni az Athénban érvényben lévő törvényeket, így akarván ellenőrizni az együttélést veszélyeztető személyes bosszúhadjáratokat. Ezek a törvények, melyeket forgatható fatáblákon az Agorán helyeztek ki, annyira keménynek tündek később az újkori európai emberek szemében, hogy a "drákói szigor" kifejezés önállósult is. Valójában azonban ez az addig alkalmazott büntetések mérsékelt gyűjteménye volt. Nem sokkal Drakón után Szolón (ca. i.e. 560) próbálta megreformálni a törvénykezést, a polgárokat ezzel a köztörvényekhez kötve, és elérni az, hogy az egyes polgár az igazságos rend (eunómia) elkötelezettje legyen.

És – mint ahogyan már a Sumér Birodalomban, Hammurapinál is – azt látjuk, hogy az "igazságszolgáltatás", a létrejövő igazságügy nem leváltja a bosszút, hanem az állam válik a "bosszú" moderátorává. Nem lépik túl a bosszút, hanem formába öntik, olyan formába, mely lehetővé teszi az új hatalmi- és szervezeti formáció, az állam kormányozhatóságát.

²⁶ (ld. 24. megjegyzés 134.o.)

²⁷ A bosszúimára Vergilius Aeneis-ában találunk példát: Dido bosszúimája Aeneas-szel szemben.

Római Birodalom:

Róma az etruszk uralkodókat lerázva magáról kis városállamból egy arisztokrácia által vezetett köztársasággá, majd évszázadokon át terjeszkedő császári birodalommmá nőtte ki magát. Eltekintve a mitikus eredetétől, az első, valamelyest bizonyított történelmi esemény ebben a folyamatban a Tizenkét táblás törvények. Az első írásos törvényhozás, melyet fa- vagy bronztáblákon állítottak fel kb. i.e. 450-ben a Forum Romanumon. A táblák szövege elveszett; későbbi szerzők idézeteiben maradt fenn csupán néhány töredék.

A növekvő városállamok kezdeti igazságszolgáltatását a papok végezték. A *pontifices* (pontifexek) voltak azok, akik konfliktusok esetén magyarázták az (isteni) törvényt²⁸. Az igazságszolgáltatás e konstellációja még hasonló vonásokat mutat az iszlám, illetve a zsidó vallás konfliktushelyzetekben konzultálásra felkért törvénykező muftijával és rabbijával. A pontifexek alakja – a királlyal, és később a császárral, mint Pontifex Maximus – közvetlenül kapcsolódik a római államszervezethez. A birodalom növekedése nem csak a jog és a jogi apparátus diverzifikálódásával jár, hanem magával hozza filozófusok, politikusok, jogászok egész sorát is, akik a jogi esetek és általánosságban a jog alapvető kérdéseivel foglalkoznak.

Itt láthatjuk a *ius naturae*, a minden élőlényt születésétől kezdve megillető természetjog²⁹ gondolatának folytatását. A természetjog fogalma először a görög szofistáknál jelent meg, Plátón, Arisztotelész és különösen a sztoikusok mélyítették el, Cicero és a spanyolországi Cordobában született Seneca fejlesztették tovább. Az embert (minden embert) megillető természetes jog a "sötét" középkorban először Hippói Szent Ágostonnál, majd Aquinói Szent Tamásnál keresztény-vallásos előjellel bukkan fel, hogy aztán a felvilágosodás és a racionalizmus korában meghatározó erővel öltön alakot. Annak a racionalizmusnak a korában, melynek ma megszűnését éljük.

E rövid jogtörténeti áttekintés után újra említést kell tennünk az átoktáblákról: Görögországban és később a Római Birodalomban az átoktáblák (latinul *defixion*, görögül *katadesmos*) azok törvényi tiltása ellenére is nagyon kedveltek voltak. Itt egy mágikus gyakorlatról van szó, melynél ólom-, ritkábban más anyagból készült táblácskákon vagy agyagfigurákon feliratok segítségével egy másik személyt elátkoznak. Mágikus igék, vagy az istenségekhez intézett fohászok idézik elő a célszemélynél a kívánt kárt. A *Papyri Graecae Magicae* ("görög varázspapírok") c. gyűjtemény ad útmutatást ezen gyakorlatok elvégzéséhez. Sok esetben a táblát vagy a

Tyúkcsontról köré tekert, ólomból készült átoktábla
A mainzi Ízisz és Magna Mater Szentély-ben talált lelet (kb. 1.sz.d.)

²⁸ A pontifexek azonban nemcsak az emberek isteni szférákat érintő cselekedeteivel törődtek, hanem tanácsadóként és interpretálóként a jogi élet minden szegletébe beavatkoztak. Jogi ügyekben más papoktól is lehetett tanácsot kérni, de a pontifexeknek monopolhelyzetük volt a magánjog területén, annak a jognak a területén, melyről Ulpianus azt mondja: "a jog, mely az egyes érdekében áll", – és ezt archívumukban titokként őrizték. In: *Geschichte des Römischen Rechts – Von den Anfängen bis Justinian (A római jog története – a kezdetektől Justinianusig)*; S.83; Mario Bretone; C.H.Beck, München, 1992

²⁹ "Az emberi természet ötlete a természetes termelési rendet szolgálta, mely mindazonáltal az ipar átalakulásának korában megbomlott. Még ma is fellelhetőek az emberi természet állatvilág felé irányuló ideológiájának nyomai, pl. a pszichológiában, amikor még mindig bizonyos természetes képességekről, mint az *akarat* vagy más, hasonló dolgokról beszélnek. A természetjog, az állam, mint a kivetített emberi természet része, stb. a történelmi mozdulatlansághoz és minden átalakulás tagadásához járult csupán hozzá." Silo, 1983, Tortuguitas, „Néhány szó az emberiről” in: *Silo beszél*

személyt helyettesítő figurát át is fűrik szimpatetikus varázslatként, ezzel idézve elő a megfelelő hatást (sebesülés vagy halál). A Római Birodalom területén az egyértelmű törvények és feltűnést keltő perek ellenére az átoktáblák nagyon népszerűségnek örvendtek, elterjedtek egészen a brit illetve észak-afrikai provinciákig, ahol számos táblát találtak. Érdekes, hogy a táblák egész sora peres eljárások felei ellen irányul. Ha tehát ezek az átoktáblák a legtöbb esetben a bosszút testesítik meg, akkor azt is kifejezik, mennyire nem hittek az emberek az igazságot szolgáló igazságügyben, azaz az államban. Nem csoda, hogy újra és újra betiltották őket.

A Római Birodalom megszűnésével annak jogszerkezete is szétesett. Az úgynevezett középkorban a törzsi joghoz, a királyi uralkodók jogához, önkényéhez, illetve a városállamokban az egyes helyi jogrendhez³⁰ tértek vissza. Csupán az újkori nemzetállamok létrejöttével fejlődtek ki az összefüggő jogrendszerek. A római jogtudományra alapként és példaként tekintettek, mely az egész nyugati igazságügy modelljét képezte. Emlékezzünk vissza: a római állam és "igazságszolgáltatásának" eredete a Tizenkét táblás törvényekben keresendő. És vannak kutatók, akik a Tizenkét táblás törvények illetve a Közel-Kelet kódexei között közvetlen összefüggést látnak.

Még egy utolsó aspektus igazságérzetünket illetően – az igazságüggyel összefüggésben. Gyakran hallani a mondást olyan emberektől, akik megtapasztalták vagy megfigyelték az igazságügy működését, miszerint "jog és igazságosság két különböző dolog". Amikor az elszenvedett igazságtalanság ellensúlyozást keres. A nyugati kultúra mély ellentmondása ez: az apparátussal (értsd: az igazságszolgáltatás) szemben, mely felületesen nézve arra szolgál, hogy helyreállítsa az egyensúlyt, egészen mostanáig nem tudtunk semmi mélyreható újítást felmutatni az emberi konfliktusok kultúráját illetően. A Hammurapi-törvénykönyvvel a bosszúmechanizmust külsőségeiben is rögzítették... az állam veszi át a bosszút... De a kezdetektől hiányzik a megbizonyosodás, vajon valóban helyreállítódik-e a belső vagy a szociális egyensúly: a belső megbékélés! Sőt: ez egyáltalán nem játszik szerepet! A "jogi béke" helyettesíti a belső és a szociális megbékélést. A bosszú impulzusából megszületve, ahogyan azt évezredek óta gyakoroljuk, a logikus következmény: büntetés! Nem pedig a szituáció tényleges jobbítását szolgáló előremutató, a jövőt megnyitó cselekedet:

Silo (Grotte):

G: A Hammurapi-kódexről beszéltél és valamit mesélni akartál...

S: Ez az a kódex, mely társadalmi és vallásos normákat fektet le. Szervezi, szabályozza a szociális viselkedést. A Hammurapi-kódex: ha levágod egy fülem, akkor én levágom a te füledet. A kompenzáció egy formája. Ha ezt vagy azt a bajt okozod, arányos bajt okozok neked. Ha megölsz, akkor megöllek. És így tovább. Itt egy valódi jogrendszer kezd létrejönni, egy jog, melyről vitatkozhatunk, vagy akár nem – de ez a Hammurapi-kódexszel kezdődik.

A maga korában nagyon érdekes és nagyon intelligens dolog volt, hogy le tudták fektetni azt, hogy egy valaki ellen irányuló ügy kompenzálható, mégpedig azáltal, hogy ugyanazt teszik az elkövetővel, mint amit ő tett.

G: Bánj úgy a másikkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak.. Vágd le azt, amit neked levágtak...

³⁰ A törzsi jogok (pl. az izlandi Jónsbók, 1281, vagy a még régebbi norvég Landslov, 1274), de a helyi jogok szabályozására, ("Németország" több városában (Magdeburg, Köln) a X. szd.-tól kezdődően saját jogi kódexeket fogalmaztak meg), és a királyok jogszabályozására is (pl. Nagy Károly 797-es Capitulare Saxonicum-a, Aachen) találunk írásos bizonyítékokat.

S: Világos, ugyanaz a rendszer. És jól működött, utat tört magának, mert a dolgok annakidején még nagyon szervezetlenek voltak. De ezt az alapot elsajátították és mindez erőre kapott, igen. De nem lépték túl a tényt, hogy ha valakinek levágom a fülét, megbékélek és túllépek az ügyön. Nem, nem. Épp itt van a kódex. Levágom a fület és kész. Nagyon szemléletes, vizualizálható. Még kevésbé van jelen az ötlet, ha én vagyok az, aki okozza a szerencsétlenséget, nem pedig másvalaki, ha én vagyok az, aki ezt teszi: miként viselkedem, hogy ezt kompenzáljam? Ez egy másik kérdés. Éppen most gondolkoztunk azon, mit tehetek én, hogy kompenzáljam azt, amit a másik tett. Nos, jó. De mit csinálok, ha én okozom a bajt? Mert én is teszek ilyesmit. Mit teszek, hogy ezt kompenzáljam. Azt mondjuk nagyon elementáris erővel: ahhoz, hogy túllépjek azon, amit tettem, valami rosszat, amit másoknak okoztam, megpróbálok kétszeresen kompenzálni azt. Akkor egy új fület kellene neki adnom... csupa fülek... hogy kétszeresen kompenzáljam azt, amit tettem. Mert abból indulunk ki, hogy úgy bánok a másikkal, ahogy szeretném, hogy velem bánjanak. Ha a másik segítséget szenved valamiben, amit én okoztam, akkor ki kell egyenlítenem ezt a segítséget.

Silo (Grotte): Amikor Nietzsche – még a 20. század kezdete előtt, a 19. században – azt mondja: ... az egyetlen megoldás az ember számára, ha megmentjük az embert a bosszútól. Hajlok arra, hogy Nietzscht ne méltassam figyelemre, mivel Nietzsche német szerző, és az emberek azt feltételezik, hogy a németek mindazzal egyenlők, ami a negyvenes években történt. Ha azonban Nietzsche gondolkodását mellőzöm, elveszem magamtól azt a lehetőséget, hogy a jelenséget interpretáljam. Nem, nem kellene mellőznöm, a hozzájárulása nagyon fontos!

...

Silo: Sok mindenféléről beszéltünk, de a bosszú témája számomra központinak tűnik. Ezért hozom be a játékba Nietzsche szavait. Mert a bosszú a központi téma mindabban, ami ezután történik.

7 Nietzsche

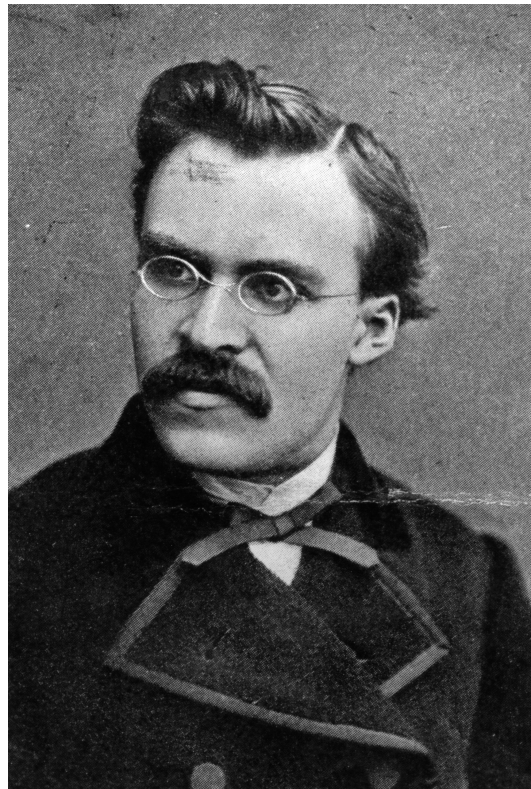
„Mert hogy a bosszútól megváltassék végre az ember: ez nékem a híd a legmagasabb reményhez, és szívárvány a hosszú viharok múltán.”

Akárhogy is történt, de Nietzsche nevének pusztá említése sokakban, akik semmit nem olvastak tőle, vad lázadozásként és istenkáromlásként cseng. Talán a párhuzamok miatt: Nietzsche, nihilizmus... Friedrich Wilhelm Nietzsche 1844-ben született Lipcse közelében, 1869-től Svájcban élt és a bázeli egyetemen dolgozott klasszika-filológusként. Onnantól kezdve eldöntötte, hogy állampolgárság nélkül kíván élni.

Karl Marx, Richard Wagner, Charles Darwin kortársa volt.

Egész életében betegeskedett, pszichés zavarai olyannyira súlyossá váltak 44 éves korában, hogy munka- és cselekvőképtelenné vált. 1900-ban, 55 évesen halt meg elborult elmével.

Csak halála után vált filozófusként ismertté.

Nietzsche 25 éves korában / 1869

Nietzsche és a bosszú, és ami ezután történik

Silo (Grotte): Ezért hozom be a játékba Nietzsche szavait. Mert a bosszú a központi téma mindabban, ami ezután történik.

A grottei beszélgetés során Silo megemlíti Nietzscht, idéz tőle, nyilvánvalóan azért, hogy két tényállást támasszon alá:

1. Hogyan hagyunk figyelmen kívül és diszkriminálunk érdekes hozzájárulásokat (és ezzel a saját megértésünket, a saját haladásunkat blokkoljuk), mert a szerző egy olyan nép, olyan nemzet vagy törzs tagja, melyet felelőssé tettek az elkövetett bűnök miatt.
2. Hogy Nietzsche utalásokat tett az egyedi szörnyűségként létező holokausz és náciizmus megértéséhez – és tette ezt a bosszúval összefüggésben.

Silo felvázolja, hogyan hat a bosszú mechanizmusa hosszú időintervallumokon keresztül. Generációkon keresztül öröklődik a bűn, a gyermekeknek és unokáknak őseik bűneikért kell, muszáj vezekelniük: a nemzet, mint az újkor törzsi hovatartozása.³¹

Silo (Grotte): *Az ember magától értetődőnek veszi, hogy a gyermek átvállalja szülei bűneit. De miért feltételezzük ezt? A nyugati kultúra ezt és sok hasonló dolgot kényszerít rá az emberre. Ez így nem oldódik meg, továbbra is problémák lesznek ebből.*

És ha a nagyapám szerencsétlenséget okozott, továbbra is térden kell kúsznom, mellemet vernem és azt kell mondanom, hogy micsoda barbár tettet követett el a nagyapám, és ezt sokszor kell ismételnem.

Míg ez nem oldódik meg, sok más dolog sem fog megoldódni.

Így a bosszú különféle kanyarokat vesz. Törzsi bosszút állok. Mindez létezik: Ma! Tehát ezt a témát részleteibe menve kell megragadni. Nagyon erős téma ez, nagyon fontos. Azt mondanám, egyike a legfontosabb témáknak.

Silo ezután Nietzsche-t hozza fel példaként: a német filozófust, akinek elméje abban az évben borult el (1889), amikor Ausztriában megszületett Adolf Hitler.

Silo (Grotte): *Hajlok arra, hogy Nietzsche-t ne méltassam figyelemre, mivel Nietzsche német szerző, és az emberek azt feltételezik, hogy a németek mindazzal egyenlőek, ami a negyvenes években történt.*³²

Sablonítélkezésekkel, népeket, nemzeteket, családokat és személyeket teszünk felelőssé "törzsi alapon" előzőleg elkövetett bűnökért, s ez szolgál ürügyként – a legenyhébb esetben – a leértékelésre és a megkülönböztetésre, de az üldöztetésre is, egészen a fékevesztett népiirtásig. Hogy mennyire működőképesek ezek a generációkon átívelő bűn-koncepciók, abból is látható, mennyire azonosulnak egyes országok polgárai a nemzetükkel, a "törzsükkel", amikor fáj nekik, vagy felháborítja őket – nem csak a kormányaikat –, amikor országuk történelmében el kell ismerniük egy népiirtást.

Silo így folytatja (Grotte): *Ha azonban Nietzsche gondolkodását mellőzöm, elveszem magamtól azt a lehetőséget, hogy a jelenséget interpretáljam. Nem, nem kellene mellőznöm, a hozzájárulása nagyon fontos!*

Mennyiben szolgál tehát magyarázatul Nietzsche hozzájárulása a II. Világháborúhoz és a Holokauszthoz? Ismereteim szerint Nietzsche az első nyugati gondolkodó, aki a bosszút annak teljes válfajában és hatásaiban látja.

Nietzsche azt mondja:

„Ezért rángatom hálóiokat, hogy előcsalogasson benneteket hazugság-barlangotokból a düh, és kedvenc szavatok, a „méltányosság” mögül előtűnjön a bosszútok. Mert hogy a bosszútól megváltassék végre az ember: ez nékem a híd a legmagasabb reményhez, és szívárvány a hosszú viharok múltán.”

Csak hogy a tarantulák persze mást akarnak. „A méltányosság pedig az legyen nekünk, hogy betöltsi a világot bosszúnk vihara” – így szólnak egymás között.”

(Also sprach Zarathustra, Von den Taranteln, Erstveröffentlichung 31.12.1883)

³¹ A több generációra kiterjedő bosszút sokféleképpen dokumentálták: az Ótestamentumban, de a görög vérbosszú is ilyen, amikor is a gyilkosság áldozatának összes fiúutódját megölték, azért, hogy ne maradjon senki, aki 10, 20 vagy 30 év múltán a gyilkosságot megbosszulhassa. Európában pedig meséltessünk csak falusi történeteket családi viszályokról, és máris tanulmányozhatjuk a generációkon átívelő bűn tapadásának jelenségét.

³² ld. következő oldal - Salvatore Puleda

Salvatore Puleda Berlinben

Ezt egy személyes példával szeretném szemléltetni: "Az új-humanizmus – válasz a globális krízisre" című előadásának alkalmából 1999. február 20-án Salvatore Puleda Berlinbe érkezett. Egy barátommal mentünk érte a Bahnhof Zoo megállóhoz, majd barátaink lakásához. Öt perc sem telt bele, s máris a konyhában találtuk magunkat, elmélyülten társalogva a hitleri korszakról, a nácikról és a holokausztról. Meséltem Salvatorénak saját tinédzserkori vitáimról, melyet szüleim és nagyszüleim generációjának rémtettei váltottak ki, illetve e rémtettek elhallgatásáról. Arról, amit ez bennem eredményezett, a bizalmatlanságot mindenféle nacionalizmussal szemben, azt, hogy nem tudtam azonosulni a németekkel, és hogy – kíváncsiságom ellenére – szigorúan elutasítottam a Hitler előtti német gondolkodók könyveit, mégpedig azzal az indokkal: ha nem voltak képesek megakadályozni ezt az örületet, akkor nem is méltóak arra, hogy az ember olvassa őket... Salvatore pedig mesélt azokról az alkalmakról, amikor egyik barátjával (Daniel Z.) beszélgetéseik során mindig megfeneklettek a kérdésnél: mi volt a holokausztnak, annak az abszolút elszántságnak az oka, hogy minden

Salvatore Puleda berlini előadásakor 1999. február 21.-én

zsidót megöljenek...? Ez a kérdés volt az egész beszélgetés vezérfonala. Sok lehetőséget beszéltünk át, és Salvatore hatalmas tudásának köszönhetően nagyon sok új nézőpontot adott a militarizált, fegyelmezett lakosságról, a poroszoktól kezdve egészen a múlt század húszas éveinek Berlinéig, amikor is ez a város az intellektuális, kulturális, szellemi megújulás gyűjtőpontja volt. De újra és újra visszatértünk a kérdéshez: mi indította a németeket arra, hogy

ennyire elszántan, vehemensen és abszolút mértékben akarják megsemmisíteni a zsidókat? Nem lehetett az az ok, hogy a "zsidók gazdagok": kevés volt a gazdag zsidó család, elvehették volna tőlük a vagyonukat. A zsidó származású lakosság nagy része szegény és még szegényebb munkás volt. A fenyegetettség, miszerint a "zsidó identitás" elhatalmasodik, sem lehetett az ok. Németországban a lakosság kis részéről, néhány százezer emberről van szó, akiknek nagy része egyáltalán nem gyakorolta hitét. Legnagyobb részük elsősorban németként definiálta magát (kezdetben közülük, – németként, sokan lelkesedtek Hitlerért). Nagyon nagy részük nem is tudott zsidó gyökereiről és őseiről. A fasiszta ideológia sem lehetett csak az ok. Az ugyanis – ahogyan azt Salvatore akkor elmagyarázta nekem – Francia- és Olaszországból ered, az eszme ezután terjedt el egész Európában. De még Mussolini fasiszta Olaszországában sem volt ilyen szigorú, abszolút mértékű a zsidók megsemmisítése. A következő hetekben, hónapokban megállapítottam: beszélgetésünk legyőzte a Hitler előtti német történelemmel, és ezzel a szüleim, nagyszüleim történetével, a saját történetemmel szembeni belső blokádomat és elutasításomat. Lehetővé tette számomra, hogy a náciizmus szörnyűségét elhelyezzem a történelem folyamában. A mai napig nagyon hálás vagyok Salvatorénak ezért a lehetőségért. A választ a fenti kérdésre azonban akkor nem találtuk meg...

Ez a Nietzsche, aki a szavakat ügyesen használva³³ kíméletlenül odamond minden gondolkodó, kulturális és vallási tradíciónak, aki a Nyugat legmagasabb értékeinek szép homlokzata mögül előrángatja a bosszú okának kendőzetlen valóját... Ez a Nietzsche korának polgári homlokzata mögött látja, hogyan hat több mint kétezer éve a bosszún alapuló morál. Számára ez a zsidó-keresztény erkölcs azoknak a rabszolga-erkölcse, akik túl gyengék voltak ahhoz, hogy helyt álljanak az erősekkel szemben, és ezért átruházták a büntetést egy istenre, aki az utolsó ítéletkor, és egyáltalán a túlvilágon majd mindent helyesen megítél, megbüntet és megbosszul.

És évtizedekkel később Németországban – ebben a generációk óta az állam, az egyház és a közintézmények által irányított militarista, fegyelmezett és rendes népben – a kollektíven megélt igazságtalanságok és megaláztatások sora után felbukkan egy megváltó alak, aki előrehozza az utolsó ítéletet, aki a nietzschei rabszolgákat uralkodó fajjá emeli, s aki kész arra, hogy országokon és etnikumokon át mindenről ítélkezzen, saját paradicsomának létrehozásán munkálkodjon, melyben nincs hely a rosszak, értéktelenek és tisztátalanok számára.

És amikor az ember a náci korszak, a holokauszt után ott áll tanácstalanul, és azt kérdezi: hogyan történhetett meg mindez a két évezredes (zsidó)-keresztény erkölcs ellenére, Nietzsche valószínűleg azt felelte volna: Nem ennek ELLENÉRE, hanem e MIATT!

Ezen a Nietzsche által hetven évvel ezelőtt leírt jó-rossz, örök kárhozat - Paradicsom, büntetés-jutalmazás, bűn-tisztaság kettőségek által kategorizált erkölcsi alaplapon, erejében és extázisában egy olyan gyűlölet- és felsőbbrendű ideológia bontakozhatott ki teljes hatalmában, mint a náciizmus. És az, hogy a "zsidókat" tették meg bűnbaknak, vallás- és szellemtörténeti szempontból nem más, mint ábrahám- és testvérgyilkosság.

A filozófia iránt érdeklődő olvasók számára nem ismeretlen, hogy mind a mai napig kísértenek azok a nemzetiszocialista próbálkozások, melyek Nietzsche filozófiáját nemzetiszocialistaként ábrázolják. Ezért főleg Nietzsche nővére, Elisabeth tehető felelőssé, aki Nietzsche halála után a hagyatékát kezelte és az ismert Nietzsche -Archívumot létrehozta. Elisabeth férje bevallottan antiszemita volt; náci, sőt maga Hitler is szívesen mutatkozott vele, hogy így is kifejezzék igényüket Nietzsche filozófiájára. 1945 után sok neves író, filozófus és szellemtörténész mutatott rá, hogy Nietzsche filozófiája összeegyeztethetetlen a fasiszmissal és a náci ideológiával. Erről sokat írtak mások, és ennek a munkának nem célja mindezt bemutatni. Ellenben álljon itt még néhány Nietzsche idézet:

"... azokat az új idealista spekulánsokat, az antiszemitákat sem szeretem, akik ma igencsak szemforgatóan adják a keresztény-árja derék polgárt, és közben igyekeznek izgatni a népben található minden szarvasmarha elemet a morális attitűdök és a legfinomabb agitációs módszerek felháborítóan gátlástalan alkalmazásával (ha mindenféle sarlatán gondolkodásmód magáénak vallhat bizonyos sikereket a mai Németországban, akkor e tény mindenképpen összefügg a német szellem ma letagadhatatlan (és mára kézzelfogható) lepusztultságával... "

(Zur Genealogie der Moral, Kap.3 Absatz 26 Ende)

"... újra emlékeztetem az olvasót, ha fülei vannak, Eugen Dühringre, e berlini bosszúapostolra, aki a mai Németországban a legundorítóbb és legaljasabb céllal csépli szakadatlan a morál tamtam dobját: Dühring az első számú nagypofájú morál szájtépő, akinek még a maga fajtája, az antiszemiták között sincs párja...."

(Zur Genealogie der Moral, Kap.3 Absatz 14 Ende)

³³ Thomas Mann mondta Nietzschéről, a költőről: Nietzsche olyan érzékenységet, művészi könnyedséget, szépséget, élességet, zeneiséget, hangsúlyosságot és szenvedélyt adott a német prózának – egészen addig hallatlanul és elkerülhetetlen befolyással bírva a későbbiekben mindenkire, aki ő utána arra vállalkozott, hogy németül írjon... Nietzsche a német nyelv legnagyobb virtuóza... in: Egy apolitikus ember elmélkedései, 1918

Nietzsche és a vallás

Keményen bírálta a kereszténységet:

„A hétköznapi keresztény

*Ha a kereszténységnek igaza volna a bosszúálló Isten, az általános bűnösség, a kegyelem általi kiválasztás és az örök kárhozat tételeivel, akkor bizony gyengeelméjűsége és jellemtelensége utalna, ha az ember **nem** pap, apostol vagy remete akarna lenni, és nem egyedül a saját üdvén munkálkodna rettegve és reszketve; értelmetlenség volna figyelmen kívül hagyni az örök előnyt a mulandó kényelemmel szemben. Tételezzük fel, hogy van, aki hisz egyáltalán – akkor a hétköznapi keresztény szánalmas alak, olyan, aki tényleg nem tud háromig sem elszámolni, és aki egyébként épp szellemi beszámíthatatlansága miatt nem érdemelne olyan kemény büntetést, amelyet a kereszténység ígér.”*

F. Nietzsche *Menschliches, Allzumenschliches*, 116

Ugyanazzal a csalhatatlan szemmel céloz a (nem csak) keresztények által prédikált felebaráti szeretetre. Kísértést érzek arra, hogy ízelítőül olvasásra ajánljam a *Zarathustrából A felebaráti szeretetről* című bekezdést, melyben a következőket olvashatjuk:

“Ott tolongtok felebarátotok körül, szép szavaitok vannak erre. Én azonban azt mondom néktek: felebaráti szeretetetek hitvány önszeretet csupán.

Önmagatok elől menekültök felebarátotokhoz, és még erényt is szeretnétek csinálni belőle: csakhogy én átlátok "önzetlenségeken".

[...]

Magasabb rendű a felebarát-közelség szeretetnél a legtávolabbiak és eljövendők iránti szeretet; az emberszeretetnél pedig magasabbrendű még a dolgok és kísértetek iránti szeretet is.

Az előtted szaladó kísértet szebb nálad, testvérem; mért nem adod hát neki húsod és csontjaid? Te azonban félelmedben felebarátodhoz menekülsz.

Nem bírjátok elviselni magatokat, és nem szeretitek magatokat eléggé: ezért akarjátok szeretetre csábítani felebarátotokat, hogy tévedése bearanyozzon benneteket.

Azt kívánom, bárcsak ne bírnátok elviselni holmi felebarátot és szomszédait; akkor saját magatokból kellene magatoknak túlaradó szívű barátot faragnotok.”

Nietzsche, a protestáns teológus fia úgy szaggata széjjel a kereszténység hitbeni konstrukcióját, hogy az még ma is mélységesen fájhat minden kereszténynek.

“Értem, most még jobban kinyitom a filemet (no és persze befogom az orromat). Most már hallom, amit oly sokszor elmondtak: „Mi jók – mi vagyunk az igazságosak;” – (amit követelnek, azt nem megtorlásnak hívják, hanem az "igazságosság győzelmének"); ők nem az ellenséget gyűlölik, hanem az igazágtalanságot, az „istentelenséget”; nem a bosszú reményében hisznek és bíznak (amely bosszú a méznél is édesebb már Homérosznál is), hanem Isten, az igazságos Isten győzelmében az istentelenek fölött; e földön immár nem testvéreiket a gyűlöletben szeretik, hanem „testvéreiket a szeretetben”, amint ők mondják, „minden jó és igaz embert a földkerekségen”.

– És hogyan nevezik azt, ami vigaszt nyújt nekik az élet minden szenvedése ellenére – eljövendő üdvözülésük fantazmagóriáját?

– Hogyan? Jól hallom? Ezt nevezik „utolsó ítéletnek”, az Ő országa, „Isten” országa eljövételének – ám addig is „hitben”, „szeretetben” és „reményben” élnek.

– Elég! Elég!

Minek a hitében? Kinek a szeretetében? Miféle reményben? – Ezek a gyöngé emberek ugyanis egyszer maguk is erősek akarnak lenni, valamikor el kell jönnie az ő „országuknak” is – vagyis „Isten országának”, amint ezt a maguk sajátosan egyszerű módján nevezik: mert hiszen mindenben olyan alázatosak! Ha mindezt meg akarják ismerni, sokáig kell élniük, még a halál után is élniük kell, sőt az öröklétre van szükségük, hogy örökre kárpótlást kapjanak „Isten országában” a „hitben, szeretetben és reményben” eltöltött földi életért. Miféle kárpótlást? Miért jár ez a kárpótlás? ... Szerintem Dante durván melléfogott, amikor pokla fölé félelmetes találékonysággal a következő feliratot tette: „Engem is az örök szeretet alkotott”. A keresztény Paradicsom kapuja fölött pedig: az „Örök üdvözülés” felirata helyett inkább a következő felirat lett volna helyes: „Engem is az örök gyűlölet alkotott” – föltéve, hogy a hazugság kapuja fölött igaz fölirat is díszelgessen!”

(Genealogie der Moral, Erster Abschnitt, Ende Absatz 14/Anfang Absatz 15)

Nietzsche – Jog, igazságosság és igazságszolgáltatás

A bosszú témájának vizsgálatánál érdemes Nietzsche egy másik, igazságügyről, igazságszolgáltatásról szóló írásának figyelmet szentelni. Nietzsche egész életművében végigvonulnak alapvető gondolatok, megfigyelések, melyek tisztán mutatják az összefüggést az általunk rendszerint "jognak és igazságszolgáltatásnak" nevezett fogalmak és a bosszú között: ugyanazon érem két oldala: "... Az igazságügy, mint a bosszú megengedett formája..."

"Segítsetek, ti segítőkész és jóakarátú emberek, a büntetés fogalmát, amely benőtte az egész világot, eltávolítani belőle! Nincsen nála gonoszabb gizgaz!"

(Morgenröte, Kap.13 - Über die moralischen Vorurteile)

„...Magánemberként akkor is bosszút akar állni, ha bírósághoz fordul: mellékesen pedig még a társadalom gondolkodó és gondoskodó tagjaként a társadalom bosszúját is kívánja egy olyan emberrel szemben, aki nem becsüli a társadalmat. Így a bírósági büntetés mind a magánbecsületet, mind pedig a társadalmi becsületet helyreállítja: azaz – a büntetés bosszú. - Kétségtől tartalmazza ez a bosszú másik, először említett elemét is, amennyiben a társadalom önfenntartását szolgálja és önvédelemből vág vissza. A büntetés a további károkozást kívánja megelőzni, elrettenteni akar. A büntetésben ily módon valóban összekapcsolódik a bosszú két eleme, és ez többnyire talán annak a fogalomzavarnak a fenntartását eredményezi, ami miatt a bosszút álló egyén rendszerint nem tudja, mit is akar tulajdonképpen.”

(Menschliches, Allzumenschliches II 33. Elemente der Rache)

„(...) Most ugyan az az ember, akinek kárt okoztak, egészen függetlenül attól, hogy esetleg miként tehető jóvá ez a kár, még mindig bosszút akar, és evégett a bíróságokhoz fordul – és egyenlőre ez tartja még érvényben gyalázatos büntetőjogunkat, szatócsmérlegével és azzal a szándékkal együtt, hogy a bűnt a büntetéssel ellensúlyozza: de nem tudnánk túllépni ezen? Micsoda megkönnyebbülése lenne az általános életérzésünknek, ha a bűnbe vetett hittel együtt a bosszú régi ösztöneitől is megszabadulnánk, sőt, a boldog emberek finom okosságának tekintenénk, ha egyetértésben a kereszténységgel, megáldanánk ellenségeinket, és jót tennénk azokkal, akik megsértettek bennünket. Űzzük ki a világból a bűn fogalmát – és

gyorsan küldjük utána a büntetés fogalmát is. Éljenek csak ezek a száműzött szörnyetegek ezentúl valahol máshol, mint az emberek között, ha mindenáron élni akarnak, nem pedig belepusztulni a saját maguk iránt érzett undorba!"

(Morgenröthe §202, Erste Veröffentlichung 31.7.1881)

"Büntetés. – Különös dolog, a mi büntetési gyakorlatunk! Nem tisztítja meg a gonosztevőt és nem bűnhődés: ellenkezőleg, még inkább beszennyez, mint maga a bűncselekmény."

(Morgenröthe: § 236. Erste Veröffentlichung 31.07.1881)

"A hitelező az adós „megbüntetése” útján az uralkodói jogban részesül: végre ő is birtokában lehet az emelkedett érzésnek, hogy lenézzen, önmaga alatt állóként kezeljen valakit, megvesse és bántalmazza őt, vagy legalább – létező végrehajtó hatalom és büntetőeljárás esetén– lássa a megvetését és bántalmazását. "

(Zur Genealogie der Moral: §II – 5. Erste Veröffentlichung 16.11.1887)

"... e haragnak azonban mértéket szabott az a belátás, hogy minden kárnak van egyenértékű megfelelője és jóvátehető, még ha a károkozó fájdalom árán is. Hogy miből merítette hatalmát ez az ősrégi, mélyen gyökerező, talán már kipusztíthatatlan gondolat, hogy a kár és a fájdalom között egyenértékűség áll fenn? Az imént már elárultam: a hitelező és az adós közötti szerződéses viszonyból, amely olyan régi, mint maguk a „jogalanyok” egyáltalán, és a vétel, eladás, csere és kereskedelem formáira utal."

(Genealogie der Moral: §2 – 4. Erste Veröffentlichung 16.11.1887)

Ebben a három részből, álló Nietzschének szentelt fejezetben életművét a bosszú témája szempontjából vizsgáltuk meg. Ez a megközelítés és az idézett fejezetek töredékesen rámutatnak arra, amit még minden bizonnyal alaposabban meg lehetne vizsgálni: Nietzsche illúziók nélkül és világosan felismerte a nyugati kultúra fölöttünk álló intézményeinek, azaz a vallásnak, államnak és az igazságügynek a neheztelésre és a bosszúra visszavezethető indítóokait. Túl ezen megjósolta az őseinktől ránk maradt erkölcs végét:

„Ich beschreibe, was kommt: die Heraufkunft des Nihilismus. Ich kann hier beschreiben, weil hier etwas Nothwendiges sich begiebt – die Zeichen davon sind überall, die Augen nur für diese Zeichen fehlen noch. Ich lobe, ich tadle hier nicht, daß er kommt; ich glaube, es giebt eine der größten Krisen, einen Augenblick der allertiefsten Selbstbesinnung des Menschen; ob der Mensch sich davon erholt, ob er Herr wird über diese Krise, das ist eine Frage seiner Kraft: es ist möglich...

der moderne Mensch glaubt versuchsweise bald an diesen, bald an jenen Werth und läßt ihn dann fallen: der Kreis der überlebten und fallengelassenen Werthe wird immer voller; die Leere und Armut an Werthen kommt immer mehr zum Gefühl: die Bewegung ist unaufhaltsam – obwohl im großen Stil die Verzögerung versucht ist – Endlich wagt er eine Kritik der Werthe überhaupt: er erkennt deren Herkunft; er erkennt genug, um an keinen Werth mehr zu glauben; das Pathos ist da, der neue Schauder... Was ich erzähle, ist die Geschichte der nächsten zwei Jahrhunderte

(Nachgelassene Fragmente November 1887 (NF-1887,11 (119))

Tudomásom szerint Nietzsche az első, aki mindezt világosan felismeri, megfogalmazza és nyilvánosságra hozza. És még ha nem is értünk egyet minden premisszájával és következtetésével, tekintve, hogy korának szülötte volt és saját betegsége is befolyásolta, mégis meg kell emelnünk kalapunkat az előtt az ember előtt, aki egész létezését a lényeg keresésének szentelte. Őszinte és egyenes elemzésével egy lépést tett a nyugati kultúra egyetemes kultúra felé vezető transzferenciális útján. Sem munkásságának elismerését (ez csak idegösszeroppanásának nyilvánosságra kerülésével kezdődött el), sem a 20. század elején bekövetkező roppant tiszteletet nem érhetette meg.

Így tehát utólag fejezzük ki lehető legnagyobb elismerésünket iránta:

Silo (Grotte): *Ha azonban Nietzsche gondolkodását mellőzöm, elveszem magamtól azt a lehetőséget, hogy a jelenséget interpretáljam. Nem, nem kellene mellőznöm, a hozzájárulása nagyon fontos!*

További Nietzsche idézetek a "bosszú" témájához

Das schlechte Gewissen vergiftet die Gesundheit. Die Ehe als die erlaubte Form der Geschlechtsbefriedigung. Der Krieg als die erlaubte Form des Nachbar-Mordes. Die Schule als die erlaubte Form der Erziehung. Justiz als die erlaubte Form der Rache. Religion als die erlaubte Form des Erkenntnisstriebs. Die Guten als die Pharisäer, die Bösen mit schlechtem Gewissen und unterdrückt lebend.

(Nachgelassene Fragmente Juli-August 1882 (NF- 1882,1 (34))

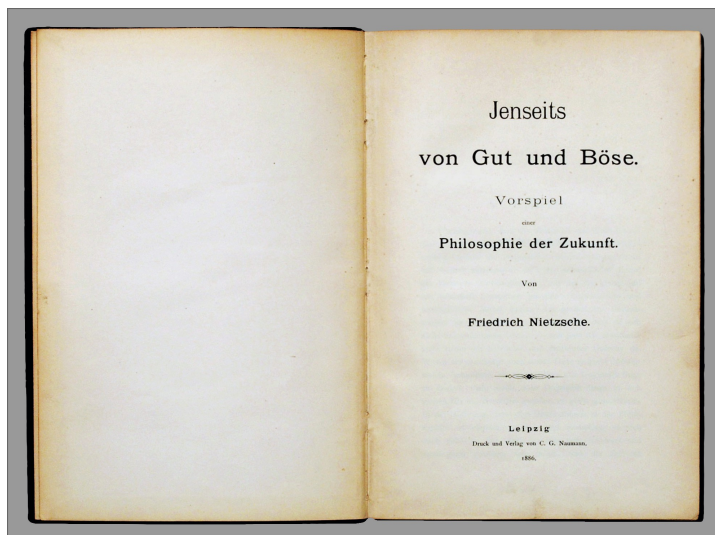
Die transcendete Befriedigung der Rache. Das Rechtsgefühl ist ein Ressentiment, gehört mit der Rache zusammen: auch die Vorstellung einer jenseitigen Gerechtigkeit geht auf das Rachegefühl zurück. Die Gerechtigkeit besteht in der Wiederver(letzung)geltung, der Veletzung muß eine Gegenverletzung entsprechen: talio.

(Nachgelassene Fragmente Sommer 1875 (NF- 1875,9 (1))

„70. KIVÉGZÉS – Miért sérti jobban az embert a kivégzés, mint a gyilkosság? Az ok a bírák ridegsége, a kínos előkészületek és az a belátás, hogy a kivégzésnél eszközként használnak fel egy embert mások elrettentésére. Mert nem a vétket büntetik, még ha volna is: a vétek a nevelésben, a szülőknél, a környezetünkben, önmagunkban van, nem pedig a gyilkosban – gondolok itt az indító körülményekre.”

(*Menschliches, Allzumenschliches I.* §70 Erste Veröffentlichung 7.Mai 1878)

„...inkább tegyük csak fel azt a kérdést, voltaképpen ki is a gonosz a ressentiment morálja értelmében. Mindenképpen a következőt kell felelnünk: pontosan a másik morál „jó” emberei, a nemes, a hatalmas, az uralkodóemberek, csak a ressentiment mérgező tekintete szemszögéből nézve, általa átértelmezve, átszínezve.

A Túl jón és rosszon első kiadása 1886

Van itt valami, amit egyáltalán nem akarunk véka alá rejteni: aki ezeket a „jókat” csak ellenséggé ismerte meg, az csak gonosz ellenségeket látott, és ugyanezek a emberek, akiket inter pares olyan szigorúan kötelez erkölcsiség, tisztelet, szokás és hála, sőt a kölcsönös megfigyelés és a feltékenység, akik olyan találgatók önuralom, finomság, hűség, büszkeség és barátság dolgában egymás iránt – ezek az emberek kifelé, ahol az idegenség, az idegen világ elkezdődik, nem sokkal jobbak a szabadjára engedett vadállatnál. Ott élvezik csak igazán a szabadságot, minden társadalmi kényszert levetkőzve, ebben a vadonban

megszabadulnak a feszültségtől, amely a békén alapuló közösségi élet beidegződése csupán, és visszalépnek a ragadozó-lelkiismeret ártatlanságába, mint győzelemittas szörnyetegek, akik talán gyilkosságok, gyűjtogatás, mindennemű erőszakoskodás, kínzások sorozatának elkövetése után térnek meg a legtokéletesebb lelki egyensúllyal, mintha csak amolyan diákos csínytet követek volna el, abban a mélységes meggyőződésben, hogy a költőnek most legalább még sokáig lesz mit megénekelnie a dicsőségükre. ...”

(*Genealogie der Moral I.* Kapitel Absatz 11)

„A „büntetés” e civilizációs szinten egyszerűen csak a gyűlölt, kiszolgáltatott, legyőzött ellenséggel szembeni normális viselkedés utánzása, leképezése, az azzal szembeni viselkedésé, aki immár nem élvez se

jogokat, se védelmet, és minden irgalomtól megfosztották; ez a Vae victis! háborús joga és győzelmi ünnepe a maga kíméletlenségében és kegyetlenségében, és mindebből mindjárt látszik, hogy a háború (a rituális áldozatot is beleértve) hozta létre a történelem során megnyilvánuló valamennyi büntetési formát."

(Genealogie der Moral 2. Kapitel Ende Absatz 9)

„Mert minden szenvedő ösztönösen keresi szenvedésének okát; pontosabban szólva tettest keres, még pontosabban, a szenvedéséért felelős bűnös tettest – szóval valamely élőlényt, akin indulatait a valóságban vagy in effigie bármilyen kifogással levezetheti, dühét kitöltheti: mivel az indulat-levezetés a szenvedő legnagyobb megkönnyebbülési – és fájdalom-csillapítási kísérlete, mindenféle kínszenvedés ellen szinte önkéntelenül adagolt narkotikum. Gyanítom, hogy valahol erre lehet a ressentiment és a bosszú, valamint társaik fiziológiai oka, az indulat általi fájdalomcsillapítás vágyában – szerintem kifejezetten tévesen keresik ezt az okot a védekező ellencsapásban, az egyszerű, reaktív védekező ösztönben, amolyan „reflexmozdulatban”, hirtelen veszélyeztetettség esetén, ahogy a fejetlen varangy is képes még megszabadulni kártékony vizeletétől. A különbség viszont alapvető: az egyik esetben a további károkozást akarják meggátolni, míg a másikban egy gyötrő, titkos, elviselhetetlenné váló fájdalmat valami heves érzelem útján csupán csillapítani, és legalábbis pillanatnyilag kiűzni a tudatból – ehhez van szükség indulatra, egy meglehetősen vad indulatra és valami jó kifogásra ezen indulatkiváltásához. „Minden bizomnyal hibás valaki abban, hogy rosszul érzem magam.” – Ez a következtetés jellemző minden betegre, és pedig minél kevésbé ismerik betegségük valódi okát, mármint a rossz közérzet fiziológiai okát (amely lehet a szimpatikus idegrendszer megbetegedése vagy túlzottan intenzív epekiválasztás, esetleg a vér kénben és foszforsavban való szegénysége, a vérkeringést gátló alhasi bántalmak vagy heresorvadás stb.). A szenvedők mindig készek rá és félelmetesen leleményesek abban, hogy ürügyet találjanak a szenvedésre; már a gyanúsítgatást is messzemenően élvezik, a rosszkedvű kérődzést az aljasságon és az előítéleteken, amelyeknek állítólag ők az áldozatai, vizsgálgatják múltjuk és jelenük sötét mélységeit, hogy zavaros és kétes értékű történetekre bukkanjanak bennük, amelyekben aztán kedvükre kiélhetik gyötrő gyanakvásukat, és élvezhetik tulajdongonoszságuk mérgét – dühödten föltépik legrégibb sebeiket, régen gyógyult sebektől véreznek el, gonosztevőt csinálnak barátból, asszonyból, gyermekből és mindazokból, akik a legközelebb állnak hozzájuk...”

(Genealogie der Moral 3. Kapitel Ende Absatz 15)

Silo (Grotte): *A halálbüntetés, hát persze hogy elfogadott. Sőt: egyfajta amfiteátrumot építenek hozzá, egy kis színházat a családtagoknak, hogy láthassák, amint a másik megfő: vegyünk csak 20.000 voltot, ami mindenképpen érdekes, azért, hogy az emberek lássák, mi történik azzal, aki a családtagoknak kárt okozott. Erről van szó. Ezenkívül például szolgál mások számára. Tehát ez nem csak a társadalom büntetése, hanem példa is, hogy mások ne tegyék ezt a jövőben. Nagyon rosszul van ez kitalálva. A dolgok nem ilyenek.*

8 Halálbüntetés és emberáldozat

Halálbüntetés

A Föld 46 országában még alkalmazták a halálbüntetést. A kivégzések 90 %-át öt országban hajtják végre: Kínában (becslések szerint évente több ezer kivégzés/ Kína államtitóként kezeli a számot/az Amnesty International 2009 óta feladta, hogy megbecsülje a számokat), Iránban (2012: minimum 314), Irakban (minimum 129), Szaúd-Arábiában (minimum 79), USA (43/ebben nincsenek benne a közvetlenül az elnöknek alárendelt különleges egységeknek kiadott gyilkossági- és kivégzési parancsok, melyekkel világszerte hajtanak végre kivégzéseket bíróság, ügyvédek, nyilvánosság kizárásával amerikai állampolgárokon is³⁴).

105 országban teljesen eltörölték a halálbüntetést.

38 országban a büntetőjog része, de legalább 10 éve nem alkalmazzák.

58 országban a büntetőjog része és az utóbbi 10 évben alkalmazták is.

Fehér-Oroszország az egyetlen európai ország, mely jelenleg alkalmazza a halálbüntetést.³⁵

Az USA³⁶, a vezető nyugati nemzet igényével fellépve az amerikai kontinensen az egyetlen ország, és egyike azon kevés, nyugati kultúrkörhöz tartozó országoknak, ahol a halálbüntetést még mindig alkalmazzák. A kivégzés módja más és más a szövetségi államokban: méreginjekció, villamosszék, gázkamra, akasztás, golyó általi kivégzés. Rendszerint a szemtanúk három típusát engedik be az elválasztott nézőterembe: az elítélt hozzátartozóit, az áldozat hozzátartozóit és a nyilvánosság tanúit (média képviselői, stb.).

Amint kitűzték a kivégzés dátumát, az

elítéltet különös figyelemmel őrzik, nehogy a kivégzés előtt önkezével vessen véget életének.

Méreginjekciós kivégzéshez használt szoba
San Quentin Állami Börtön 2010

³⁴ 2013. február 5-én Jay Carney, a Fehér Ház szóvivője a következő szavakkal védekezett az NBC News e gyilkosságokat firtató kérdésére: "Azért hajtjuk végre ezeket a támadásokat, mert ezek szükségesek a tartós és tényleges veszély hatástalanításához, a merényletek megakadályozásához... az amerikaiak életének megóvása érdekében. Etikailag helyesek és okosak ezek a támadások." Az amerikai média felháborodása főként annak szolgált, hogy US-amerikai állampolgárokat is megölték.

³⁵ A fenti számok az Amnesty International 2012-es éves beszámolójából, illetve az "Initiative gegen die Todesstrafe" (Deutschland) (Kezdeményezés a halálbüntetés ellen, Németország) közleményeiből származnak.

³⁶ Az USA 50 szövetségi államából 32 államban még törvény irányozza elő a halálbüntetést.

Amit a halálbüntetést ellenző kezdeményezések beszámolóinak számai nem tükröznek, az a büntetés lakosság általi elfogadottsága. Ha ma azt mondjuk, a halálbüntetést az országok mintegy 2/3-ban eltörölték, akkor ez nem tükrözi annak elfogadottságát a lakosság körében: az erősebb vagy gyengébb, a halálbüntetés visszaállítását követelő hangok szoros összefüggésben vannak a média erőszakos bűncselekményekről szóló riportjaival (különösen, ha gyermek vagy nő az áldozat) és gyorsan 50% fölé emelkedhet a halálbüntetés visszaállítását követelők száma. Például 2007-ben az IPSOS közvéleménykutatásakor a következőképpen alakult a statisztika a halálbüntetés visszaállítását illetően gyilkosság elkövetéséért: Spanyolország 28%, Olaszország 31%, Németország 35%, Franciaország 45%, Nagy-Britannia 50%, USA 69%, Mexikó 71% a támogatottság.

A halálbüntetés opcionálisan létezik az emberek meggyőződésében és érzelmeiben. És ha ezt "embertelennek" nevezzük és életfogytig tartó börtönbüntetéssel helyettesítjük: akkor vajon megváltoztattuk az alapul szolgáló gondolkodási- és érzelmi mintánkat?

A halálbüntetés történetét egészen a törvényalkotás kezdetéig vezethetjük vissza. A halálbüntetés keveredik a vérbosszúval és az áldozati szertartásokkal is. Már Hammurapinál is olvashatjuk, hogyan és miért alkalmazták a halálbüntetést. Ha a kezdetektől végigkövetjük a

<http://commons.wikimedia.org/wiki/User:G.dallorto>

Epigrafe del monumento para C. Beccaria Milano / Piazza Beccaria

halálbüntetés történetét: "lenyűgöző", milyen a találékony az ember a technikákat, a megölés előtti kínzási módokat tekintve; milyen kegyetlenséggel és milyen magától értetődően alkalmazták az országok, államok és hatalmak ezt a büntetést; milyen mámoros hisztériával vett részt nézőként a lakosság a kivégzéseken. Európában először Cesare Beccaria vetette fel a halálbüntetés értelmének intellektuális vitáját "Bűnről és büntetésről"³⁷ c. írásával 1764-ben. Röviden összefoglalva azt mondta, ha egy ország polgára fel is adja szabadságát azért, hogy a közügyek előnyeit élvezhesse, legmagasabb és csakis őt illető javát, az életét azonban nem szolgáltathatja ki az államnak, és ezért az államnak nincsen joga megölnie őt. Ezt megelőzően Erzsébet orosz cárnő 1741-ben, trónralépésének évében megígérte, hogy nem hajt végre több halálos ítéletet – amit 20 éves

regensségének ideje alatt be is tartott. Európa meg volt döbbenve, hogy ez nem vezetett a bűnözés, bűncselekmények számának növekedéséhez, ahogyan azt addig bizonyosnak vették.

Elkezdődött egy lassú átalakulás a gondolkodásban, elkezdtek megkérdőjelezni a halálbüntetést.

A francia forradalomban (1789-1799) ott voltak a halálbüntetést vehemensen ellenző forradalmárok is, úgy mint Robespierre ... ugyanaz a Robespierre, aki később diktátorrá vált és a forradalmi törvényszékről ezeket végeztetett ki guillotine által, mignem ő is ott végezte. Az ezt követő időszakban, Napóleon és hadjáratai korában a halálbüntetést egész Európában ismét egyre gyakrabban alkalmazták. Évtizedek teltek el, mire Románia (1865), Portugália (1867) és Hollandia (1870) eltörölték a halálbüntetést.

³⁷ Cesare Beccaria: "Bűnről és büntetésről"; (megjelent az 1766-os német 1. kiadás felhasználásával újrafordított Insel-Taschenbuch Verlag Frankfurt a.M. gondozásában (1998) / Időközben bebizonyosodott, hogy Pietro és Alessandro Verri is jelentősen hozzájárultak a műhöz, mely a kínzás ellen is szót emel. Beccaria nem említi a Verri-fivéreket.

Az Európai Alkotmány Lisszaboni Szerződésének értelmében a tagországok mindegyike elkötelezte magát a halálbüntetés eltörlése mellett. Magyarázó bekezdésekben ezt az elköteleződést korlátozzák olyan esetekben, amikor a rendőrség "jogosan" öl, illetve elismerik háborús időkben a halálbüntetés lehetőségét.

Máskülönben a halálbüntetés alkalmazásának aktuális helyzetét lásd fentebb.

Ha azonban még egyszer végigkövetjük a halálbüntetés 4000 éves írott jogi történetét, a sokrétű formák ellenére mindig ugyanazt az indoklást látjuk a háttérben: tettél valamit, ami annyira súlyos, hogy csak az életed elvételével lehet ellensúlyozni.³⁸ A talio elve, avagy a 'szemet szemért, fogat fogért'-elv. Tehát: megtorlás. Bosszú.³⁹ Ehhez jön még az elrettentés elve, melyet – mint azt a halálbüntetés esetében már annyiszor megcáfolták – újra és újra érvként hoznak elő.

A halálbüntetés egy ember végleges és visszafordíthatatlan kizárása az emberi közösségből, melyhez tartozik. Egy olyan büntetésről beszélünk, melyet a saját közösség tagjain hajtanak végre. És ha megnézzük az emberi közösségek kezdeteit, akkor szembetaláljuk magunkat a kérdéssel: hogyan büntették az embert, ha vétett a közösség (még íratlan) szabályai ellen (tabuk, melyek követése létfontosságú volt, hogy ne vonják magukra a szellemek, istenek közösségre zúduló haragját)? A legrosszabb következmény az volt, amikor az embert kitagadták a közösségből: kiűzve a közösségből, kitéve a lélekkel bíró természet erejének, állatoknak, időjárási viszontagságoknak, szellemeknek és démonoknak, ami voltaképpen egyet jelentett a halállal. A közösség köveket hajigál a kitaszított után, mint az állat után, mely már nem tartozik a nyájhoz – ezzel kifejezve, hogy a közösség nem szeretné maga között tudni őt⁴⁰.

A közösség egy tagjának vadonba való kitaszításánál két tényező játszik szerepet: közösen viszik véghez, ami nemhogy nem csökkenti az egyén bűnösségét, hanem pont hogy mindenkinél az (ön)igazságosság és a sokak eggyel szembeni összetartozásának érzetét kelti és erősíti. Nem sajátkezűleg ölik meg, hanem magasabb erőknek teszik ki az elítéltet, a szabály- és tabuszegőt. Az aktust így a szellemek, istenek vagy Isten döntésévé teszik. A közösségből való végleges kitagadást isteni ítéletté, magasabb erők ítéletévé változtatni – ez a motívum hol erősebben, hol gyengébben, de egészen az újkorig végigvonul a halálbüntetés történetén. Vagy megpróbálnak legalább a bosszú gondolatait leplezendő indokokat találni a halálbüntetésre: mint a halálbüntetés illő- és nem illő eseteinek finom megkülönböztetését.

A halálbüntetés során minden esetben egy embert áldoznak fel ahhoz, hogy az elveszett egyensúlyt így állítsák – vélhetően helyre, hogy "eleget tegyenek az igazságosságnak" és hogy jelezzék a közösségnek: ez itt a tabu – ha ezt megszeged, életeddel lakolsz. Épp ezért ehelyütt feltétlenül meg kell említenünk és röviden vázolniunk kell az emberáldozat ősrégi gyakorlatát, mely különböző intenzitással ugyan, de az emberiség történetének minden

³⁸ a halálbüntetéssel sújtott bűncselekmények többé-kevésbé erősen változóak: teljesen attól függenek, melyek egy korszak értékei, illetve az uralkodó rétegek érdekei. A Hammurapi-kódexben bűncselekmények egész sorát látjuk, melyeket halállal büntettek: gyilkosság, de hamis gyilkossági vád is; személyek elátkozása/megigézése, de ezek hamis vádja is. De a 6. bekezdésben ez olvasható: "Ha valaki az isten vagy a palota tulajdonát ellopja, akkor ölessék meg..." 3800 évvel később, 1822-ben az angol törvénykönyvekben 222 (gyermekes esetében is) halálbüntetéssel megtorolandó bűncselekményt találunk, köztük van a vadorzás, nyúlkarám kirablása, vagy egy fa kivágása.

³⁹ Figyelemreméltó halálbüntetés elleni kezdeményezés az USA-ban az MVFR - Murder Victims For Reconciliation. A szervezet honlapján érdemes elolvasni definíciójukat a megbékélésről. (<http://www.mvfr.org/about/what-is-reconciliation>)

⁴⁰ Itt felismerhető a még ma is gyakorolt megkövezés ősi formája. Ennek a kikergetésnek egy ritualizált formáját megtalálhatjuk a haddzs-ban: a mekkai zarándoklatkor a zarándok hét kavicsal dobálja meg a Sátánt jelképező kőoszlopot, így kergetve el azt.

kultúrájában megtalálható, s melynek maradványait a jelen kor oly sok szokásában és rituáléjában felismerhetjük.⁴¹

Emberáldozat

Az istenekbe és a magasabb hatalmakba pontosan ezt az emberi impulzust vetítették bele: az elveszett vagy fenyegetett egyensúlyra, a megzavart vagy fenyegetett rendre való tekintettel haragot kelteni, bosszút állni, megbüntetni. Minél súlyosabbak az emberek gonosztettei, vagy a szerencsétlenség, mely sújtja az embereket (betegségek, természeti katasztrófák, bizonytalan termés vagy időjárás), vagy minél nagyobb a cél (háborúk, építkezés) – annál fontosabb volt, hogy feláldozzanak valamit, ami különösen értékes volt: ezek az áldozatok lehettek szüzek, gyermekek, több áldozat egyszerre, vagy akár maga a király is – a lényeg, hogy életet áldozzanak fel. Természetesen előfordult, hogy megpróbáltak túljárni az istenek eszén: királynak öltöztetett rabszolgákkal, síró, de hirtelenjében megvigasztalt vagy boldognak sminkelt gyermekekkel, hogy az istenek azt higgyék, mintha önszántukból mennének a halálba, stb.

Érdeemes megnézni az emberáldozatokat bemutató rituálék széles skáláját a különböző népeknél és kultúrákban – e munka keretében a nyugati kultúrában. Mint ahogyan például a keresztény vallás alapításának lényegi részeként a közösségért bemutatott emberáldozat történetét elmeséli. Ahogyan az emberáldozatot egyre inkább az állatáldozatok, tárgyak és szimbólumok feláldozása kezdte el helyettesíteni, mígnem mára már csak népszokásokba és vallási rituálékba bujtatva él tovább az emberáldozat története.⁴²

Az emberáldozatok formái annyira sokszínűek, mint amilyen gazdag az emberi kultúra; ha csak gyors pillantást vetünk rájuk, akkor némelyikük egyszerűen csak idegennek vagy ijesztően brutálisnak tűnik.

Formái:

1. Az éves visszatérő vallási ünnepek rituáléin bemutatott emberáldozatok (termékenységí rítusok, téli- nyári napéjegyenlőség, stb.)
2. Különleges alkalmakat megelőző és azokat követő emberáldozati rituálék (hadjáratok előtt és után, királyok beiktatása, rossz termés, szárazság és más természeti katasztrófák, jövőmondás, stb.)
3. Emberek, akiket fontos elhunyt személyek kísérőjeként elevenen, vagy már meggyilkolva temetnek el.
4. Emberek, akiket különösen hatásos mágikus gyógykészítmények előállításához ölnek meg és dolgoznak fel.
5. Emberek, akiket általában vallási rítusok alkalmával egészben vagy részben (szemek, szív, agy...) főtt, sült vagy nyers állapotban elfogyasztanak.
6. Emberek, akik abban a hitben, hogy hozzátartozóik életkörülményeit ezáltal jobbra tehetik, az istenek jóindulatában bízva, illetve azt remélve, hogy a túlvilágon egy jobb lét várja őket – saját maguk kínálják fel magukat áldozatként.

⁴¹ Nem utolsósorban egy jelenkori tényben, amikor is nyugati családok képesek elesett katonafiuk halálakor - mély gyászban ugyan - de azzal a magasabb értelemmel vigasztalódni, hogy fiuk " a hazáért" esett el.

⁴² Lakóhelyemen, a katolikus Kölnben (Németország) a nagyböjt előtti szerdán – miután az emberek a hét napon át tartó karneválon fékevesztetten csak az ivászáttal és a szexszel vannak elfoglalva – minden egyes helyi kocsmában egy szalmabábut égetnek el, az ún. "Nubbel"-t, és vele együtt a karnevál minden elkövetett bűnét is. Az égetés előtt a "Nubbel"-t szidalmazták és megtapossák.

Az emberáldozat nem rendelkezhet csupán egyetlen kultúrához, egyetlen néphez vagy kontinenshez. Hajlamosak vagyunk a jelenség előfordulását főként Dél-Amerikának, Afrikának vagy Indiának tulajdonítani, mivel ezekből a régiókból részben nagyon részletes, a kolonizáció idejéből származó szemtanúvallomások, törvény előtti tanúvallomások és iratok állnak rendelkezésre, miközben a nyugati kultúrkörben első pillantásra jóval visszább kell tekintenünk, ha emberáldozati rítusokról szóló beszámolókat, elbeszéléseket, tárgyi leleteket szeretnénk találni.⁴³ Az Ószövetségben elbeszélései ebből a szempontból sok helyen eléggé egyértelmű nyelvezettel bírnak⁴⁴. Az ókori Görögországban és a Római Birodalomban is találhatunk elegendő írásos és régészeti utalást, melyek arról szólnak, mennyire elfogadott volt e kultúrákban az emberáldozat.⁴⁵

Hogy csak egy benyomást adjunk az emberáldozatok sokrétűségéről, tegyük fel a kérdést: Kiket áldoztak fel? (Itt a különböző kultúráknak eltérő preferenciái voltak.)

– (Papi-/Isten)királyokat, vagy helytartókat (gyakran hivatali idejük lejártával vagy balsiker esetén)⁴⁶;

– nagyon gyakran áldoztak fel idegeneket, hadifoglyokat, rabszolgákat (a zsákmányszerző és háborús hadjáratoknak létezett egy olyan kultúrája, melynek fő célja a rituális áldozatok foglyul ejtése volt. A foglyokat később jól tartották és hónapokig, vagy akár évekig készítették fel őket a szerepükre)⁴⁷;

– Temetéseknél a feleséget, szolgálókat, öröket, harcosokat, tehát gyakran ez elhunytához legközelebb álló személyeket áldozták fel, hogy a túlvilágon is szolgálják őt⁴⁸;

⁴³ M. A. Green az *Emberáldozatok – rituális gyilkosságok a vaskortól az ókor végéig* c. tanulmányának előszavában a forrásokkal kapcsolatos nehézségekről a következőket írja: „Értelmezési problémák az archeológiát és az emberáldozatok irodalmát illetően is felmerülnek... e források egyik hiányossága, hogy kívülről megfigyelések produktumai, melyek legjobb esetben az ignorancia és a félreértelmezés elemeit mutatják, legrosszabb esetben pedig a szemérmetlen, barbár sztereotipizálásban vétkesek, ugyanúgy, mint a mai bulvársajtó... Bár az archeológiai bizonyítékoknak nem céljuk torz képet festeni a múltból, mégis egy sor problémától és kétségtől szenvednek, melyek részben éppúgy nyugszanak a megtartás-konzerválás szintjén, mint értelmezési modelljeinken.” in: Miranda Aldhouse Green „Menschenopfer – Ritualmord in der Eisenzeit bis zum Ende der Antike“, Magnus-Verlag, Essen, 2003

⁴⁴ És monda: Vedd a te fiadat, ama te egyetlenegyedet, a kit szeretsz, Izsákot, és menj el Mórijának földére, és áldozd meg ott égő áldozatul a hegyek közül egyen, a melyet mondándok néked. (Genesis, 22,2, Károli fordítás - <http://biblehub.com/hun/genesis/22.htm>)

⁴⁵ Id. még: Davies, Nigel, *Opfertod und Menschenopfer*, S.55-66 (Nigel Davies: *Vértanúhalál és emberáldozat*)

⁴⁶ Egy példa erre a a Diana-kultusz a Róma közelében található Nemi-tó mellől. Évszázadokon keresztül gyakorolták itt a Diana-kultuszt (termékenység kultusz). Ennek eredete az egyiptomi Ozirisz és a sumér Dumuzi kultuszokra nyúlik vissza. A Dianát szolgáló hivatalban lévő pap volt a Nemi ligetben az "erdei király", akinek mindig számolnia kellett azzal, hogy váratlanul meggyilkolja egy későbbi utódja. Ezt a Diana-kultuszt egészen a i.sz. 2. századig gyakorolták. (leírás erről: James G. Frazer „The Golden Bough“, német kiadás: Der Goldene Zweig, Rowohlt, Reinbek, 1989) (leírás még in: Nigel Davies „Opfertod und Menschenopfer“, Econ-Verlag, Düsseldorf und Wien, 1981)

⁴⁷ A híres római gladiátorharcok is ezekre az áldozati rítusokra vezethetők vissza. Az első okiratba foglalt gladiátorharc az i.e. 264. esztendőből való, melyet Marcus Brutus fiai rendeztek apjuk temetési szertartásának részeként. A harcban három páros versengett Marcus Brutus "hamvainak tiszteletéért" In: Nigel Davies „Opfertod und Menschenopfer“, Econ-Verlag, Düsseldorf und Wien, 1981

⁴⁸ Egyiptom óbirodalmi idejében szokás volt temetéskor embereket ábrázoló agyagfigurákat (usébt) a halott sírjába tenni. Ezek a figurák a túlvilágon szolgálták tovább urukat. Néhány kutató szerint ez azt bizonyítja, hogy korábban a szolgálókat élve temették el urukkal együtt. A dinasztikus korból származó, időközben nagy számban feltárt melléksírokban talált csontvázak alapján arra következtetnek, hogy egészséges fiatal férfiakat áldoztak fel a fontosabb személyek sírjaiban annak túlvilági jóléte érdekében. In: N. Davies „Menschenopfer“, S.36 und aus: National Geograph, Juli 2005

- Embereket, akik tabut törtek (tehát bűnözőket)⁴⁹;
- Gyermeket (újszülötteket, kisebb-nagyobb gyermekeket...) az emberek termékenysége, vagy a növénytermesztés és állattermesztés elősegítése céljából; de más rítusok céljából is⁵⁰;
- Különböző életkorú és nemű embereket nagy és fontos építmények megépítésénél (egyfajta alapköletétel)⁵¹;
- Bűnbakokat; ez a fajta emberáldozat a törzs, a közösség istennel szembeni eltévelyedésének vezeklését helyettesíti⁵².

Az áldozatok, rituálék és alkalmak kusza sokszínűségéből azért talán kiolvashatóak a hasonló tendenciák: az emberáldozatok emberek szent aktusai. Végrehajtóik meg vannak győződve arról, hogy a feláldozott személyek élete a halál után folytatódik. Az áldozati rituálék célja a szellemekkel és istennel való jó kapcsolat: vagy kiengesztelni akarják őket, vagy éhségüket, bosszúszomjukat csillapítani; szolgákat, vagy földi üzenetekkel megbízott hírvivőket küldenek nekik – tehát mindent összevetve a kiegyensúlyozott egységet keresve a kiegyenlítődés, az emberek és az istenek közötti egyensúly fenntartásának gyakorlatát láthatjuk itt.

„Az emberáldozat történelme, mely esetenként nemes, más esetenként lealacsonyító, azon emberi törekvés része, hogy az elszigetelt egyén bilincseit széttörje és harmóniában éljen a kozmosszal. A rítusok eltűnhetnek, a hit változhat, az ember azonban nem hagy fel a fáradozással, hogy ha szenvedéseinek véget nem is vethet, de megkönnyítheti őket, s vágyát ha nem is csillapíthatja, de remélni nem szűnik meg“⁵³

⁴⁹ „Bűnözőket öt éven keresztül tartották fogva, majd karóba húzták őket isteneik tiszteletére, ..." ír le Diodorus Siculus (V,32-6) egy gall áldozati szertartást. Idézet: Miranda Aldhouse Green „Menschenopfer – Ritualmord in der Eisenzeit bis zum Ende der Antike“, Magnus-Verlag, Essen, 2003

⁵⁰ „Gyermekáldozatokra utaló bizonyítékokat nem csak templomépítések, de a késő római-brit korból származó mezőgazdasági épületek feltárásakor is találtak... /Barton Court Farm (Oxfordshire), Winterton (Lincolnshire)/. ahol négy, egy "revitalizáló" termékenységi rituálé keretében meggyilkolt gyermek fal mellett elásott földi maradványaira bukkantak.“ in: Miranda Aldhouse Green „Menschenopfer – Ritualmord in der Eisenzeit bis zum Ende der Antike“, Magnus-Verlag, Essen, 2003

⁵¹ Példák: Az alapköletételkor bemutatott emberáldozatot pl. a germánok is alkalmazták. Az új épület alapzatába egy élő személyt falaztak. Gyermekeket a tengerpart védőgátjaiban ástak el (feltehetőleg egészen a 17. századig); a 22. egyiptomi dinasztia (i.e. 959-720) korából is számos példa ismeretes az alapköletételhez bemutatott emberáldozatokra. in: Nigel Davies „Opfertod und Menschenopfer“, Econ-Verlag, Düsseldorf und Wien, 1981

⁵² Ha a régi rituálék erőszakosságának és látszólagos kegyetlenségének megértése közben esetleg nehézségeink is lennének, a "bűnbak" fogalmának nagyon is világosnak kellene lennie; hiszen már a legcsekélyebb szorongató érzésnél érezzük a készletet, hogy "vétkest" találjunk rá.

⁵³ Nigel Davies *Vértanúhalál és emberáldozat* („Opfertod und Menschenopfer“, Econ-Verlag, Düsseldorf und Wien, 1981) c. könyvének zárószava

Silo (Grotte): *A rabszolgaság eltörlése így zajlott. Az emberek látták, hogy ha egy keveset fizetnek a rabszolgáknak, akkor növelhetik a nyereséget.*

Ez mindenesetre egy szociális előrelépés. Így zajlik a szociális előrelépés, sok nehézség árán, sok fékező momentummal.

Bármilyen oknál fogva is, de jó, hogy eltörölték a rabszolgaságot.

De miért mindig ilyen manipuláló és hazug módon?

9 Rabszolgaság

A következő két fejezetben röviden vázoljuk a "Rabszolgaság" és a "Népiirtás/genocídium" jelenségeit. Jól illeszkednének a "Háborúk" nagy emberi fejezetébe, amikor is egy embercsoport, nemzet vagy nép – mindegy, milyen ürüggyel, indokkal – erőszakosan lerohan egy másik csoportot.

A két jelenség a bosszú kontextusába tartozik, hiszen azon képességünket használja fel, hogy más embereket kiradírozzunk, idegen fajként, nem-hozzám-tartozóként, "idegen"-ként észleljünk. A táj olyan objektumaiként látjuk őket, melyeket vagy használni tudok, vagy megsemmisítem őket. Eltárgyasítom őket. Ezt a képességet írtuk le egy előző fejezetben (bosszúmechanizmus a tudatban), s ez ennek a mechanizmusnak fontos alkotórészét képezi. És mint ahogyan kifejlesztettük ennek a mechanizmusnak a fizikai erőszakot alkalmazó részét – a harcostól a katonaságig –, úgy fejlesztettük ki azt a képességet is, hogy abból a látószögéből tekintsem a másikat, miszerint a másik tárgy (4. fejezet) "... megvonom tőle az emberi mivoltát; megtagadom emberi kvalitásait, eltárgyasítom őt, mintha egy idegen, ellenséges faj tagja lenne..."), akivel szemben együttérzés vagy az egyenértékűség érzete nélkül léphetek fel: más embereket domesztikált igásállatként használunk, zabot, istállót, és behatárolt mozgásteret adva nekik. Szintén a fenti fejezetben (4.) írtuk le, mit okoz az eltárgyasítás: erőszakként éljük meg, mint egy külső szándék ránk-kényszerítését, mely folyamatosan bosszúmechanizmust vált ki, látens vagy nyílt vágyat a megtorlásra, igazságosságra, jóvátételre vagy legalább a kompenzáció valamilyen formájára! És mi történik azzal, aki megadja magát sorsának, elfogadja az erőszakot, aki belsővé teszi az eltárgyasítást: pontosan ez, saját magát tárgyiasítja el – tudati apparátusa pedig kompenzációkat fog keresni.

Amikor Silo Grottéban arról beszél, hogy: "A rabszolgaság, akkor is, ha önmagában véve egy szörnyű esemény, mégis további lépés a társadalmi haladást tekintve. Egyszerű gyilkolás helyett, és ahelyett, hogy csak úgy elvennék a dolgokat..." , akkor azt gondolhatnánk, mára még előrébb tartunk a társadalmi előrehaladásban, mivel a rabszolgaságot már törvényen kívül helyezték. Talán. Először egy kis lépés. Mert még mindig ott tartunk, hogy túllépjük a rabszolgaság intézményét, mint ahogyan lentebb látni fogjuk, és az alap-tekintetet, ahogyan az emberre nézünk, még mindig az eltárgyasítás formálja.⁵⁴ Hány, a környezetünkben élő ember iránt érezzük az emberi dimenziót és hovatartozást? A családom iránt? A nemzetem iránt? Magam iránt? Senki iránt sem?

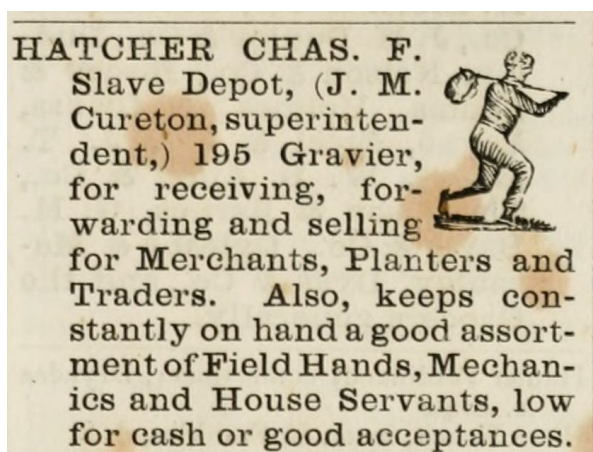
⁵⁴ „Mint minden kizsákmányolás, a rabszolgaság is elidegeníti nem csak a kizsákmányoltat, hanem a kizsákmányolót is... Ha a rabszolgaság intézménye hozzájárult egyáltalán bármilyen anyagi előrehaladáshoz, akkor olyan mesterien gondolkodó filozófusokat és politikusokat is adott nekünk, akiknek a tudatát ez a vakság és ezek az előítéleteknek határozták meg. Vajon ezért van, hogy az ő támadhatatlan és töretlen kizsákmányolói kultúra által kialakított elidegenedésük ránk is áttevődött, amikor még ma sem érzékeljük ezt és olyan társadalmak vallják magukat humanistának, melyek az emberek kifosztásán nyugszanak?” in: C. Meillassoux, „Anthropologie der Sklaverei“, Campus-Verlag, 1989, Frankfurt a.M.

A rabszolgaság intézményének kutatói nem könnyítik meg saját dolgukat, amikor a fogalmat definiálják: közgazdasági és szociológiai meghatározásokkal próbálkoznak; a szolgaság sok formáját nem sorolják a rabszolgaság alá, vagy vehemensen vitatkoznak róla.⁵⁵ Mivel azonban nekünk megvan a saját tiszta nézőpontunk, nem esik nehezünkre megállapítani, hogy minden, a rabszolgasággal megegyező vagy hasonló jelenség, mint pl. a robot, az adósrabszolgaság, jobbágyság intézménye stb, mind ugyanahhoz a mechanizmushoz tartoznak: leigázom a másikat, azért, hogy lehetőleg költség- és ellentmondás nélkül dolgoztassam őt saját magam számára.

Helyénvalónak tűnik a nők évezredes elnyomásának, mint jelenségnek nagy részét is a rabszolgaság formái közé sorolni: kezdve a menyasszonypénztől a férfiaknak való jogfosztott és szolgálatkész alárendeltségig.

Silo (Grotte): *Ezekben a napokban beszéltünk a népek öldökléséről. Primitív népek lerothannak egy másik népet, lemészárolják őket, magukhoz vesznek mindent és kész. Egy későbbi lépésben, abban a lépésben, amikor emberek csoportjai elkezdtek letelepedni, előbújnak barlangjaikból, üregeikből, a barlanglakiságból és elkezdenek meghatározott helyeken letelepedni. Elkezdik az idomítást, a növények háziasítását, az állatok háziasítását – és más emberek háziasítását. Feltűnik az, amit később rabszolgaság címszó alatt ismerünk meg.*

A legrégebbi írásos bizonyítékok, melyek felvilágosítást adnak az árukereskedelemtől, a kora 3. évezredtől kezdődően a legnagyobb magától értetődéssel szólnak a rabszolgakereskedelemtől.⁵⁶ A Hammurapi-kódexben egy sor rendelkezés van, mely a

Reklámhirdetés
New Orleans 1861

rabszolgák szerzésével, palotabeli és templomi rabszolgákkal, rabszolgák gyermekeivel foglalkozik. Hogy mikor találtuk ki (mi, emberek) tehát, hogy a megtámadott embereket nem csak megölni és kifosztani lehet, hanem sokkal kielégítőbb előnyt ígér a leigázott emberek dolgoztatása, nem lehet pontosan meghatározni. Vajon az ember ember általi domesztikálása még a növények és állatok háziasítása előtt bekövetkezett?

De: az ember – legalábbis az ókortól egészen az újkorig rendelkezésre álló írásos bizonyítékok erre engednek feltételezni –

mindig kényszerítve érezte magát, hogy érveket találjon a rabszolgatartásra. Valamilyen módon mindig indokolnia kellett, mitől más a rabszolga, mitől nem-emberi, hogy ne

⁵⁵ „...a rabszolgaság társadalmi és politikai intézmény. Két példa illusztrálja a különbséget. Az egyik az "ájobbágyság": Mauritániában a fekete rabszolgák leszármazottait a mai napig ilyen "jobbágyok"-ként tartják. A jobbágygyermekeket rabszolgaként adhatják át, máig kedvelt ajándéknak számítanak a mór esküvőkön. Hasonló dolgok történnek Észak- és Nyugat-Afrika más részein is, néhány arab országban. A másik dolog a hadifoglyok privát kisajátítása: Szudánban az iszlám rezsim megszakításokkal tarkított folyamatos háborút vív a déli részek nem muszlim törzsei ellen, s ilyenkor az iszlám törzsek a kolonizáció előtti gyakorlatot folytatva véres razziákat rendeznek a dinkák és mások falvaiban. Az embereket deportálják, elosztják, elajándékozzák vagy eladják...

Nyilvánvaló, hogy a két utóbbi jelenség alapvetően különbözik minden mástól: a szolgaság itt társadalmilag elismert intézmény, és pont ezen oknál fogva csakis itt lehetséges az áldozatok teljesen legális áruként való eladása. Tehát ezt a két jelenséget a "rabszolgaság" intézményéhez kell sorolnunk. Következésképpen nem megengedhető a kényszerprostitúció vagy a szerződéses szolgasági viszony rabszolgaságként való elnevezése... " in: E.Flaig, *Weltgeschichte der Sklaverei*, C.H.Beck, 2011

⁵⁶ Flaig, *Weltgeschichte der Sklaverei*; S.33

egyenrangú lényként tekinthesse. Olykor a természetesrend volt⁵⁷, legtöbbször az isteni rend⁵⁸, de nagyon gyakran a rasszbeli megkülönböztetés⁵⁹, mely bizonyítékul szolgált. Hol többé, hol kevésbé tudatosan alighanem ott mardosott az ellentmondás: felismerem a másikban az azonos fajt, de nem úgy bánok vele. Ez egészen odáig fajult, hogy a rabszolgákat "nem-élőként", azaz halottként definiálták, mint a római jogász, Ulpianus (meghalt 223-ban): A rabszolgaságot a halállal egyenlősítjük.⁶⁰

Mely kultúrákban létezett a rabszolgaság intézménye?

Mindegyikben és mindenütt. Nehezebbnek tűnik azt kutatni: hol nem voltak rabszolgák? Mert ennél a kutatásnál nem találtam egyetlen kontinenst, egyetlen kultúrát, egyetlen országot sem, ahol ne lettek volna rabszolgák.

Honnan érkeztek a rabszolgák?

A szomszédos népeknél, törzseknél, messzi országokban vívott hódító- és rablóhadjáratok kedvelt zsákmányaiként. Volt, hogy a saját lakosság polgárai jutottak rabszolgasorsra valamilyen büntetés miatt. Létezett az adósrabszolgaság, vagy családtagokat adtak el rabszolgának, hogy ezzel törlesszék az adósságot. És ott voltak persze a rabszolgák gyerekei, akik még engedelmesebb rabszolgáknak bizonyultak, hiszen a rabszolgarendben nőttek fel. Legnagyobb arányban azonban azokról a területekről származtak, ahol ürüggyel vagy ürügy nélkül rabszolgavadászatokat tartottak; pontosan úgy, mintha nagy hajtvadászatot üznének vadakra, melyeket aztán befognak és eladnak az állattartóknak. A piacon kereskedtek, adták-vették a rabszolgákat, közvetítő kereskedőknek adták őket tovább, csak úgy, mint a krumplit, narancsot vagy a jószágot – mintha házasítandó vadállatok lennének. A fogságbaejtés után az első lépés gyakran a kasztrálás volt, amit nagy hányaduk nem élt túl.⁶¹

A rabszolgaság formáját, fokát és társadalmi besorolását tekintve nagyon sokrétű: az állami rabszolgák mellett léteznek a magán-rabszolgák; vannak társadalmak, ahol a rabszolgák – igen megfontolt döntés alapján – nem lehettek katonák, de olyan államalakulatok is, melyek hadseregei teljesen a rabszolgákra támaszkodtak (mamelukok és janicsárok), vannak képzett rabszolgák, akik oktatásban részesültek és befolyással bírnak, ők azok, akiknek szabad volt uruk birtokát igazgatni, s így egészen kellemes életük volt – szemben a bányákban dolgozó milliók rövid életével.

⁵⁷ Marcus Terentius Varro (i.e.116-27) egy mezőgazdasági tankönyvben a "néma szerszámok", mint pl. kocs, a "hangos szerszámok", mint pl. állatok mellett a rabszolgákat "nyelvvel bíró szerszámok"-ként tüntette fel. Ld. M.Bretone, *Geschichte des römischen Rechts*, S.197

⁵⁸ Jefferson Davis, az Amerikai Konföderációs Államok elnöke 1861. február 18-án Alabamában a következő szavakkal védte meg a rabszolgaság intézményét: „*Slavery was established by decree of Almighty God... it is sanctioned in the Bible, in both Testaments, from Genesis to Revelation.. it has existed in all ages, has been found among the people of the highest civilisation, and in nations of the highest profeciency in the arts.*“

⁵⁹ Az iszlám tudós, Ibn Khaldun (1332-1406) következőképpen idézi Maimonidészt (1138-1204): „*Azért a fekete lakosság esik rendszerint áldozatul a rabszolgaságnak, mert kevés bennük az emberi és olyan tulajdonságaik vannak, melyek egészen hasonlatosak a néma állatokéhoz, mint ahogyan azt megállapítottuk.*“

⁶⁰ Idézet in: E.Flaig, *Weltgeschichte der Sklaverei*, C.H.Beck, München, 2009, S. 16

⁶¹ Így például a keresztény népcsoportok (szászok) közötti élénk kereskedelem a pangó Nyugat gazdasági fellenülését hozta magával. A szászok "pogány" rabszolgákat ejtettek (szlávok), akiket közvetítő kereskedőkön (zsidó radaniták) keresztül a muszlim Andalúziában (Al-Andalus) adtak el. in: Maurice Lombard, *Blütezeit des Islam. Eine Wirtschafts- und Kulturgeschichte 8.-11.Jhdt.*, F.furt a.M., 1992 (Az Iszlám virágkora. A 8-11. szd. gazdaság- és kultúrtörténete)

A rabszolgaság és az ábrahámita vallások

A zsidó, keresztény és az iszlám vallás (a bahai mellett többek között), az a három fő vallás, mely az ószövetségi Ábrahámot közös elődjének ismeri el. A rabszolgaságról nem elmélkednek másként, mint ahogy az keletkezéstörténetükben teljesen szokványos volt – rabszolgaság, annak minden formájában. A három vallás egyike sem vallhatja magáénak alapító szövegeiben az embereket egyenjogúságának kezdeményezését. A kezdetektől fogva patriarchális és hierarchikus mindhárom vallás.

A zsidó vallásban a rabszolgaság már az alapmítoszban is nagy szerepet játszik, mely szerint a zsidóság egy, az Isten által a rabszolgaságból megmentett nép. Ez a kiindulási feltétel és tapasztalat azonban nem akadályozta meg ezt a hontalan népet abban – bárhol is éljen volt –, hogy Izrael megalapításáig a rabszolgaság valamennyi formájában közre ne működjön.

A kereszténység az Ószövetségben a rabszolgaságot teljesen természetes jelenséggént kezeli. Ha a mai olvasó a "szolga" és "szolgálólány" szavakat a "rabszolga" és "rabszolganő" szavakkal helyettesítené, közvetlen vonatkozást láthatna ezen a téren a saját vallástörténetét illetően. Az Újszövetségben nincsenek világos kijelentések. A korai kereszténységben voltak szószólók, akik a keresztény létet összeegyeztethetlennak tartották a rabszolgatartással.⁶² Ezek a hangok azonban nem tudtak érvényesülni. De az iszlámhoz és a zsidó valláshoz hasonlóan érvényben volt a szabály, miszerint a saját hittestvéreket nem döntik rabszolgasorsba. Ez a középkorban Közép-Európában a kereszténység térhódításával a rabszolgaság intézményének visszaszorításához vezetett, – tartja a rabszolgaságkutatás; emellett azonban csak egy második pillantást kell vetnünk erre az időszakra, hogy meglássuk, pontosan ekkor keletkezett a jobbagyság, a cselédség fogalma. Lehetséges, hogy Közép-Európában is gyorsan megtalálták a fogalmak és jogi szörszálhasogatások korhoz illő hozzáigazítását, hogy a hasznot hajtó rabszolgaságot új köntösbe öltöztetve gyakorolhassák.

És amikor az USA-ban az abolicionista mozgalom elérte a keresztény szektákat; a nagyon jámbor, hívő emberek, akik hitük érveivel harcoltak a rabszolgaság ellen... akkor engedtesék meg a kérdés: miért 1700 év késéssel? Nem lehet, hogy inkább az az igazság, hogy a fent említett emberek szabadságszeretete⁶³ vezetett ahhoz, hogy könyveikben érvek után kutattak; mint ahogyan tették ezt hittestvéreik 1700 éven keresztül ugyanazokkal a könyvekkel, s akik ennek ellenkezőjére találtak érveket?

Mint ahogyan keresztény szerzők feljegyezték, az abolicionizmus a 19. században jelentős bizonytalanságot okozott a szent iratokat tekintve a keresztény világban: már nem lehetett azokat szó szerint venni.

Az iszlám vallás a 7. században egy olyan korban és környezetben jött létre, melyben a rabszolgaság szilárd intézményként működött. Manapság az iszlám vallás képviselői szívesen idézik a Korán és más írárok megfelelő passzusait, melyekben Mohamed a rabszolgákkal való jó bánásmódot követeli meg, sőt a rabszolgák szabadon engedését ajánlja. Ő maga a

⁶² Például Nüsszai Szent Gergely (ca.335-394)

⁶³ Sok európai telepes és bevándorló azzal a világos elképzeléssel érkezett az "Új Világba", hogy így elkerülhetik a hazájukban elszenvedett vallási (keresztény szekták elleni) elnyomást vagy a szegénységet, a jobbagyi sorsot. Ennélfogva a rabszolgaság intézménye az Újvilágban kezdetektől legalábbis vitatott volt.

A németországi Krefeld városából kivándorló Franz Daniel Pastorius köré csoportosult mennoniták írták az első óvási okiratot 1688. április 18-án, amikor Amszterdamban, az ígért földjére tartó utuk során felháborodottan megfigyelték a rabszolgákat szállító hajókon uralkodó állapotokat: „.....Nekünk úgy mondták, amit akartok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal; nem szabad különbséget tenni sem nemzet, sem származás és szín tekintetében... Európában sokak szenvednek elnyomás alatt, lelkiismeretük miatt; itt a fekete bőrszínű embereket nyomják el...”

hagyomány szerint 63 rabszolgáját bocsájtotta szabadon; néhány héttel halála előtt. Az ezt követő évszázadokban azonban ez a kezdeményezés eltűnt, iszlám alapítású és iszlám fennhatóságú társadalmakban éppúgy van rabszolgatartás, mint a keresztény, vagy keresztény fennhatóságú területeken. Ami viszont megegyezik a keresztény és a zsidó vallással, az a következő szabály (amit ugyan nem mindig tartottak be): hittestvéreit az ember nem dönti rabszolgasorsba. A sokhelyütt érvényben lévő gyakorlat, miszerint 7 év elteltével, amennyiben a rabszolga áttért az iszlám hitre, szabadon engedték, a rabszolgapiacokon folytonos erős kereslethez vezetett. Így kb. 12 millió rabszolga – hogy csak az Afrikában foglyul ejtettekről beszéljünk, – tűnt el a (keresztény dominanciájú) transzatlanti kereskedelemben az 1450 és 1900 közötti időszakban. Az (iszlám dominanciájú) keleti kereskedelem során, 650 és 1920 között az iszlám anyaországokba, de akár Kínáig is elhurcolt "felemésztett" afrikai rabszolgák száma 11-17 millióra tehető.⁶⁴

A rabszolgaság eltörléséért vívott harc

Silo (Grotte): ... Amikor kitalálták, hogy a rabszolgaság intézményét el kell törölni, mert a rabszolga már nem hozott elég hasznot. Amikor a gyapottermesztésnél látták: ha egy keveset fizettek nekik, nőtt a learatott gyapotmag-mennyiség. Azt mondták tehát, jobb üzlet egy keveset fizetni nekik, ha ez nagyobb hasznot hoz, mintha semmit sem fizetünk nekik; enniük kell, folyton elalszanak, lerészegednek, nem dolgoznak és még minden, amit mondtak. Az USA-ban megjelennek tehát a felszabadítók, akik a feketék délen élő rabszolgatartói ellen vannak. Ezután az egész úgy néz ki, mintha szabadságharcról lenne itt szó, és megvalósítják a rabszolgaság eltörlését, mert ez jobb üzlet...

Amit Silo itt olyan kiélezve hangsúlyoz, az azon közgazdasági érvek egyike, melyet az Egyesült Államokban és az európai gyarmati birodalmakban a rabszolgatartás elleni harcban alkalmaztak. John Millar, skót történész (*The Origin of the Distinction of Ranks*, 1779), a szintén skót közgazdász és filozófus Adam Smith (*The Wealth of Nations*, 1776) és a New Yorki Central Park későbbi tervezője, az építész Frederick Law Olmsted nagyra méltatott útbeszámoló a déli államokból és a rabszolgák állítólagos haszontalanságáról mind előkészítették a terepet John Eliott Cairnes ír közgazdász „The slave power, its character, career and probable designs“ (1862) könyve számára. Ebben pl. azt írja Cairnes: „*The free labourer reared in free communities, energetic, intelligent, animated by the impulse of acquiring property, and trained to habits of thrift, is the best productive agent in the world, and, when brought into*

A rabszolgaság emlékműve
Martinique

⁶⁴ Az iszlám részvétele a rabszolgaságban, a rabszolgasorba döntött emberek száma, stb. egyike azon kínos kérdéseknek, mely aktuálisan vitás konfrontációhoz vezet a hívő muszlimok és a nacionalista, "idegen"gyűlölő nyugat-európai csoportok között. Nem csoda tehát, hogy 2008-ban a muszlim francia-szenegáli antropológus, Tidiane N'Diaye „*La Génocide Voilé*“ c. könyve (német kiadás: *Der verschleierte Völkermord - Die Geschichte des muslimischen Völkermords in Afrika*, Rowohlt, 2010 / Az elfátyolozott népirtás – Az afrikai muszlim népirtások története) és követelése, hogy az Iszlám igenis dolgozza fel Afrika muszlim dominanciájú területein elkövetett tetteit, nem talált lelkes fogadtatásra. Németül olvasók számára: Charlotte Wiedemann újságíró írt egy tárgyilagos cikket " *Islam und Sklavenhandel - eine Spurensuche in Afrika*" címmel. (Az iszlám és a rabszolgakereskedelem – nyomkeresés Afrikában.)

competition with the slave, will, except under very exceptional circumstances... prove more than a match for him.“ (pg.80)

Olmsted és Cairnes megfigyeléseit és érveit Marx és Engels is átvették írásaikba, így ezek a marxista érvelés részeivé váltak. Ez mára odáig vezetett, hogy a nyugati rabszolgaság-kutatás nagy része ezeket az érveket elutasítja és empirikusan is megcáfoltnak tartja őket.⁶⁵

Más történészek, mint Egon Flaig, a rabszolgaság törvényen kívül helyezését és felszámolását az európai kultúra érdemének tekintik.⁶⁶ A rabszolgaság intézményének kutatói mindazonáltal arra mutatnak rá, hogy nem az Európán belüli folyamat volt döntő jelentőségű, hanem az USA-ba kivándorló protestáns szekták rabszolgaság elleni vehemens ellenállása, agitálása, sőt erőszakos harca. Ők azok, akik hitükkel abszolút összeegyeztethetlenné tartották azt, hogy az ember ne ismerje el más emberek szabad akaratát.

Ezek az aktív és felvilágosító törekvések növekvő támogatottságra találtak, bizottságok egész sora alakult, soraikban prominens és népszerű személyek bukkantak fel.⁶⁷

Természetesen ezt a különösen vitás témát (a rabszolgaság nagyon elszánt ellenzői akár erőszak alkalmazása árán is szembeszálltak a nyereséges gazdasági ágazatokkal, melyek a rabszolgaságból éltek és minden hatalmukat, gazdagságukat ennek köszönhatték) Európában is, mindenekelőtt a brit parlamentben napirendre tűzték...

Egyre több és több közgazdász és filozófus nyilatkozott a témáról (lásd fent), érvekkel látva el a rabszolgaság növekvő számú ellenzőit a gyarmatokon.⁶⁸

Mialatt az európai országokban a felvilágosodás, az általános szabadságtörekvések és a francia forradalom során és következményeként⁶⁹ lassacskán felszámolták a rabszolgaságot (Nagy Britannia például élenjárója volt e mozgalomnak, tengeri hadával évtizedeken át járta az óceánokat, és különösen Afrika partjainál harcolt a transzatlanti rabszolgakereskedelem betiltásáért), az USA-ban egyre inkább kiéleződött a helyzet, mely végül az északi és déli államok közötti polgárháborúban csúcsosodott ki. Az Északiek győzelmével A. Lincoln befejezettnek tekintette a rabszolgaságot, (1865. december 18.), de a fekete lakossággal szembeni, mélyen gyökerező degradálás nem csak a déli államokban vezetett a fekete lakosság szegregációjához, diszkriminációjához, a fajok elválasztásához. Ennek csak a M. L. King által vezetett polgárjogi mozgalomnak köszönhetően lett hivatalosan is vége az előző évszázad 50-es, és 60-as éveiben.

A jobbágyság és rabszolgaság legyőzéséért, az egyes emberek néhány kevéssel szembeni totális jogfosztottsága ellen folytatott harc nagy lépés volt az ENSZ Alapító okiratának, az Emberi Jogok Nyilatkozatának létrejöttéhez.

⁶⁵ Olvasásra érdemes Prof. Wilfried Nippel "A rabszolgaság ára" c. cikke, mely az abolicionizmus érveiről nyújt áttekintést. („Preis der Sklaverei“ von Prof. Wilfried Nippel in ZIG (Zeitschrift für Ideengeschichte) Heft III/2 2009, C.H.Beck-Verlag)

⁶⁶ E.Flaig, *Weltgeschichte der Sklaverei*, S.199

⁶⁷Példának okáért Sojourner Truth (1798-1883), felszabadított (kivásárolt) rabszolgánő, aki vándorprédikátorként nemcsak az abolicionisták követeléseier, hanem egyszerű szavakkal, de ugyanolyan vehemenssen a nők jogaiért is harcolt: *"There is a great deal of stir about colored men getting their rights but not a word about the colored women's theirs, you see, the colored man will be masters over the women, and it will be just as bad as it was before."*

⁶⁸ A brit abolicionisták közül kitűnnek olyan érdekes személyek is, mint Olaudah Equiano (ca.1745 -1797) és Ignatius Sancho (1729 – 1780), mindketten felszabadított rabszolgák, akik gazdaságilag és kulturálisan is megdolgoztak a brit társadalomban elfoglalt helyükért, így mutatva példát az afrikai emberek "emberi mivoltjára".

⁶⁹ Bár a Francia Forradalom hirdette a rabszolgaság tilalmát, nem valósította meg azt. A Code Noir-t (XIV. Lajos 1685-ös dekrétuma, mely szabályozza a fekete rabszolgákkal való bánásmódot) csak 1848-ban érvénytelenítették.

4. cikkely

Senkit sem szabad rabszolga- vagy jobbágysorban tartani; a rabszolgaság és -kereskedelem minden formájában tiltott.

Rabszolgaság napjainkban

Hivatalosan a világ összes országa felszámolta a rabszolgaság intézményét (utolsóként Mauritánia, 2007-ben). Ezzel – sok történész definíciója alapján (a rabszolgaság, mint társadalmi és politikai intézmény) – okafogyottá vált rabszolgaságról beszélni napjainkban. Talán ez az oka, vagy talán az, hogy a nyugati kultúrában az iskolákban a rabszolgaság témáját az USA-beli szegregáció befejeztével befejezettnek tekintik, hogy sokaknak úgy tűnik, a rabszolgaság ma már nem létezik.

Szóljunk azonban arról, amit egy kis fantáziával ebből a tanulmányból is kivehetünk: a jogfosztott emberekről, akik kvázi-tulajdonként ki vannak szolgáltatva uruknak, munkaadójuknak; a gyökértelen emberekről, akik munkaerejüket jövőkép nélkül, a pusztá túlélésért áldozzák fel, miközben mindenféle önkénynek vannak kitéve; ha így tekintünk a kérdésre, akkor már nagyon sok rabszolgáról beszélünk, akik mind ma élnek. Számszerűsítve több, mint a történelemben valaha is; csupán a lakosság számához viszonyított százalékarány alacsonyabb, mint a múltban. A rabszolgaellenes mozgalmak 12-50 millió rabszolgáról beszélnek: háztartási alkalmazottként, a termelésben, a prostitúcióban, kőfejtőkben vagy a mezőgazdaságban, stb. dolgozó emberekről van szó. És ami középkori módszernek tűnik – nevezetesen az emberek elfogása és eladása a végfelhasználónak –, az is létezik ma.⁷⁰ Vegyük csak az eseteket, amikor családok saját maguk adják el gyermekeiket közvetítő kereskedőknek vagy a végfelhasználónak.

A mai rabszolgák a nyugati kultúrán kívül álló jelenségnek tűnnek: eltekintve a prostitúcióban zajló rabszolgakereskedelemtől, eltekintve a távoli gyártósortok rabszolgáitól, akik nyugati fogyasztói javakat állítanak elő, eltekintve a rabszolgáktól, akik a gazdagok háztartásaiban dolgoznak sok országban, a gazdagoknál, akik nyugati üzletfeleiket elszállásolják, eltekintve attól, hogy olyan sok sürgető problémát kell megoldanunk (a kormányoknak mindenképpen)...

A rabszolgaság eltörléséért vívott nyugati harc a múlté. Mára természetesnek tűnik, hogy nincsenek rabszolgáink: ilyet nem tesz az ember; rabszolgája nincsen az embernek. De ha nem lenne ez a szokás: kinek lenne kifogása egy házi rabszolga ellen, aki – miután szert tettem rá az üzletben – ellátja a főzést, mosást, bevásárlást, stb. feladatait? Még jól is bánnék vele. Nem verném...

Attól, hogy emberi jogokat általános érvényűnek tekintünk, még nem rendelkeznek alappal: az együttélés ideáljának kiáltjuk ki őket, de nincs alapjuk.

Silo (Grotte): *Az a pusztá tény, hogy az erőszak elborzaszt, még nem jelenti azt, hogy megértettem a problémát. Érzékeny emberek vagyunk, akik e barbár dolgokat látva elborzadnak. De ez nem oldja azt meg.*

„A kegyetlenség borzalommal tölt el, de sem ezért, sem önmagában véve nem rosszabb vagy jobb a jósnál.” Természetesen elborzaszt, problémákat okoz nekem; természetes, hogy nem csatlakozom kegyetlen dolgokhoz, de – hol van az alap? Mi alapján jelentem ki, hogy a kegyetlenség rosszabb, mint a jószág?

⁷⁰ A rabszolgaság napjainkban c. témához kapcsolódóan érdemes elolvasni: E. Benjamin Skinner „A Crime So Monstrous – Face to Face with Modern-Day Slavery”, Ed. Simon+Schuster (deutsche Ausgabe: Menschenhandel - Sklaverei im 21. Jhdt., Bastei-Lübbe, 2010)

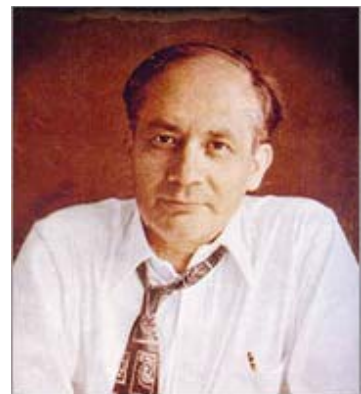
Silo (Grotte): *"A halálbüntetés még mindig létezik. És minden szerencsétlenség ellenére még mindig működik társadalmilag. Nem csak arról van szó, hogy a bűnöst büntetvéért kivégezzék egy adott országban. Nem népiirtásról van szó például. Képzeld el, a halálbüntetés csak egy játék a népiirtáshoz képest."*

10 Népiirtás / Genocídium

„A népiirtás ezen egyezmény szerint az a tett, melyet egy bizonyos csoport ellen szándékosan követnek el, azért, hogy annak nemzeti, rassz-, vallási vagy kulturális sajátosságait mint olyat, teljesen vagy részben elpusztítsák. Esetei:

- a. megölik a csoport tagjait,*
- b. a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérülést okoznak,*
- c. a csoportot olyan életfeltételeknek teszik ki, melyek teljesen vagy részben annak testi megsemmisítését idézik elő,*
- d. olyan rendelkezéseket hoznak, melyek a csoporton belüli születéseket akadályozzák,*
- e. a csoport gyermekeit erőszakkal egy másik csoporthoz viszik át".*

A fenti idézet a népiirtás büntetvének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló ENSZ-egyezmény 2. cikkelyéből származik, melyet 1948. december 9-én 55 állam fogadott el egyhangúlag. Az egyezmény szövegét Raphael Lemkin⁷¹, lengyel jogász fogalmazta. Lemkin volt az is, aki a genocídium szót kitalálta: a görög *genos* (eredet, származás, nem, nép) és a latin *caedere* (lemészárol, gyilkol) szavak összetételével. A nemzetközi büntetőjogban a genocídium, a népiirtás "crime of the crimes" -nak minősül. Mindazonáltal a nemzetközi büntetőjog jogi természetéből az következik, hogy genocídium büntetvével csakis személyek vádolhatók – csoportok, kormányok és államok nem.

Raphael Lemkin

A mai napig nem mindegyik ENSZ-tagállam írta alá a fenti egyezményt; de az USA is – korlátozások hosszú listájával kiegészítve azt – csak 1989-ben. Jelenleg a kb. 50 állam között, melyek nem írták alá, javarészt afrikai országokat találunk, de Japán és az Egyesült Arab Emírátságok is közéjük tartozik.

Csak 50 évvel az egyezmény jóváhagyása után született meg az első, az egyezmény alapjain nyugvó ítélet.⁷²

A népiirtásról szóló egyezmény sok jogi kérdéskört vet fel, többek között a genocídium definíciójának komplex kérdését is. A Föld minden részén tudósok vitatkoznak és írnak

⁷¹ Raphael Lemkin (1900-1959) a mai Fehéroroszország (akkor Lengyelország) területén született. Lengyelországban és Németországban hallgatott jogot. 1921-ben szembesült először a tömeggyilkosságok tematikájával, amikor az *Operation Nemesis* fedőnevű örmény földalatti mozgalom bosszúból meggyilkolta Talát Pascha-t, aki török belügyminiszterként örmények és más Törökországban élő kisebbségek ezreinek leggyilkolásáért volt felelős. A későbbiekben is – még a 2. Világháború előtt – fő célja maradt a népiirtások megakadályozása, illetve azok politikai és büntetőjogi elítélése. Rövid ideig részt vett a nácik elleni lengyel ellenállási mozgalomban, majd Svédországon keresztül az USA-ba menekült. A nácik több, mint 40 családtagját gyilkolták meg. A Nürnbergi perben a fő vádló asszisztenseként vett részt, itt vezette be a genocídium fogalmát, bár ennek még nem volt büntetőjogi jelentősége. Minden erejét, szenvedélyét, s egész hátralévő életét annak szentelte, hogy az ENSZ tagállamai ratifikálják a népiirtásról szóló egyezményt, illetve hogy az megvalósuljon. 1959-ben halt meg magányosan, szegényen és afölötti csalódottságban, hogy a kormányok nem támogatták a kezdeményezést, illetve az USA alá sem írta azt.

⁷² Az „Akayesu-ítélet” 1998-ban, a ruandai tuszik elleni népiirtás (1994) egyik résztvevőjével szemben.

cikkeket arról, mi minden tartozik a genocídium fogalma alá, illetve hogyan lehetne a fogalmat úgy meghatározni, hogy az a célzott népirtás minden formájára alkalmazható legyen.⁷³

Politikai érzékenység és érzéketlenség vezetett odáig, hogy az ENSZ a mai napig csupán 6 esetet sorolt a népirtás/ genocídium büntette alá: A namák és hererók elleni népirtást (1904-1908); az örmények elleni népirtást (1941-1945); a Porrajmos-t (1941-1945); a ruandai népirtást (1994); és a Srebrenicai mészárlást (1995). A listán szereplő népirtások közül háromért a németek felelősek.

Voltaképpen minden ország és kormány teljes hatalmát latba vetve védekezik, amikor a saját történelmük során elkövetett genocídiummal, népirtással vádolják őket. Úgy tűnik, hasonlóképpen történik ez a személyes, és a népek, nemzetek kollektív emlékezetével is: amikor valakinek helytelen viselkedést vetnek a szemére, az illető azonnal valamilyen mentséget, kifogást, igazolást keres tetteire, amit tagadás, felháborodás és düh kísér. Létezik maga a jelenség is, miszerint bizonyos mészárlások, népirtások, genocídiumok elszigetelődnek a nemzetek emlékezetében – olyan, mintha meg sem történtek volna.⁷⁴ Hogy ez a tagadás, ez a nem-veszünk-róla-tudomást, ez az eltussolás milyen nyilvánvaló következményekkel jár a jelenre és a jövőre nézve – megérne egy újabb tanulmányt. Kezdetnek az USA-t hozom fel példaként.

Az USA, a továbbra is hangadó nyugati hatalom nagyon mélyreható megosztottságot vagy mélyreható ellentmondásosságot mutat az emberi jogok területén. Az egyik oldalon ott van a Kongresszus, melynek tagjai között kétségkívül ott ülnek az emberi jogok, a szabadságjogok és a demokrácia meggyőződéses védelmezői. A másik oldalon áll a hadiipari komplexum (hírszolgálatával, politikai lobbistáival és véleményformálóival), mely céljainak és elképzeléseinek megvalósításakor minden eszközt, az erőszak és az erőszak kitermelésének teljes repertoárját – gyilkosság, terror, kínzás, tömegek megsemmisítése – beveti, ha azt előnyei tudja fordítani. A hagyományos hadviselésen túlmutató összes kínzási, gyilkolási- és terrorteknikát kutatják, tanítják, gyakorolják és alkalmazzák a hadsereg speciális alakulataiban és a titkosszolgálatokban is.

Ezen túl az USA bebizonyította, hogy nem csak kész az egyéni erőszak, valamint a mészárlások és genocídiumok minden formáját előkészíteni és alkalmazni, hanem "baráti" nemzeteknél ezekről hallgatólagosan "nem vesz tudomást", ha ezek hatalmi érdekeit szolgálják; akkor sem, ha az áldozatok száma több százezer vagy akár milliókat is elér.⁷⁵

⁷³ 2006-van két történész, B. Kundrus és H. Strotbek 27 oldalon keresztül foglalta össze a genocídium fogalmának aktuális vitáit és meghatározásait. „Genozid - Grenzen und Möglichkeiten eines Forschungsbegriffs“ Strotbek/Kundrus in NPL 51, Darmstadt, 2006 (Genocídium - Egy kutatás fogalmának határai és lehetőségei)

⁷⁴ Alfred Grosser (szül. 1925, Frankfurt), német-francia publicista és politológus "Az emberiség leggyilkolása – A genocídium a népek emlékezetében" címmel (*Ermordung der Menschheit – Der Genozid im Gedächtnis der Völker*) 1990-ben publikált könyvében leírja, hogyan emlékszik, azaz hogyan nem emlékszik a legújabb kori történelem az elmúlt 100 év tömeggyilkosságaira, mészárlásaira, népirtásaira: alig akad olyan európai vagy nyugati ország, melyet ne nevezne meg. (Original: *Le Crime et la mémoire*, 1989, Paris)

⁷⁵ Így pl. 1970/71-ben az USA által felfegyverzett pakisztáni hadsereg csaknem 3 millió Pakisztánban élő bengálit mészárolt le, javarészt Kelet-Pakisztánban (ma Banglades). Miközben Kelet-Pakisztánban az amerikai követség dolgozói a Külügyminisztériumnak írt levélben az USA nyilvános beavatkozását és azt követelték, hogy az USA hagyjon fel Pakisztán támogatásával, Henry Kissinger külügyminiszter táviratban fejezte ki köszönetét Yahya Khan pakisztáni elnök-tábornoknak, amiért "tapintatos" volt. /In Suhail Islam, Syed Hassan: „Die Verdammten der Nationen: die Rolle des Westens bei Menschenrechtsverletzungen im Unabhängigkeitskrieg Bangladeschs“, 2004. – *A nemzetek kárhozottai: A Nyugat szerepe az emberi jogok megsértésében a bangladesi függetlenségi háború idején*)

A titkosítások, tagadások és az információk meghamisítása ellenére oly sokszor és oly világosan (dokumentáltan) bizonyosodtak be ezek a tettek, hogy mindenki, aki csak akar, képet alkothat arról, mennyi szerencsétlenséget és szenvedést hozott a világra a nyugati ipari- és politikai hatalom az elmúlt évtizedek során.

A károk azonban túlmutatnak a közvetlen érintetteken: a világ nem-nyugati felén az "emberi jogok" kifejezés hallatán gyakran fáradt mosoly vagy felháborodás a reakció – mintha ez csak egy üres frázis volna, melyet a nyugati politika arra használ, hogy érdekeit a világra kényszerítse.⁷⁶ Pontosan ennek a hadiipari komplexumnak a propagandagépezete hitette el sok nyugati polgárral, hogy ő a jóllétük, a demokrácia és a szabadság nélkülözhetetlen keze. És ezt azért tudta megtenni, mert viszonyunk a hatalomhoz, egyénként éppúgy mint nemzetekként vagy államközösségekként nem tisztázott; az erőszakmentességet és a békét hangoztató üres szólamaink még nem hatoltak el az okokig, a gyökerekig. Amikor jóllétünk illúziójának "védelmezői" több ezer iraki civilt mészárolnak le, mert újra akarják szervezni olajbizniszüket, mi attól még nyugodtan hajtjuk álomra fejünket. Mivel még nem világos számunkra, hogy ezek a "mások" a "mi", az "én" fajomhoz tartoznak – az ember nevű családomhoz.

A genocídium kutatásának tudománya a Hidegháború végével, az utolsó húsz évben igencsak fellendült: nyugaton intézeteket alapítanak és támogatják őket, egyetemi tanszékek létesülnek, ami publikációk és konferenciák sorával jár együtt. Azaz: bárkit is érdekeljenek az információk, adatok és tények tömkelegéhez férhet hozzá.

A népiirtás kutatói hamar a következő ténnyel szembesültek: a népiirtásokban és mészárlásokban való részvétellel szembeni hallgatólagos megtűréssel, csendes félrenézéssel.

Földünk a távolból

És ha itt írtam néhány sort az USA hadiipari komplexumáról, akkor világosnak kell lennie, hogy már pusztán ennek a bandának a létezése megkérdőjelezi a nyugati kultúrkör látszólagos haladó szellemiségét. Ennek a gyilkos érdekszövetségnek a pusztító és töretlen hatalma a nyugati világ közepén kirívó ellentétben áll sok más nyugati ember erőszakot elutasító álláspontjával.

Olyanokéval, akik számára a genocídiumban való részvétel vagy annak támogatása teljesen helytelennek tűnik – de végeredményben ezt az elutasítást még nem alapozták meg. Egy ilyen fundamentum létrehozásánál kezdetnek jó az emberi jogokra hivatkozni – de nem elégséges.⁷⁷

⁷⁶ „Még nem szabadultunk meg a keresztes hadjáratok mentalitásától, mely először a kereszténység, később a felvilágosodás, a haladás és a fejlődés, majd az emberi jogok nevében gyilkolt.” in: P.D.Scott Massaker und politische Schizophrenie: vom US-amerikanischen Umgang mit Gräueltaten, von den Plain Wars bis Indonesien. in: Völkermord, Kriegsverbrechen und der Westen; Hrsg. Adam Jones; deutsche Ausgabe Parthas-Verlag, Berlin, 2005 (*P.D. Scott: Vértürdö és politikai skizofrénia: az USA rémtettei és azok kezelése az indiánokkal vívott háborúktól kezdve Indonéziáig*, in: *Népiirtás, háborús bűnök és a Nyugat*)

⁷⁷ „Ennek az új tudatosságnak a megszilárdítása túlságosan fontos feladat, semmint hogy átengedjük azt a bűnüldözés és büntetés hagyományos mechanizmusának... Meg vagyok győződve, hogy ennek az új humanitárius tudatosságnak végeredményben az egészen normális emberek a legjobb őrzői. Jobbak, mint bármely állami apparátus, legyen az nemzeti vagy nemzetközi...” P.D.Scott in: *Massaker und politische Schizophrenie: vom US-amerikanischen Umgang mit Gräueltaten, von den Plain Wars bis Indonesien*. in: *Völkermord, Kriegsverbrechen und der Westen*; Hrsg. Adam Jones; deutsche Ausgabe Parthas-Verlag, Berlin,

Túllépni a bosszú mechanizmusán annyit jelent, hogy túllépjük társadalmaink militarizáltságát; megkérdőjelezzük azt a tényt, miszerint minden évben fiatal emberek millióit nevelik arra, hogy parancsra öljenek; javaslatokat teszünk kultúránknak, melyek alapjaiban támadják az állam évezredes bosszúmechanizmusát.

Silo (Grotte): *Így a bosszú különféle kanyarokat vesz. Törzsi bosszút állok. Mindez létezik: Ma! Tehát ezt a témát részleteibe menve kell megragadni. Nagyon erős téma ez, nagyon fontos. Azt mondanám, egyike a legfontosabb témáknak.*

Silo (Grotte): *De ha biztos lenne, egészen biztos, hogy az emberekben kialakult ez a nagyobb érzékenység, – akkor mire várnak még, miért nem mennek az utcára? Most, amikor más kultúrához tartozó egész népeket mészárolnak le, persze. Hol itt az összefüggés?*

Eltérő kultúrájú emberek százazeiről beszélünk, akiket bombáznak. A civil lakosságról van szó, akiket lemészárolnak. Százazekekről...

2005 (P.D. Scott: *Vérfürdő és politikai skizofrénia: az USA rémtettei és azok kezelése az indiánokkal vívott háborúktól kezdve Indonéziáig*, in: *Népiítés, háborús bűnök és a Nyugat*)

Silo (Grotte): *A bosszú témája egy kulturális terület része. Tehát ki tudja, vajon nem a saját szellemi struktúráinkban kellene-e ezt a bosszú dolgot felderíteni, mely annyira belénk ivódott; azok fejébe, akik nyugatinak érzik magukat. Ott a bosszú témája nagyon erősen beágyazódott.*

Tehát túllépni a bosszún annyit jelent, hogy magát a rendszert haladjuk meg. A bosszú túllépéséért harcolni egyet jelent azzal, hogy a rendszer ellen és annak egész struktúrája ellen harcolunk.

Mikor kezdődött mindez? Jóval a születésem előtt. Ez jóval a születésem előtt kezdődött... Évszázadokkal ezelőtt kezdődött. És ennek ellenére, nekünk kell felszámolni. És mi még csak építettünk rá. Ez nem 10, 20, 30 vagy 100 évvel ezelőtt kezdődött. Nagyon régóta van ez a rosszul felépített dolog, mely mára elérte robbanásponjtját, a végsőkéig ért az, amit oly rég kezdődött és még mindig növekszik.

Mert ha a téma megoldásakor más kultúrákra támaszkodunk, nem pedig saját kultúránk elemeire, akkor a nyugati ember megkettőződött problémával találja szembe magát. Az első, hogy ezeken a helyeken létrehozta ezeket a helyzeteket. A második, hogy nem volt abban a helyzetben, hogy a nyugati kultúra ideológiai szabásmintáját alkalmazva megbékéljen.

11 Hammurapi, bosszú és erőszak ma / a nyugati kultúra

Nem tudom, hogy vajon az eddig felvetett témák hasznosak voltak-e ahhoz, hogy Hammurapitól kezdve mostanáig megértsük a bosszú kultúráját – a véleménycsere majd megmutatja –, de mégis megpróbálom megválaszolni a kérdést, hogyan is állunk mi, "nyugatiak" ma a bosszú, megtorlás és erőszak témájához.

Ennek megválaszolása nem tűnik olyan egyszerűnek. Olybá tűnik számomra – az erőszak különböző formáival szembeni személyes érzékenység és annak önkéntelen elutasítása ellenére –, mintha összességében vakok lennénk az erőszakra. Úgy, mintha mindennapi kenyerünkben a lisztet kellene meglátnunk. Anélkül, hogy elmélyednénk a struktúrában, az összetételben és a folyamatban: keveset vagy semmit sem látunk.

De hogy kezdjünk neki?

Kiindulásnak vehetnénk a mindennapokat. És akkor – ha először felvesszük a 'bosszúmechanizmust felfedező szemüvegünket' – észrevesszük pl.: a szórakoztatásunk nagy része, mint a mozi, televízió, színház, irodalom, a bosszún nyugszik. Bosszú, megtorlás, mint fő motívum vagy szórakoztató háttérem. Arra a szórakozásra, szórakoztatásra gondolok, ami azt a célt szolgálná, hogy egy többé-kevésbé fárasztó nap után kikapcsolódjunk. Itt naponta helyettesítőleg használják a bosszút. Meglehetősen sokatmondó a kikapcsolódó szórakozásának ez a fajtája, nemdebar?

Vagy kezdjük annál a példánál, amikor a "Nyugatot szívéen találták"; amikor 13 évvel ezelőtt bosszúból felrobbantottak két nagy irodaházat, melyben 3.000 ember lelte halálát... hogyan reagált a Nyugat? "Párhuzamos államának" példa nélküli bosszúhadjáratával. Hirtelen nem léteztek emberi jogok, polgárjogok, nem létezett demokrácia és nem léteztek alkotmányos jogok, melyek a bosszú útját állhatták volna.

Ha mindannak ellenére, hogy a média folyamatosan elterelni igyekszik figyelmünket, nap mint nap különféle katasztrófa hírekkel bombáz bennünket; a teljes – a hírekben is érezhető – széttöredezettség ellenére még nem veszítettük el képességünket arra, hogy lássuk az események keletkezésének folyamatát, akkor azt látjuk, hogy az események felgyorsulnak. Világszerte. És ez a felgyorsulás konfliktusokat szül. A legkülönbélebb konfliktusokat, és minden területen. Nem utolsósorban most zajlik a történelem legnagyobb népvándorlása, a kultúrák összeütközése, melyre szemmel láthatólag senki sincs felkészülve. A nemzetek, régiók, kontinensek egyre gyorsabban feltörő politikai, gazdasági és társadalmi

konfliktusainak jelentős számát a nyugati kultúra okozta. Mennyi konfliktust szabadítottak a nyugati nemzetek a világra egoista, arrogáns kíméletlenségükkel, anélkül, hogy gondoltak volna a következményekre? Mennyi háborút és konfliktust szabadítottunk a világra és közben örültünk, hogy mi békében és jólétben élünk! Vajon mennyi, pl. Németországból származó fegyverrel fenyegetnek, ölnek, csonkítanak meg embereket, és közben minden egyes konferencián azt hangoztatjuk, mennyire fontos a konfliktusok békés megoldása? Vajon a fegyverkezési hajsza, az egyre hatékonyabb és hatalmasabb fegyverekkel való fenyegetőzés nem teljesen világosan az alapokban lévő bosszúmechanizmusról tanúskodik-e?

A konfliktusok csak tetéződnek, mígnem egyszer csak – megdörzsölöm a szemem – ott állnak az ajtóm előtt. És nem fognak ott megtorpanni. Egészen a bensőmig masíroznak. Hogyan fogok reagálni?

Vagy talán hangosan el kellene kezdenem felolvasni Silo "Levelek barátaimnak" c. írását, és ha ez nem elég – az "Erőszak", a "Törvény" és az "Állam" c. fejezeteket a "Föld emberivé tétele – A belső táj" c. műből, mert nem találok jobb leírást társadalmi valóságunkra.

Újra elismétlem a Hammurapi-kódex c. fejezet (5) végén található leírást:

A tudat apparátusának működése szempontjából a történelmi folyamat így létrejött helyzetét a következőképpen írhatjuk le: jelzések, melyeket a tudat a túlságosan nagy töltés miatt nem tud integrálni, és melyek gátolják a normális transzferenciális folyamatot, most egy, a tudaton kívüli helyről kell, hogy választ kapjanak. Ez azonban teljességgel lehetetlen, mivel egy blokádnál transzferenciális legyőzése mindig megkívánja, hogy az érintett személy legalább minimális szándékkal törekedjen az őt ért sérelem érzelmi- és értő integrációjára. Egy ilyen társadalmi képződmény, egy ilyen kultúra következményeként az emberi viselkedés legkülönbözőbb elváltozásai fejlődnek ki, kialakul az egyén szenvedésteli elidegenedése saját érzelmi- és gondolatvilágától, és ez kisebb - nagyobb, esetleg hatalmas katarziszok irányába viszi őt. Mígnem újra a mában találjuk magunkat, ahol pszichiáterek, pszichológusok, a tömegével osztogatott ideggyógyszerek és a gazdasági-politikai intézmények abszurdba hajló

kontrollja meg nem akadályozzák, hogy a tudat egyéni és kollektív blokádjá egyaránt ne találjon választ a gyorsuló krízisre. Ezzel egyidejűleg azonban a helyzet ki fogja kényszeríteni, ha úgy tetszik provokálni a válaszokat – melyek nagyon hatalmasak és erőszakosak lehetnek. Viselkedésünk domesztikálása ezt nem fogja megakadályozni.

Oronce Finé de Dauphiné királyi matematikus modern és teljes világtérképe, 1534

Vagy leírom a Ma optimista verzióját: Ha igaz az, amit genetikusok kimutattak, nevezetesen hogy mi, emberek, mi mindannyian kb. 10.000 afrikai embertől származunk... majd szétszóródtunk a világ minden táján, jártuk meglepetésekkel, felfedezésekkel, de konfliktusokkal és szenvedéssel is tarkított utunkat, mígnem ma, tízezer évvel később mindannyian újra nem találkoztunk. Mint egy család, melynek tagjai szem elől tévesztették egymást és most mint idegenként, de mégis – remélhetőleg – ismerősként állnak szemtől szembe. Mint egy család, ahol a családtagoknak a viszontlátásnál ezernyi mesélnivalójuk van. És ezek között a történetek között ott van a lehetőség felfedezése is: annak a lehetőségnek a felfedezése, hogy túllépünk az erőszakon, a bosszún és a megtorláson. Mennyire megérné egy ilyen viszontlátás!

E tanulmány megírása közben a nyugati kultúra két aktuális, nyugati tudósok által írt, az erőszak témájával foglalkozó művére bukkantam. Ezeket szeretném zárásként ebben a fejezetben bemutatni:

Az erőszak és a tudomány a nyugati világban

Silo (Grotte): *Még nem láttuk – talán azért, mert minden könyvet még nem olvastunk el, de sokat, sok szerzőtől igen – hogy a bosszú, erőszak és megtorlás témáját belülről próbálnák megfejteni: még nem láttuk, hogy belülről kezdve szednék darabjaira. Ez egy olyan téma, melyet mégér mélyebben tanulmányoznunk.*

Silo fenti kommentárjával összefüggésben akadtam Steven Pinker "Erőszak – Az emberiség új története" c. több, mint 1000 oldalas könyvére.⁷⁸ Nagyszámú statisztikai adatokat, történelmi tényeket ismertet, melyek mindenképpen érdekesek, és azok számára, akik nagyon érdeklődnek a téma iránt, olvasásra érdemes a könyv.^{79 80}

A szerző a Harvard Egyetem pszichológia professzora, számos publikáció, könyv szerzője, díjak és kitüntetések birtokosa. Amerikai folyóiratok 100-as listáján többször szerepelt, mint a világ egyik legbefolyásosabb gondolkodója és tudósa. Ez eddig rendben is volna. Pinker vaskos könyvében megpróbálja számtalan ábra, idézet, statisztikai adatok, statisztikai adatok és statisztikai adatok, tudományos szerzők és tanulmányok véget nem érő idézeteinek segítségével bebizonyítani, hogy a világ mára erőszakmentesebb lett, mint korábban volt. Ez volna az optimista összegzése.

Csak a felhasznált irodalom 1000 szerzőt és publikációt tartalmaz. A legújabb neurobiológiai kutatásokat idézi (az agy mely területei és részei mely érzelmi és intellektuális impulzusokban vesznek részt), sokféle kutatást és nagyon sok pszichológiai kísérletet ír le. Anekdótákat idéz, történelmi fejlődést vázol fel és végül, a felvilágosodást és a felvilágosodás által kiváltott "humanitárius forradalmat" (emberi jogok, demokrácia) dicsőítve az "erőszak hullámszerű csökkenésének" valódi okaként a növekvő rációt nevezi meg, mely civilizált bennünket. Józan ész, önuralom és egy Leviatán-állam – ezek azok a tényezők, melyek az embert képessé teszik arra, hogy uralkodjon erőszakos ösztönei felett. Ez – röviden – a hitvallása.

⁷⁸ Megjelent a Fischer Verlag gondozásában, 2013-ban. Eredeti amerikai kiadás: „The better Angels of our Nature. Why Violence has declined“, 2011, The Viking Press, N.Y.; spanyol kiadás: Los Angeles que llevamos dentro. El declive de la violencia y sus implicaciones. Paidós.

⁷⁹ Így például Pinker hivatkozik Lynn Hunt kutatóra, aki összefüggést lát a 18. századi irodalom olvasóinak, különösen a regények olvasóinak emelkedő száma, a társadalmi átalakulás és az együttérzés növekedése között: „...másfelől a szépirodalom szélesítheti az együttérzés hatókörét, mert arra csábítja az olvasót, hogy olyan emberek gondolat- és érzelmi világába képzelje bele magát, akik egészen mások, mint ő... (Lynn) Hunt a következő oksági láncolatot állítja fel: A regények olvasása, melyek szereplői mások, mint mi, azon képességünket hangolja, hogy mások helyébe képzeljük magunkat, és azután a kegyetlen büntetések vagy az emberi jogok más megsértése ellen forduljunk.“ Pinker, „Gewalt“, S. 270 ff.

⁸⁰ Ilyen a visszatérő hivatkozása az USA erőszakot illető különleges helyzetére. Az erőszak statisztikai adatai magasabb számokat mutatnak, mint a nyugat-európai statisztikák. Pinker mindazonáltal nem az USA külpolitikájára hivatkozik, hanem a társadalom belsejére. Az amerikai lakosság (2,5 millió ember) közel 1 %-a ül börtönben. Érdekes a végkövetkeztetése is, nevezetesen hogy az USA lakosságának nagy hányada – különösen a déli államokban – legitimnek és törvényesnek tartja a fizikai erőszakot: „Az amerikaiak délen és nyugaton, más szavakkal, még sosem írtak alá olyan társadalmi szerződést, mely az államot hatalmazná fel a törvényes erőszak gyakorlásának monopoljogával. Az amerikai történelem jelentős részében a törvényes erőszakot bandák, a polgárőrség, lincselő csöcselék, rendőrségi vállalkozások, nyomozóirodák és magánnyomozó-ügynökségek gyakorolták, és mégis sokkal gyakrabban vélték úgy, hogy ez az egyén hatáskörébe tartozik.“ in: D.Pinker, „Gewalt“, S. 158

A "bosszú, erőszak és megtorlás témáját belülről kiindulva" megfejtenie véleményem szerint még csak kezdetlegesen sem sikerült. De van ebben a könyvben valami, ami sokkal inkább meglepett: 1000 oldalon keresztül próbálja az emberiség erőszakosságát leírni, de sem az előszóban, sem az utószóban, sőt egyetlen fejezetben sem definiálja az "erőszak" fogalmát. A kérdés, hogy mi az erőszak, nem hangzik el. Fel sem merül.⁸¹ Ehelyett az egész könyv, az elsőtől az ezerharminchatodik oldalig a fizikai erőszak minden árnyalatáról szól, anélkül, hogy a szerző említést tenne a téma behatárolásáról. Nem létezik gazdasági, vallási, pszichológiai, stb. erőszak. Így tehát nem is láthatja, hogy az erőszak mechanizmusai, a bosszú és a megtorlás mechanizmusai mindennapi tevékenységeink, kapcsolataink minden területén aktívan jelen vannak. Az, hogy a nyugati világ egyre inkább elkerüli a fizikai erőszakot – és Pinker voltaképpen semmi mást észlel – semmi esetre sem jelenti azt, hogy túlléptünk volna az erőszakon, amit mi keresünk, ha megpróbáljuk ezt a témát belülről kezdve megfejteni.

És ha a szerző könyvének végén újra meg újra az erőszakkal szembeni újfajta érzékenységről beszél, akkor helyénvaló lenne az ilyen felszínes tanulmányokra, véleményekre és az ilyen felszínes szerzőknek válaszképpen Silo kérdését feltenni:

Silo (Grotte): *De ha biztos lenne, egészen biztos, hogy az emberekben kialakult ez a nagyobb érzékenység, – akkor mire várnak még, miért nem mennek az utcára? Most, amikor más kultúrához tartozó egész népeket mészárolnak le, persze. Hol itt az összefüggés?*

Eltérő kultúrájú emberek százezreiről beszélünk, akiket bombáznak. A civil lakosságról van szó, akiket lemészárolnak. Százezrekről...

Sokkal megalapozottabb a német orvos és neurobiológus, Joachim Bauer témához kapcsolódó tézise, melyet 2011-ben megjelent „Schmerzgrenze – Vom Ursprung alltäglicher Gewalt und globaler Gewalt“ (Fájdalomküszöb – A mindennapi és a globális erőszak eredete) c. könyvében taglalt. A veleszületett, genetikailag meghatározott agresszió ösztönének "mítoszá" egyértelműen visszautasítja, ezt a felfogást idejétmúltnak és helytelennek tekinti.⁸² Könyvében leírja, hogy "az embernél nem csak a testi fájdalom vagy a fizikai fenyegetés vezet agresszióhoz, hanem mindazon tapasztalatok is, melyek az érintett szemszögéből a

⁸¹ Honlapján Pinker olvasóknak a könyvével kapcsolatos kérdéseiket eképp válaszolja meg:

How do you define violence?

I don't. I use the term in its standard sense, more or less the one you find in a dictionary (such as The American Heritage Dictionary Fifth Edition: Behavior or treatment in which physical force is exerted for the purpose of causing damage or injury. In particular, I focus on violence against sentient beings: homicide, assault, rape robbery and kidnapping whether committed by individuals, groups, or institutions. Violence by institution naturally includes war, genocide, corporal and capital punishment and deliberate famines.

What about metaphorical violence, like verbal aggression?

No, physical violence is a big enough topic for one book (as the length of Better Angels makes clear). Just as a book on cancer needn't have a chapter on metaphorical cancer, a coherent book on violence can't lump together genocide with catty remarks as if they were a single phenomenon.

Isn't economic inequality a form of violence?

No; the fact that Bill Gates has a bigger house than I do may be deplorable, but to lump it together with rape and genocide is to confuse moralization with understanding. Ditto for underpaying workers, undermining cultural traditions, polluting ecosystem, and other practices that moralists want to stigmatize by metaphorical extending the term violence to them. It's not that these aren't bad things, but you can't write a coherent book on the topic of „bad things“.

⁸² A Sigmund Freud által 1920-ban, még az I. Világháború hatása alatt íródott "A halálösztön és az életösztönök"

(„Jenseits des Lustprinzips“) c. műben leírt elmélet. Konrad Lorenz biológus és viselkedéskutató "Az agresszió" („Vom sogenannten Bösen. Zur Naturgeschichte der Aggression. (1963) c. művében népszerűsítette és pontosította Freud kijelentéseit)

szociális kirekesztésnek vagy a személyes megalázottságnak felelnek meg".⁸³ A "fájdalomküszöböt" ott lokalizálja és különféle tanulmányok és kísérletek leírásával támasztja alá, hogy a fizikai fájdalom és a szociális megalázottság neuronális hatásai és jelzései azonosak. Az agresszivitásban az egyén a környezetének leadott normális és szükségszerű jelzéseit látja, ami annyit tesz: elérkezett a "fájdalomküszöbéhez". Az erőszak számára ott kezdődik, amikor az agresszió nem konstruktív kommunikációban és a fájdalom túllépésében végződik, hanem destruktivitásba, erőszakba fordul át. Bauer a szociális kirekesztésben (szegénység, munkanélküliség, stb.) látja az egyén és a csoport számára is a megalázás fő formáját, ami egyben az agresszió és erőszak kiváltó oka is. De "az is a kirekesztés állapotában van, akinek nincsenek kapcsolatai másokkal vagy szociális háló nélkül él. Azoknál az embereknél, akiknek kevés vagy egyáltalán semmilyen kapcsolatuk nincsen másokkal, gyakrabban figyelhető meg agresszív viselkedés mint másoknál."⁸⁴ Az emberi erőszak kezdeteinek és okainak kutatásánál Bauer is visszamegy egészen az ő- és koratörténetig. Felvázol egy folyamatot, mely szűk 4 millió évvel ezelőtt, a kicsi és vézna australopitekuszoknál kezdődik és egészen a homo sapiens-ig tart. Hangsúlyozza, hogy emberelődeink ennek a széles fejlődési szakasznak a legnagyobb részében semmi esetre sem vad, agresszív vadászok voltak, hanem inkább üldözött, főleg növényevő lények, "akiknek az evolúciós sikerreceptje sokkal inkább intelligenciájukban és kooperációs készségükben rejtett, semmint erejükben és gyilkolási ösztönükben".⁸⁵ Legkorábban 400.000 évvel ezelőtt, a tűz használatával kezdődött elődeinknél a vadászó életmód. De még ez sem – érvel Bauer – teszi a civilizáció előtti embert erőszaktevő lénnyé. Hosszú szünet következik, az agresszívabb és erőszaktevőbb ember majd a neolitikus forradalommal lép színre: a "békés" vadászó és gyűjtögető életmódból a letelepedett, földművelést és állattartást folytató életmódba való átmenetben, amikor is az ember létrehozza a tulajdont, látja azt, hogy az irigység és az agresszió egy egészen másfajta dinamika kialakulásához vezetett, miután az együttélés uralkodó paradigmájává a gazdasági princípium vált".⁸⁶ A vallásokban és egyáltalán az "erkölcsrendszerekben" a civilizációs folyamat okozta szétesést (dezintegráció) tekintve a szociális- és az emberek közötti összetartás elősegítését látja – amit pszichológiai kísérletek és tanulmányok segítségével próbál alátámasztani. Mindazonáltal a vallási erkölcsrendszerekben látja a nagy hátrányt is, nevezetesen, hogy elősegítik a "barát-ellenség"-gondolkodást, a szociális kirekesztést és a degradálást. Összefoglalva ezt írja: *"Az agresszió egy szociális szabályzás, rendelkezésünkre kell állnia, amikor védekezésre kényszerülünk. A korrekciós tényező szerepét a zavar elhárításánál csak akkor töltheti be, ha kommunikatív jelzésként tölti be feladatát... Ennek előfeltétele, hogy verbális eszközöket vesz igénybe. Az agresszió konstruktív, amennyiben beteljesíti kommunikatív megbízatását, ellenkező esetben destruktív és kedvez az erőszak-körforgás kialakulásának. Aki testi vagy lelki sérüléseket szenvedett el másoktól, annak nem az áldozat-szerepet kellene fejlesztenie, hanem reagálnia kellene, és az aktuális nézeteltéréssel szembenéznie... Ott, ahol fennáll a veszélye annak, hogy a konfliktusok destruktív agressziós körforgássá válnak, gyakran csak az segít, ha szabadon leválasztjuk magunkat az ellenféltől: A megoldhatatlan konfliktusokból való további, jelentős kiút a megbocsátás (ezt a képességet azonban nem mindenki kapta ajándékba)."*⁸⁷ Könyvének záró fejezete éleslátóbb, mint USA-beli kollégájáé. Bauer aggódással szemléli a politikát és ugyanígy tekint a jövőre: "Mindenesetre a tovább éleződő globális nyersanyaghiány növelni fogja annak veszélyét, hogy az emberiség egyes részei kirekesztődnek, ezzel együtt pedig az erőszakos összetűzések rizikóját is", de "nem adhatjuk fel, hogy egy olyan világ létrehozására törekedjünk, amilyennek lennie kellene."⁸⁸

⁸³ J.Bauer „Schmerzgrenze“; Karl Blessing Verlag; München; 2011; S.65

⁸⁴ idézett helyen S.65

⁸⁵ idézett helyen S.137

⁸⁶ idézett helyen S.153

⁸⁷ idézett helyen S.196 f.

⁸⁸ idézett helyen S.202

Utóbbi szerző is mellőzi az erőszak definíciójának kérdését és távol áll attól, hogy a bosszút, annak mechanikájában pszichológiailag és kulturálisan fejtse meg. Túlságosan elbűvölik őt az ember biológiai leírása és az agresszió folyamán lezajló kémiai folyamatok. De üdvös látni, milyen tisztán és következetesen utasítja el a biológiai-determinizmust (ld. pl. Richard Dawkin⁸⁹).

Ha ez a két könyv töredékesen a kutatás, a tudomány és a publikációk mai állását adja vissza, akkor nekünk, akik az erőszakon való túllépést lehetségesnek és szükségesnek tartjuk, nagyon nagy terünk van, hogy hozzájárulást tegyünk: írások, publikációk, mindenféle rendezvények formájában, a politika, a pszichológia, a szociológia és a kultúra területén, a kellő terjesztéssel természetesen. Már csak az "erőszak" definíciójának pontosabb megfogalmazása (az erőszak különböző formái) is a hatalmon lévők ellenállásába fog ütközni, – pontosan azért, mert hamar meg fogják érteni: a rendszert kérdőjelezzük meg. De minél inkább el tudjuk sajátítani az újonnan nyert alapokat, annál inkább lesz meg minden okunk arra, hogy szembenézzünk ezekkel a kihívásokkal.

⁸⁹ C.R. Dawkins (1941), brit zoológus és evolúció-biológus, 1976-ban vált ismertté *The selfish Gene* (Az önző gén) c. könyvével.

Silo (Grotte): De szükségünk van egy előfeltételre, egy dologra, ami mindezek ELŐTT van. Hiányzik az alap – mert itt nem arról van szó, hogy kiemeljünk egy érzélgős ügyet, nem önlengeni akarunk. Nem, nem, nem erről van szó. Meg kell értenünk. Az a puszta tény, hogy az erőszak elborzaszt, még nem jelenti azt, hogy megértettem a problémát. Érzékeny emberek vagyunk, akik e barbár dolgokat látva elborzadnak. De ez nem oldja azt meg.

12 Silo - Az erőszak, a bosszú és a megbékélés

Ha síkraszállok mindazon dolgok nevében, melyek szentek számomra, – az emberi jogok, a köztünk, emberek közötti igazságosság, a bosszú, a megtorlás és az erőszak legyőzése irányába tartó emberi fejlődés nevében, és másvalaki Isten, az emberi jogok, az igazságosság, a demokrácia és a haladás nevében az erőszak minden formáját alkalmazva bombáz, másokat kínozt, gyilkol... akkor a világgal való eszmecsere dilemmába kerül. Egy alapra van szükségem, nem csak az érzésemre.

Silo a 2008. május 6-ai grottei beszédében az erőszak, bosszú és megbékélés témájával kapcsolatban újra és újra elismétli, mennyire kényszerítő a szükségesség, hogy alapot adjunk ezeknek a témáknak, találjuk meg az okokat, a gyökereket. A beszélgetés során eddig 26-szor (a teljes beszélgetés alatt összesen 45-ször) utalt a szükségszerűsége és a nehézségre, amit ez számunkra okozni fog, mivel gondolkodásunkat, érzelmeinket és cselekedeteinket ez a kultúra alakította. Saját kultúránk gyökereinek nekigyürkőzni azt is jelenti, hogy az ember azzal az "ésszerűtlen" nehézséggel találja szembe magát, hogy saját magától kell eltávolodnia. A saját kultúrájával, a magáévá tett gondolkodásával, érzéseinek és cselekedeteinek magjával kerül összetűzésbe. Ekkor jön az a figyelemreméltó pillanat, amikor Silo ezt mondja:

A "Belső tekintet"-ben minderről szólunk. Mindarról, ami elborzaszt, de nem világos számomra, arról, hogy mi a jobb vagy mi a rosszabb. Ha kéznél van a Belső tekintet ezen fejezete, látni fogjátok, hogy mindezt megtárgyaltuk. Az Első nap történik ez, azt hiszem, a nap első óráiban, a "Függőség"-ben. Ezek mind rövid kis mondatok, melyek problémát okoznak; a kulturális gyökerek problémáit.

Silo kezébe veszi a "Belső tekintet"-et, és olvasni kezdi – néhány megjegyzés erejéig félbeszakítva – az egész első fejezetet. Elég izgalmas, hogy megnézzük néhányszor a felvételen ezt a részt. Nyersen fogalmazva értelmezésem szerint Silo itt két tényt emel ki:

Silo, A szenvedés gyógyítása
Punta de Vacas 1969

– Hiányzik (legalábbis a nyugati kultúrában) a társadalomban és az egyéneken az alap. Annak az alapja, amelyen a számunkra legjobbnak tűnő törekvéseink megjelenhetnek.

– Mindenkinek, aki ezt az alapot keresi, lehetősége van eszközként Silo tanítását használnia!

Azért figyelemreméltó számomra ennek a felolvasásnak a mozzanata, mert egészen eddig a pontig abba a kísértésbe eshetnénk, hogy az egész csak egy intelligens diskurzus egy roppant érdekes "társadalmi" témáról. De nem több, mint egy a sok érdekes téma közül. Legkésőbb azonban ebben a pillanatban, amikor Silo tanításának eme alapvető

könyvét a kezébe veszi, az egész beszélgetés nagyon személyessé válik: ő, Silo, egész életművét annak szolgálatába állította, hogy alapot adjon az ember legmélyebb és legjobb

érzéseinek és törekvéseinek. Az erőszak túllépésének kérdése központi helyet foglal el ebben az életműben, kezdve az első nyilvános beszéddel Punta de Vacasban 1969-ben egészen a 2009-es berlini szerepléséig. Mert hát hogyan is ne, amíg ez az ősrégi, kőkorszak előtti túlélési reflex, melyet a bronzkorban háziasítottunk, bevésődött kultúránkba és – mint ahogyan azt az előző fejezetben már egyszer kifejtettük – mindenhova elkísér bennünket és minden jó kezdeményezést a következő kanyarnál feltarthatatlanul üres szavakká változtat.

Tartós irány, melyet a személyes hullámvölgyek vagy az események erősödő szele sem fúj el, csakis úgy lehetséges, ha erők az alapok. A nyugati történelemben sok próbálkozás volt arra, hogy az ember védekezzen az erőszakkal szemben. Bizonyosan létezik az emberi erőszakkal szembeni emberi lázadás története. Ezekben a pillanatokban úgy tűnik, mintha az ember érzékelné tudná a Mélyből jövő jeleket. Mindazonáltal ezeket a jeleket az adott korban túlságosan gyakran katartikus-bosszúállóként, vagy kompenzálóként interpretálták ahhoz, hogy ezek alkalmasak lehettek volna a kultúránk a gyökerében rejlő erőszak túllépéséhez. Ehhez nagyon fontos, hogy az ember belülről ismerje tudatának, a tudati folyamatoknak és mechanizmusoknak a működését, alaposan ismerje az embert. Szükséges továbbá a leírható hozzáférési útvonal a valóban új saját tapasztalatokhoz, melyet Silo a műveiben javasol.

Silo az 2009-es a Punta de Vacas-ba tartó Világbékemenet az Erőszakmentességért alkalmából elmondott berlini beszédének előadásakor a Nobel-békedíjasok világ-csúcstalálkozóján

Bizonyosan voltak az emberiség történetében olyan pillanatok, amikor a legjobb és a legemberibb csillagként ragyogott fel bennünk, s a következő pillanatban a sötét felhők, melyek szemünkhöz közelebb vannak, elhomályosították őket. Hogyan másként magyarázható az, hogy a Föld minden szegletében, különböző történelmi pillanatokban, kulturálisan eltérő megfogalmazásban a következő mondat bukkant fel: "Bánj úgy a másikkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak." Ez nem egy külső parancsolat, nem a fenyegetés erkölcsé! Hanem olyan emberek belátása, akik elmélkedtek arról, hogyan viselkednek az életben. Egy belátás, mely túllép a bosszú "úgy bánok veled, ahogyan te bántsz velem" elvén – s a másoktól való tartós félelem helyett a szándékot és egy együttélés létrehozását javasolja, mégpedig úgy, hogy arra épít, hogy a legjobbal találkozik a másik emberben.

Ha a legjobb pillanataimban, a bensőmmel összekapcsolódva magamban és a másokban az emberit érzékelem, ha az "Élet" nevű jelenségben értelmet érzek vagy ismerek fel, akkor az erőszak minden formája képtelenségként, ellentmondásként jelenik meg. Mert az erőszak minden formája a körülöttem lévő élő eltárgyasítása: a világ tárgyak halmazára, melyek vagy az érdekeimet szolgálják, vagy eltávolítom őket a látószögemből. A körülöttem lévő élő – ameddig csak látóköröm elér – tagadni azt is jelenti, hogy mindezt magamban tagadom. Az emberit a másokban, a másik nyitott jövőjét tagadni azt jelenti, hogy megfosztom a másikat attól, ami összeköthetne vele.⁹⁰

⁹⁰ Amíg a másiktól csak annak "természetes" jelenlétét érzékelem, addig ez a jelenlét tárgyi, vagy még inkább állati természetű lesz. Addig, amíg kábult vagyok és nem vagyok képes a másik időbeli horizontját érzékelni, addig a másik személynek csak "számomra" lesz értelme. A másik személy természete csak "számomra" létező természet lesz. Amikor a másikkal egy "számomra"-létező értelmet adok, akkor saját magamat is formálom és elidegenítem a saját "magáért"-létezőben. Ez alatt azt értem: "Én magamért vagyok" és ezzel kizárom az átalakulásom lehetőségét. Aki eltárgyasít, az saját magát tárgyiasítja el, és ezzel elzárja horizontját. Amíg a másikat nem tapasztalom meg ezen a "számomra"-létezőn kívül, addig életfontosságú aktivitásaim nem teszik emberivé a Földet. Amikor belsőleg érzékelem a másikat, a nyitott jövő meleg érzetét tapasztalom, mely még a halál eltárgyasító értelemürességével sem szűnik meg.

A kultúra, melyben élünk, mások vágyának hasznos vagy haszontalan tárgyává fokoz le bennünket, egy "nyelvvel bíró eszközzé", ahogyan Varro a rabszolgákat definiálta. Emberi "elevenőségünk", dimenzióink eme ignorálása ("senkit sem érdeklek igazán"), ez az eltárgyasítás az, ami folyamatosan megsebez bennünket. Sokan temérdek pénzt, időt, energiát fektetnek abba, hogy néha – legyen az egy bungee-jumping a hídról – megbizonyosodjanak arról, hogy még élnek. Az impulzus, hogy kompenzáljuk azt az érzést, hogy folyamatosan megsebeznek és ignorálnak – vagyis a bosszúmechanizmus – szoktat minket arra, hogy ezzel az eltárgyasító tekintettel lássuk a másikat: vajon szolgálja a másik a szenvedésem kompenzálását, vagy sem?

Elhagyni a szenvedés ezen körforgását, ezt a mechanikát, mely kultúránk gyökerében leledzik, csak azok számára jelent választási lehetőséget, akik úgy látják magukat, mint akik kudarcot vallottak. Mindenki más számára úgy fog tűnni, mintha elvennék tőlük a "jutalmat" a szenvedésért, a mókát az életben. Ők azok, akik számára ezek az elmélkedések haszontalanok.

De látni fogjuk, mi történik, ha ez a kultúra az események kiéleződésekor teljes kudarcot vall majd, ha elszakad a civilizáció vékony kis köpenye, s megmutatkozik leplezetlen, meztelen erőszakossága.

Silo sokféle szemszögből fogalmazta meg az erőszak, az eltárgyasító kultúránk, az erőszakos rendszer itt leírt jelenségét és mindezek szükségszerű túllépését, mint pl. a BELSŐ TÁJ "Emberi táj", "Adni és kapni" fejezeteiben, vagy "Az emberről" című elmélkedésben. De javaslatait az erőszak túllépéséért és az új, spirituális tapasztalatokhoz vezető nyitásért nem csak írásban fogalmazta meg, hanem barátokkal, szimpatizánsokkal közösen évtizedeken át dolgozott azon, hogy a konkrét javaslatokat elindítsa. Ezek a javaslatok mind azt a célt tűzték ki, hogy egy új, de ez alkalommal egy univerzális kultúra felé nyissanak utat: egy olyan kultúra ez, mely fejet hajt az emberi sokszínűség előtt, de véget vet az erőszak évezredes terrorjának, annak minden megjelenési formájában. Egy kultúra, melyben a befelé és kifelé nyíló ajtók félelem nélkül nyílnak, s így nem félelemmel vágunk neki a napnak, hanem azért, hogy tanuljunk és növekedjünk.

Silo (Grotte): *Ez a súlyos mag, annyira alapvető, ezt kellene transzferálnunk. Egy egész kultúra transzferálásáról van szó.*

Amikor annyi vesződés okoz, hogy egy gyerekkori baráttal lévő problémánkat transzferáljuk... Képzeld csak el, mit jelent az egész kultúránk magját transzferálni. Katarzissal nem oldhatod meg. Van különbség a katartikus és a transzferenciális megoldás között. A magot, egy kultúra nyomasztó magját transzferálni, az valami komoly dolog.

Silo (Grotte): *Tehát túllépni a bosszún annyit jelent, hogy magát a rendszert haladjuk meg. A bosszú túllépéséért harcolni egyet jelent azzal, hogy a rendszer ellen és annak egész struktúrája ellen harcolunk.*

Ez azt jelenti, hogy megváltoztatjuk a rendszert. Ha azt tervezed, hogy túllépsz a bosszún, azt jelenti, hogy túllépsz a rendszeren. Végso soron erről van szó. Minden más csak tákolmány.

13 Egy új kultúra / Válaszok

Itt nem próbálom meg az Új-Humanizmus utóbbi évtizedeinek az erőszak uralkodó kultúráját vádoló és annak túllépéséért folytatott sokszínű kezdeményezéseit, válaszait felsorolni. E monográfia olvasói feltehetőleg ismerik ezeket a javaslatokat, és tudják, hol és hogyan csatlakozhatnak ezekhez az aktivitásokhoz. Ezen kezdeményezések mindegyike egy koherens dokumentumon alapszik, melyekhez semmi hozzáfűznivalónk nincsen, kivéve, a saját részvételt és aktivitást, illetve a javaslatok széleskörű terjesztését.

Talán jót tesz, ha újraélesítjük a világra – a szenvedést létrehozó kultúrára, melyben élünk és hatunk – vetett tekintetünket. Nem csupán a "saját" családi, egyéni önéletrajzom van hatással rám, hanem a kultúra is, melyben én és őseim felnőttem. Ha saját magamról, 'a-világban-való-létemről' elmélkedem, egészen bizonyosan vitába, nézeteltérésbe kerülök ezzel a kultúrával.

Mi az, amivel ellene hathatunk az erőszak, bosszú és megtorlás kultúrájának? "Egy egész kultúra transzferálásáról van szó"⁹¹: tehát, hol kezdjük neki?

Ennek az intézményesített kultúrának, mely oly ismerős számunkra, egészen tudati apparátusunk mechanikus működéséig?

Ennek a "sérelemeink" kompenzálásain nyugvó kultúrának, annak a kultúrának, mely a "jutalom és megtorlás", "győztesek és vesztesek", "győzők és legyőzöttek" kultúrája? Olyan bosszúszomjas és fenyegető erkölccsel és törvényekkel, mint "Ha ezt nem teszed meg, akkor...?"

Ennek a kultúrának, mely domesztikálta alattvalói erőszakosságát azért, hogy ő gyakorolhassa azt. Ennek a kultúrának, mely alattvalói sorsuk saját kezükbe vételére irányuló újbóli követeléseire válaszul a demokráciának nevezett színdarabot adja elő, de ez nem sokkal több, mint ígérek, remény és árlás folyamatos színjátása. Ennek a kultúrának, mely képtelen békítő válaszokat találni a saját maga által létrehozott szenvedésre, háborúkra és konfliktusokra. És amely kultúra a konfliktusok veszteségeinek drága konferenciákon – esetleg – alamizsnát osztogat.

A királyok és alattvalók kultúrája, mely az alattvalókat azzal az illúzióval tartja féken, hogy mindannyian lehetnek királyok.

Ez a kultúra, mely a döntő pillanatban, amikor a bolygó népei összefognak az együttélésért,

⁹¹ A transzferencia célja, hogy integrálja a tartalmakat. Eljárásmódjuk nem az, mint a katarzisé, ahol a feszültségeket kívülre rakjuk, hanem átviszik a töltést egyik tartalomról a másikra, azért, hogy egy idearendszert, egy szellemi "jelenetet" egyensúlyba hozzunk.

A valóságban a tudat állandóan dolgozik, mégpedig úgy, hogy átviszi a töltéseket az egyik tartalomról a másikra. Előfordul azonban, hogy valamilyen okból bizonyos tartalmak elszigetelődnek és hasadásokat okoznak...

Az emberi életnek pszichológiai szempontból nézve tartalmak haladó integrálásának kellene lennie. A transzferencia technikája azon igyekszik, hogy a véletlenszerű hasadások által akadályozott normális folyamat menjen végbe." in: Önfelszabadítás, Luis A. Amman

nem talál más választ, mint hogy félelmében állig felfegyverkezik és a lakosságot a végsőkéig megrendszerbe foglalja.

Ez a kultúra nem lesz képes megújulni, hátraarcot végrehajtani a kiéleződő krízisben, mert hiányoznak az elemei ehhez. Erőszakból született, ez lett támasztópillére, ezért nem kérdőjelezheti meg az erőszakot – csak tagadhatja azt.

Mi az, amivel ellene hathatunk ennek a régi kultúrának?

Azzal, hogy érezzük egy új kultúra szükségességét. Ez a kiindulási pont.

Szilárd alapot adunk ennek az új kultúrának, hogy minden embernek helye legyen benne. Hogy sem én magamnak, sem a többiek számomra ne maradjanak "idegenek".

Az új kultúrához vezető lépés a bennem lévő régi kultúra túllépése – a "magammal és a világgal" való konfliktusaimat egy önéletrajzi-történelmi folyamattá integrálom transzferenciálisan, egy olyan érzett folyamattá, melyben növekszik az egység érzete, létezésem értelmének folyamatává.

Ez egy új kultúra lenne, mely eltávolodik a külső erkölctől és parancsolataitól, melyek nem mások, mint az eltárgyasítás cinkostársai, a bosszú cinkosai, mert minden parancsolat, törvény büntetést von maga után.

Más szavakkal:

Az a tudat, mely folyamatosan a elmúlt, jelenlegi és jövőbeni szenvedések bosszújával és kompenzációjával foglalatoskodik. és nem pedig ezek túllépésével és transzformációjával, csak nehezen nyugszik meg s lesz képes megnyílni arra, hogy, hogy a mély belső terekből érkező érdekes impulzusokat észlelje. És ez még nem minden: minden érdekesebb és mélyebb jel eltorzul és az egyén azokat a megtorlás újabb szenvedést okozó alapjain keresztül interpretálja. Így tekintve az erőszak és a bosszú túllépését saját magunkban, saját tudatunk megbékélését úgy foghatjuk fel, mint szükséges előfeltételt ahhoz, hogy megnyissuk magunkat a mélyebb inspirációk irányába. Ezt az utat nem lehet lerövidíteni.

A társadalmakkal sem történik ez másként. Minden foglalatoskodás, erőszakos cselekedet, a forrásokért és gazdasági előnyökért folytatott harcok, minden naponta újrateremtett szenvedés alatt utat tör magának egy jel, mely az ember legjobb szándékával kapcsolatos; ez a jel abból a mély vágyból fakad, hogy legyőzzük a fájdalmat és a szenvedést. Mint pl. az emberi jogok inspirált és inspiráló nyilatkozata is.

De már a preambulum is a régi kultúra tarthatatlan pilléreire nyugszik: minden alap nélkül a állítólagos természetjogra hivatkozik.⁹²

Peng-chun Chang és Mrs. Roosevelt

⁹² Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának kidolgozásánál figyelemreméltó szerepet játszott a kínai Peng-chun Chang (Zhang Penjun) (1892-1956), aki a Kuomintang-kormány tagjaként 1946-ban lett az ENSZ nagykövete. Saját szerepét nem politikusként, hanem filozófusként, tanárként és művészként határozta meg. 1950-ig volt az Emberi jogi Bizottság második elnöke. P.C. Chang részt vett az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Nyilatkozatának kidolgozásában. A bizottság tagjai és más tanúk kijelentései alapján állhatatosan, barátságosan, a nyugati és a keleti filozófiát ismerve és értve nagyban hozzájárult a nyilatkozat egyetemességéhez, azon fáradozott, hogy lehetőleg egyszerű, minden kultúrkör számára általános érvényű kijelentéseket fogalmazzanak meg. Konfuciuszra (K'ung-fu-tzu) és tanítványára, Menciuszra (Meng-ce) hivatkozott többek között, így világítva rá az alapvető kérdések megválaszolásánál a kulturális hasonlóságokra. Így ő a felelős azért, hogy a nyilatkozat nem Istenre hivatkozik, azzal utalva erre, hogy a nyilatkozatnak ateisták és más vallási elképzelések követői számára is érvénnyel kell bírnia. Túllépett a preambulumban az emberi jogok részletes természetjogi indoklásán, mégpedig azzal bizonyítva ezt, hogy ez csak egy egyoldalú nyugati látásmód.

(In: R.Huhle Peng-chun Chang, Dokumentation für das NMRZ/Nürnberger Menschenrechtszentrum, Sept./2008)

De ilyen alap nélkül az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata⁹³ az elmúlt ötven év alatt csak a hatalmasok kellemetlen papírhalmává vált, melyet akkor vesznek elő, ha egy ellenséget be akarnak feketíteni a nyilvánosság előtt; vagy ha igazolni akarják háborúikat. Évfordulók alkalmával persze kötelességtudóan dicsőítik a falra kifüggesztett, bekeretezett dokumentumot, hogy aztán gyorsan le is takarják, amikor a biztonság nevében megszabadulnak a belső és külső ellenségtől, konkurrenstól.

Érthető, hogy a múltban is és a jelenben is olyan sokan érezték a szükségét annak, hogy csendes, távoli helyeket keressenek fel, ahol a belső felé, a spiritualitásuk felé fordulhatnak. Érthető a Tanulmányozás és Elmélkedés Parkjainak létrejötte: ezek olyan helyek, melyek ugyan közel vannak a városokhoz, de távol annak a régi kultúrának a kódexeitől, mely nem képes az egyén, a csoportok, nemzetek és a világ számára megbékélést hozni. Egyszerű helyek, melyek éppúgy rendelkezésre állnak egyéneknek, mint csoportoknak. A megbékélés és inspiráció helyei. Végso soron olyan helyek, ahol az ember megerősödik, és folytathatja harcát a rendszerrel és annak struktúrájával szemben. Mivel nem szeretnénk egy erőszakos kultúra régi kódexeinek korlátai közé szorítani a Parkokban tapasztalt inspirációk szabad interpretációját, ezért ezeket a helyeket választjuk az elmélkedés helyszínéül, szemben a tradicionális helyekkel; ezzel elkerülve a régi kultúra fojtogató, de legalábbis meghamisító interpretációs kereteit.

Miért ne hívnánk meg végét járó kulturánkból – melynek problematikus magja minden fontosabb haladást megbénít – még több embert ezekre a transzferenciális utazásokra: inspiráló zarándokutakra a Tanulmányozás és Elmélkedés Parkjaiba? Követve a 2007-es meghívás modelljét, és azt felerősítve egy új, univerzális, belső kultúra impulzusát állíthatjuk a régi kultúrával szembe.

Akkor – 2007. május 5-én, Punta de Vacas-ban (Argentína), az Inspiráció Napjának alkalmából Silo költőien, de egyszerű szavakkal, nagyon világosan leírta, mely lépések és mely munkák szükségesek ahhoz, ha valaki a saját magával és a saját magában lévő megbékélés útját keresi.

Lényegében a transzferencia technikáját írja le, ahogyan azt L. A. Amman az "Önfelszabadítás" c. könyvében elmagyarázza, s mely néhány olvasónak bizonyosan ismerős.

A tudatban a megbékélés mechanizmusa a következőképpen zajlik:

Amikor elérkezem egy ponthoz, amikor is észreveszem, hogy a jövőre vetett tekintetem fáradságos, fájdalmas és borús, vagy blokkolt, akkor eljuthatok ahhoz a belátáshoz, hogy szükséges túllépnem a múlt fájdalmas, szenvedést okozó és ellentmondásos tapasztalatain.

⁹³ Álljon itt az Emberi jogi Nyilatkozat preambulumaának egy egységesebb alapokkal bíró tervezete:

Mi, e dokumentum aláírói úgy mint emberiség és emberek, mélyen összekapcsolódva érezzük magunkat egymással, mert fajunk történelmében felismerjük, hogyan vezetett a fájdalom és szenvedés legyőzésének mély vágya – minden nehézség és visszaesés ellenére – haladáshoz, és ez a vágy mindannyiunknak irányt ad. Az emberek ezen közös vágyában és törekvésében látjuk annak az alapjait, hogy minden ember egyenlőségéről beszélhessünk. Túl az egyedek, népek és kultúrák sokszínűségén és különbözőségén.

Ebben az értelemben egy ember sem áll a másik ember fölött vagy a másik ember alatt.

Abban a szellemben, hogy megértettük, az egyes ember minden más emberrel egyenlő és kapcsolatban áll, ugyanígy az emberiség is az egyes emberrel, így fogalmazzuk meg a mindenki számára alapvető egyenlő jogok és lehetőségek létrehozásának tervét: az emberi jogokat.

Mi, aláírók, elkötelezzük magunkat, hogy teljes erőnkkel dolgozunk ezen emberi jogok létrehozásán, megvalósításán és megővésén...

Ehhez pontosan ezeket a tapasztalatokat kell megfigyelnem azért, hogy a történések meg nem értett tényezőit megértsem, és ezzel "emészthetővé" tegyem őket a tudati apparátus számára. Mechanikusan a tudati apparátus pont hogy elfordul, mert úgy van kialakítva, hogy lehetőleg gyorsan eltávolítson bennünket a szenvedéstől. Mert minden szenvedés megtekintése, melyet elszenvedtünk, vagy másoknak okoztunk, kellemetlen és egy cseppnyi energiát, szándékot kíván. A tudati apparátus azonban mechanikusan mindig a rövidebb, egyszerűbb utat választja, ezzel is energiát spórolva számunkra. Ami ebben az esetben kompenzációt, elfojtást, felejtést jelentene. Mi azonban arról az esetről beszélünk, amikor a kompenzáció már nem elégséges számomra. A múlt ezen eseményeire, ezekre a helyzetekre vetett tekintettel, melyek hatása még a jelenben is megmutatkozik, de melyek főleg a jövőt hátráltatják, biztosan előhívunk elszenvedett vagy okozott szenvedéseket, s ezeket újra érezni fogjuk. Mint már említettük, ez szándékot kíván, és része a megbékélés művészetének. Ennek az eljárásnak a nehezebb része azonban az, hogy mindezt a megfelelő tekintettel szemléljük. Nem kellene, hogy ezt a tekintetet akadályozza a kultúra, mely annyira kedvez ennek a szenvedésnek: bűn és bocsánatkérések, büntetés, bosszú, egyszerű ítélkezés.

Megbékélés
Pablo/Paul Hanneman argentin szobrász alkotása és
ajándéka Berlin városának, Berlin / Fehrbelliner Platz 4

Mert a szellemnek frissnek és figyelmesnek kell maradnia, rejtegetés és hamisságok nélkül. Most a legfontosabb kérdést vizsgáljuk a megbékéléssel kapcsolatban, ami nem ismer semmiféle meghamisítást (...)

Mert nem akarok ítélkezni sem magam, sem mások felett... Mély megértésre törekszem, azért, hogy megtisztítsam szellemem a nehezteléstől...(...)

*... elismerjük mindazt, ami történt, és elhatározzuk, hogy elhagyjuk a neheztelés ördögi körét. ... áttekintjük és felismerjük a hibákat önmagunkban és másokban.*⁹⁴

Ez egy figyelmes tekintet, mely megpróbálja megérteni azt, amit a múlt eseményeiben és mindazon körülmények között, melyek lehetővé tették, hogy ez megtörténhessen, nem tudott megérteni: mégpedig azt, hogy tényezők vannak – nálam, és a másik embernél.

*Ha képesek vagyunk megérteni, hogy bensőnkben nem egy ellenség él, hanem egy lény tele reményekkel és kudarccal, egy lény, akiben egymást követő képek rövid sorozatában gyönyörű, beteljesült pillanatok, valamint a csalódás és neheztelés pillanatait láthatjuk; ha képesek vagyunk megérteni, hogy az ellenségünk is remények és csalódások egymást követő pillanataiban él, ő is egy lény, akinek szintén vannak gyönyörű, beteljesült pillanatai és olyan pillanatai, melyek telve vannak kudarccal és nehezteléssel, akkor emberi tekintettel helyettesítjük a szörnyűség leplét.*⁹⁵

Ha meg tudom érteni a történeteket, megértem, mi vezetett odáig (és már pusztán az, hogy a megfelelő tekintettel nézek a történetekre, már az hozzájárul ehhez), akkor a tudatom mindezt

⁹⁴ Silo, 2007. május 5., Punta de Vacas

⁹⁵ idézett helyen

elhelyezheti az emlékezetemben, besorolhatja azt életem folyamatába. Mindez sok energiát szabadít fel, mivel tudati apparátusom már nem arra fordítja minden erejét, hogy elkerülje és kiegyenlítse az emlékeket és helyzeteket. Ez a megbékélés, melyet bensőm keres.

Vajon működött? Ezt az érzéseim fogják jelezni, megkönnyebbülés érzése, és annak érzékelése, hogy újonnan értettem meg valamit. És vannak más indikátorok is:

*Ne felejtjük el azokat a rövid mondatokat, melyek a bensőnkben megjelentek, ne felejtjük el a gondolatokat, melyek váratlan érkeztek hozzánk. Ne felejtjük el leírni azt a néhány igazságot, melyeket megsejtettünk, és amelyeket rövid időre láttunk magunk előtt táncolni sétáink során vagy a zárándoklat utáni pihentető álmainkban. Ezek a mondatok, gondolatok és ezek a táncoló igazságok olyan inspirációk, melyekért hálásak lehetünk. Olyan inspirációk, melyek arra hívnak minket, hogy továbblépjünk a tapasztalatainkban, nemcsak a megbékéléssel kapcsolatosan, hanem az ellentmondásaink, gyengeségeink és félelmeink legyőzése terén is.*⁹⁶

A megbékélés reflektáló aktusa akkor válik teljessé, amikor megfelelően bánunk azokkal, akiknek szenvedést okoztunk, illetve akik nekem okoztak szenvedést. De ez már az újonnan megértés hatására történik majd.

*Megbékélni azt jelenti, hogy elhatározzuk, nem lépünk rá kétszer ugyanarra az útra, hanem készségessé válunk arra, hogy kétszeresen tegyük jóvá mindazokat a hibákat, amiket elkövettünk. Azonban nyilvánvaló, hogy nem kérhetjük azokat, akik megbántottak bennünket, hogy kétszeresen tegyék jóvá a hibáikat. Ugyanakkor jó feladat feltárni előttük a hibák láncolatát, melyet végighurcoltak életükön. Ha ezt tesszük, megbékélünk azzal a személlyel, akire előtte ellenséggént tekintettünk, még akkor is, ha nem érzük el azt, hogy a másik is megbékéljen velünk. Ez azonban már az ő cselekedeteinek sorsához tartozik, amiről mi nem dönthetünk.*⁹⁷

Természetesen a megbékélés itt leírt folyamata különböző mélységgel és alapossággal végezhető, ez csakis saját mérlegelésünktől és érdekünktől függ. Mindenesetre ha valaki a megbékélésnek ezt az útját járja, annak eljárás módja és hatása már a régi kultúra túllépésének részét képezi.

Miért ne transzferálnánk magunkban ezt a régi kultúrát, hogy így utat mutatva inspirálhassuk az új generációkat?

És miért ne fűjnánk szerte és szét a világ minden tájára a megbékélés új kultúrájának szelét, így járulva hozzá valamiképp egy egyetemes kultúrához vezető történelmi transzferenciához?

⁹⁶ idézett helyen

⁹⁷ idézett helyen

... akkor a Projekt megvalósítható lenne. De hogyan lehet ezt az egész világon elterjeszteni? Ugyanúgy, mint ahogyan minden más technológia is elterjedt. Az elosztási csatornák nyitva álltak ezen különleges emberek hálózata számára, távol attól a látszólagos héjtól, melyé az embert redukálták. Most már tudta, hogy létezett, hogy mindenki más is létezett, és hogy ez a legfontosabb a dolgok hosszú listájában.

Silo: A szárnyas oroszlán

Felhasznált irodalom:

- Aldhouse Green, Miranda (2003). *Menschenopfer Ritualmord von der Eisenzeit bis zum Ende der Antike*. Essen: Magnus. Original: *Dying for the gods*. Stroud: Tempus Publishing (2002).
- Amman, Luis.A. (1991). *Selbstbefreiung*. Düsseldorf: Selbstverlag. Original: *Autoliberacion*. Mexico: Plaza y Valdez (1991).
- Bär, Jürgen (2009). *Frühe Hochkulturen an Euphrat und Tigris*. Stuttgart: Konrad Theiss.
- Barring, Ludwig (1967). *Die Todesstrafe in der Geschichte der Menschheit*. Frechen/München: Komet/Drei Ulmen.
- Bauer, Joachim (2011). *Schmerzgrenze – Vom Ursprung alltäglicher und globaler Gewalt*. München: Blessing.
- Beccare, Cesare (1851). *Über Verbrechen und Strafe* (1764). Wien: Tendler&Comp.
- Bretone, Mario (1992). *Geschichte des Römischen Rechts. Von den Anfängen bis zu Justinian*. München: C.H.Beck. Original: *Storia del Diritto Romano*. Bari: Laterzy&Figli (1987).
- Davies, Nigel (1981). *Opfertod und Menschenopfer. Glaube, Liebe und Verzweiflung in der Geschichte der Menschheit*. Düsseldorf und Wien: Econ. Original: *Human Sacrifice*. Macmillan Publishing (1981).
- Eilers, Wilhelm (1932/2009). *Codex Hammurabi. In der Übersetzung von Wilhelm Eilers*. Wiesbaden: Marix.
- Flaig, Egon (2011). *Weltgeschichte der Sklaverei*. München: C.H.Beck.
- Frazer, James G. (1989). *Der Goldene Zweig*. Reinbek: Rowohlt. Original: *The Golden Bough*.
- Gehrke, Hans-Joachim (1987). *Die Griechen und die Rache. Ein Versuch in historischer Psychologie*. in: *Saeculum* 38/1987. S.121-149.
- Grosser, Alfred (1990). *Ermordung der Menschheit. Der Genozid im Gedächtnis der Völker*. München und Wien: Hanser. Original: *Le crime et la mémoire*. Paris: Flammarion (1989).
- Hoops, Johannes (Hg.) (2006). *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*. Berlin: de Gruyter.
- Jones, Adam (Hg.) (2005). *Völkermord, Kriegsverbrechen und der Westen*. Berlin: Parthas. Original: *Genocide, War Crimes and the West. History and Complicity*. London: Zed Books (2004).
- Klengel, Horst (1980). *Hammurapi von Babylon und seine Zeit*. Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Krebernik, Manfred (2012). *Götter und Mythen des Alten Orients*. München: C.H.Beck.
- Kundrus, B. und Strotbek, H. (2006) *Genozid – Grenzen und Möglichkeiten eines Forschungsbegriffs*. in: *Neue Politische Literatur – NPL* 2/3 2006. Darmstadt: Lang.
- Leder, Karl Bruno (1980). *Todesstrafe. Ursprung, Geschichte, Opfer*. Wien und München: Meyster.
- Lippert, Sandra (2012). *Einführung in die altägyptische Rechtsgeschichte*. Berlin-Zürich-Wien-London: LIT-Verlag.
- Lombard, Maurice (1992). *Blütezeit des Islam. Eine Wirtschafts- und Kulturgeschichte*. Frankfurt a.M.: Fischer. Original: *L'Islam dans sa première grandeur*. Paris: Flammarion (1971).
- Meillassoux, Claude (1989). *Anthropologie der Sklaverei*. Frankfurt a.M.: Campus. Original: *Anthropologie de l'esclavage. Le ventre de fer et d'argent*. Paris: Presse Universitaire (1986).
- Nietzsche, Friedrich (2010). *Zur Genealogie der Moral*. Köln: Anaconda.

Nietzsche, Friedrich (1969). *Also sprach Zarathustra*. Stuttgart: Kröner.

Nietzsche, Friedrich. *Digitale kritische Gesamtausgabe – Werke und Briefe*. Basierend auf der kritischen Gesamtausgabe von G.Coli und B.Montinari. Berlin und New York: De Gruyter (1967).

Nippel, Wilfried (2008). *Preis der Sklaverei* In: ZIG (Zeitschrift für Ideengeschichte) Heft III/2 2009, München: C.H.Beck

Pinker, Steven (2013). *Gewalt – Eine neue Geschichte der Menschheit*. Frankfurt a.M.: S.Fischer. Original: *The better Angels of our Nature. Why violence has declined*. New York: Viking Press (2011).

Reichholf, Joseph H. (2008). *Warum die Menschen sesshaft wurden*. Frankfurt a.M.: S.Fischer.

Ritter, James (1989). *Babylon*. In: *Elemente einer Geschichte der Wissenschaften*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp. 1998 Original: *Element d'histoire des sciences*. Paris: Bordas (1989).

Silo (2005). *Wörterbuch des Neuen Humanismus*. Köln: Selbstverlag. Original: *Diccionario del Nuevo Humanismo*. (1996)

Silo (1983). *Einiges über das Menschliche*. In: *Silo spricht. Zusammenstellung von Meinungen, Kommentaren und Vorträgen*. München: Uzielli (1998). Original: *Habla Silo*. In: *Silo. Obras Completas. Volumen I*. Madrid: ediciones humanistas (1999)

Silo (1994). *Briefe an meine Freunde*. München: Uzielli. Original: *Carta a mis amigos*. (1993)

Vardiman, E.E. (1977). *Nomaden – Schöpfer einer neuen Kultur im Vorderen Orient*. Wien und Düsseldorf: Econ.

A 7. fejezet (Nietzsche) idézetei eredeti nyelven:

"Darum reisse ich an eurem Netze, dass eure Wuth euch aus eurer Lügen-Höhle locke, und eure Rache hervorspringe hinter eurem Wort „Gerechtigkeit.“ Denn dass der Mensch erlöst werde von der Rache: das ist mir die Brücke zur höchsten Hoffnung und ein Regenbogen nach langen Unwettern. Aber anders wollen es freilich die Taranteln. „Das gerade heisse uns Gerechtigkeit, dass die Welt voll werde von den Unwettern unsrer Rache“ — also reden sie mit einander."
aus: Zarathustra 'Von den Taranteln'; Erstveröffentlichung 31.12.1883

...ich mag auch sie nicht, diese neuesten Spekulanten in Idealismus, die Antisemiten, welche heute ihre Augen christlich-arisch-biedermännisch verdrehn und durch einen jede Geduld erschöpfenden Missbrauch des wohlfeilsten Agitationsmittels, der moralischen Attitüde, alle Hornvieh-Elemente des Volkes aufzuregen suchen (— dass jede Art Schwindel-Geisterei im heutigen Deutschland nicht ohne Erfolg bleibt, hängt mit der nachgerade unableugbaren und bereits handgreiflichen Verödung des deutschen Geistes zusammen,...
aus: F.Nietzsche „Zur Genealogie der Moral“, Kap.3 Absatz 26 Ende

...ich erinnere Leser, die Ohren haben, nochmals an jenen Berliner Rache-Apostel Eugen Dühring, der im heutigen Deutschland den unanständigsten und widerlichsten Gebrauch vom moralischen Bumbum macht: Dühring, das erste Moral-Grossmaul, das es jetzt giebt, selbst noch unter seines Gleichen, den Antisemiten...
aus: F.Nietzsche „Zur Genealogie der Moral“, Kap.3 Absatz14 Ende

"Wenn das Christentum mit seinen Sätzen vom rächenden Gotte, der allgemeinen Sündhaftigkeit, der Gnadenwahl und der Gefahr einer ewigen Verdammnis recht hätte, so wäre es ein Zeichen von Schwachsinn und Charakterlosigkeit, nicht Priester, Apostel oder Einsiedler zu werden und mit Furcht und Zittern einzig am eigenen Heile zu arbeiten; es wäre unsinnig, den ewigen Vorteil gegen die zeitliche Bequemlichkeit so aus dem Auge zu lassen. Vorausgesetzt, daß überhaupt geglaubt wird, so ist der Alltags-Christ eine erbärmliche Figur, ein Mensch, der wirklich nicht bis drei zählen kann, und der übrigens, gerade wegen seiner geistigen Unzureichensfähigkeit, es nicht verdiente, so hart bestraft zu werden, wie das Christentum ihm verheißt." (Menschliches, Allzumenschliches, 116)

*„Ihr drängt euch um den Nächsten und habt schöne Worte dafür. Aber ich sage euch: eure Nächstenliebe ist eure schlechte Liebe zu euch selber.
Ihr flüchtet zum Nächsten vor euch selber und möchtet euch daraus eine Tugend machen: aber ich durchschaue euer „Selbstloses“.
Höher als die Liebe zum Nächsten steht die Liebe zum Fernsten und Künftigen; höher noch als die Liebe zu Menschen gilt mir die Liebe zu Sachen und Gespenstern. Dies Gespenst, das vor dir herläuft, mein Bruder, ist schöner als du; warum gibst du ihm nicht dein Fleisch und deine Knochen? Aber du fürchtest dich und läufst zu deinem Nächsten.
Ihr haltet es mit euch selber nicht aus und liebt euch nicht genug: nun wollt ihr den Nächsten zur Liebe verführen und euch mit seinem Irrtum vergolden.
Ich wollte, ihr hieltet es nicht aus mit allerlei Nächsten und deren Nachbarn; so müßtet ihr aus euch selber euren Freund und sein überwallendes Herz schaffen.“
(Also sprach Zarathustra, Über die Nächstenliebe)*

*»Ich verstehe, ich mache nochmals die Ohren auf (ach! ach! ach! und die Nase zu). Jetzt höre ich erst, was sie so oft schon sagten: ›Wir Guten – wir sind die Gerechten‹ – was sie verlangen, das heißen sie nicht Vergeltung, sondern ›den Triumph der Gerechtigkeit‹; was sie hassen, das ist nicht ihr Feind, nein! sie hassen das ›Unrecht‹, die ›Gottlosigkeit‹; was sie glauben und hoffen, ist nicht die Hoffnung auf Rache, die Trunkenheit der süßen Rache (– ›süßer als Honig‹ nannte sie schon Homer), sondern der Sieg Gottes, des gerechten Gottes über die Gottlosen; was ihnen zu lieben auf Erden übrigbleibt, sind nicht ihre Brüder im Hasse, sondern ihre ›Brüder in der Liebe‹, wie sie sagen, alle Guten und Gerechten auf der Erde.«
- Und wie nennen sie das, was ihnen als Trost wider alle Leiden des Lebens dient – ihre*

Phantasmagorie der vorweggenommenen zukünftigen Seligkeit?

- »Wie? Höre ich recht? Sie heißen das ›das jüngste Gericht‹, das Kommen ihres Reichs, des ›Reichs Gottes‹ – einstweilen aber leben sie ›im Glauben‹, ›in der Liebe‹, ›in der Hoffnung‹.«

Genug! Genug!

Im Glauben woran? In der Liebe wozu? In der Hoffnung worauf? – Diese Schwachen – irgendwann einmal nämlich wollen auch sie die Starken sein, es ist kein Zweifel, irgendwann soll auch ihr »Reich« kommen – »das Reich Gottes« heißt es schlechtweg bei ihnen, wie gesagt: man ist ja in allem so demütig! Schon um das zu erleben, hat man nötig, lange zu leben, über den Tod hinaus – ja man hat das ewige Leben nötig, damit man sich auch ewig im »Reiche Gottes« schadlos halten kann für jenes Erden-Leben »im Glauben, in der Liebe, in der Hoffnung«. Schadlos wofür? Schadlos wodurch?... Dante hat sich, wie mich dünkt, gröblich vergriffen, als er, mit einer schreckeneinflößenden Ingenuität, jene Inschrift über das Tor zu seiner Hölle setzte »auch mich schuf die ewige Liebe« – über dem Tore des christlichen Paradieses und seiner »ewigen Seligkeit« würde jedenfalls mit besserem Rechte die Inschrift stehen dürfen »auch mich schuf der ewige Haß« – gesetzt, daß eine Wahrheit über dem Tor zu einer Lüge stehen dürfte!

Aus: F.Nietzsche „Genealogie der Moral“, Erster Abschnitt, Ende Absatz14/Anfang Absatz15

„Helft, ihr Hülfreichen und Wohlgesinnten, doch an dem Einen Werke mit, den Begriff der Strafe, der die ganze Welt überwuchert hat, aus ihr zu entfernen! Es giebt kein böseres Unkraut!“

(Kap.13 der „Morgenröte – Über die moralischen Vorurteile“)

...

...Auch wenn er sich an die Gerichte wendet, so will er die Rache als private Person: nebenbei aber noch, als weiterdenkender vorsorglicher Mensch der Gesellschaft, die Rache der Gesellschaft an Einem, der sie nicht ehrt. So wird durch die gerichtliche Strafe sowohl die Privatehre als auch die Gesellschaftsehre wiederhergestellt : das heisst — Strafe ist Rache. — Es giebt in ihr unzweifelhaft auch noch jenes andere, zuerst beschriebene Element der Rache, insofern durch sie die Gesellschaft ihrer Selbst-Erhaltung dient und der Nothwehr halber einen Gegenschlag führt. Die Strafe will das weitere Schädigen verhüten, sie will abschrecken. Auf diese Weise sind wirklich in der Strafe beide so verschiedene Elemente der Rache verknüpft, und diess mag vielleicht am meisten dahin wirken, jene erwähnte Begriffsverwirrung zu unterhalten, vermöge deren der Einzelne, der sich rächt, gewöhnlich nicht weiss, was er eigentlich will.

Aus: F.Nietzsche Menschliches, Allzumenschliches II 33. Elemente der Rache.

Morgenröthe: § 202. Erste Veröffentl. 31.07.1881

Der Geist der Rache: meine Freunde, das war bisher der Menschen bestes Nachdenken; und wo Leid war, da sollte immer Strafe sein. „Strafe“ nämlich, so heisst sich die Rache selber: mit einem Lügenwort heuchelt sie sich ein gutes Gewissen.

Jetzt will zwar immer noch Der, welchem ein Schaden zugefügt ist, ganz abgesehen davon, wie dieser Schaden etwa gut zu machen ist, seine Rache haben und wendet sich ihrethalben an die Gerichte, - und diess hält einstweilen unsere abscheulichen Strafordnungen noch aufrecht, sammt ihrer Krämerwaage und dem Aufwiegenwollen der Schuld durch die Strafe: aber dürften wir nicht hierüber hinaus kommen können? Wie erleichtert wäre das allgemeine Gefühl des Lebens, wenn man mit dem Glauben an die Schuld auch vom alten Instinct der Rache sich losmachte und es selbst als eine feine Klugheit der Glücklichen Betrachtete, mit dem Christenthum den Segen über seine Feinde zu sprechen und Denen wohlzuthun, die uns beleidigt haben!

Schaffen wir den Begriff der Sünde aus der Welt und schicken wir ihm den Begriff der Strafe bald hinterdrein! Müssen diese verbannte Unholde irgendwo anders fürderhin, als unter Menschen, leben, wenn sie durchaus leben wollen und nicht am eigenen Ekel zu Grunde gehen!

Strafe. Ein seltsames Ding, unsere Strafe! Sie reinigt nicht den Verbrecher, sie ist kein Abbüßen: im Gegentheile, sie beschmutzt mehr, als das Verbrechen selber. (Morgenröthe: § 236. Erste Veröffentl. 31.07.1881)

Vermittelst der Strafe am Schuldner nimmt der Gläubiger an einem Herren-Rechthe teil: endlich kommt auch er ein Mal zu dem erhebenden Gefühle, ein Wesen als ein Unter-sich verachten und misshandeln zu dürfen – oder wenigstens, im Falle die eigentliche Strafgewalt, der Strafvollzug schon

an die „Obrigkeit“ übergegangen ist, es verachtet und misshandelt zu sehen.(Zur Genealogie der Moral: §II – 5. Erste Veröffentlichung 16.11.1887)

...dieser Zorn aber in Schranken gehalten und modifiziert durch die Idee, dass jeder Schaden irgend worin sein Äquivalent habe und wirklich abgezahlt werden könne, sei es selbst durch einen Schmerz des Schädigers. Woher diese uralte, tiefgewurzelte, vielleicht jetzt nicht mehr ausrottbare Idee ihre Macht genommen hat, die Idee einer Äquivalenz von Schaden und Schmerz? Ich habe es bereits verrathen: in dem Vertragsverhältnis zwischen Gläubiger und Schuldner, das so alt ist als es überhaupt „Rechtssubjekte“ giebt und seinerseits wieder die Grundformen von Kauf, Verkauf, Tausch, Handel und Wandel zurückweist.(Zur Genealogie der Moral: §2 – 4. Erste Veröffentlichung 16.11.1887)

Wie kommt es, dass jede Hinrichtung uns mehr beleidigt als ein Mord? Es ist die Kälte der Richter, die peinliche Vorbereitung, die Einsicht, dass hier ein Mensch als Mittel benutzt wird, um andere abzuschrecken. Denn die Schuld wird nicht bestraft, selbst wenn es eine gäbe: Diese liegt in Erziehern, Umgebungen, in uns, nicht im Mörder.

Aus: Menschliches Allzumenschliches I: §70 Erste Veröffentlichung 7. Mai 1878

...vielmehr frage man sich doch, wer eigentlich „böse“ ist, im Sinne der Moral des Ressentiment. In aller Strenge geantwortet: eben der „Gute“ der andren Moral, eben der Vornehme, der Mächtige, der Herrschende, nur umgefärbt, nur umgedeutet, nur umgesehn durch das Giftauge des Ressentiment. Hier wollen wir Eins am wenigsten leugnen: wer jene „Guten“ nur als Feinde kennen lernte, lernte auch nichts als böse Feinde kennen, und dieselben Menschen, welche so streng durch Sitte, Verehrung, Brauch, Dankbarkeit noch mehr durch gegenseitige Bewachung, durch Eifersucht inter pares in Schranken gehalten sind, die andererseits im Verhalten zu einander so erfinderisch in Rücksicht, Selbstbeherrschung, Zartsinn, Treue, Stolz und Freundschaft sich beweisen, - sie sind nach Aussen hin, dort wo das Fremde, die Fremde beginnt, nicht viel besser als losgelassne Raubthiere. Sie geniessen da die Freiheit von allem socialen Zwang, sie halten sich in der Wildniss schadlos für die Spannung, welche eine lange Einschliessung und Einfriedung in den Frieden der Gemeinschaft giebt, sie treten in die Unschuld des Raubthier-Gewissens zurück, als frohlockende Ungeheuer, welche vielleicht von einer scheusslichen Abfolge von Mord, Niederbrennung, Schändung, Folterung mit einem Übermuth und seelischen Gleichgewichte davongehen, wie als ob nur ein Studentenstreich vollbracht sei, überzeugt davon, dass die Dichter für lange nun wieder Etwas zu singen und zu rühmen haben.

Aus: Genealogie der Moral 1.Kapitel Absatz 11

Die „Strafe“ ist auf dieser Stufe der Gesittung einfach das Abbild, der Mimus des normalen Verhaltens gegen den gehassten, wehrlos gemachten, niedergeworfnen Feind, der nicht nur jedes Rechtes und Schutzes, sondern auch jeder Gnade verlustig gegangen ist; also das Kriegerrecht und Siegesfest des vae victis! In aller Schonungslosigkeit und Grausamkeit: - woraus es sich erklärt, dass der Krieg selbst (eingerechnet der kriegerische Opferkult) alle die Formen hergegeben hat, unter denen die Strafe in der Geschichte auftritt.

Aus: Genealogie der Moral 2.Kapitel Ende Absatz 9

Jeder Leidende nämlich sucht instinktiv zu seinem Leid eine Ursache; genauer noch, einen Thäter, noch bestimmter, einen für Leid empfänglichen schuldigen Thäter, - kurz, irgend etwas Lebendiges, an dem er seine Affekte thätlich oder in effigie auf irgend einen Vorwand hin entladen kann: denn die Affekt-Entladung ist der grösste Erleichterungs- nämlich Betäubungsversuch des Leidenden, sein unwillkürlich beehrtes Narcoticum gegen Qual irgend welcher Art. Hierin allein ist, meiner Vermutung nach, die wirkliche physiologische Ursächlichkeit des Ressentiment, der Rache und ihrer Verwandten, zu finden, in einem Verlangen also nach Betäubung von Schmerz durch Affekt: - man sucht dieselbe gemeinhin, sehr irrthümlich, wie mich dünkt, in dem Defensiv-Gegenschlag, einer blossen Schutzmassregel der Reaktion, einer Reflexbewegung, im Falle irgend einer plötzlichen

Schädigung und Gefährdung, von der Art, wie sie ein Frosch ohne Kopf noch vollzieht, um eine ätzende Säure loszuwerden. Aber die Verschiedenheit ist fundamental: im Einen Falle will man weiteres Beschädigtwerden hindern, im andern Falle will man einen quälenden, heimlichen, unerträglich-werdenden Schmerz durch eine heftigere Emotion irgend welcher Art zu betäuben und für den Augenblick wenigstens aus dem Bewusstsein schaffen, - dazu braucht man einen Affekt, einen möglichst wilden Affekt und, zu dessen Erregung, den ersten besten Vorwand. Irgend jemand muss schuld daran sein, dass ich mich schlecht befinde - diese Art zu schliessen ist allen Krankhaften eigen, und zwar je mehr ihnen die wahre Ursache ihres Sich-Schlecht-Befindens, die physiologische, verborgen bleibt (- sie kann etwa in einer Erkrankung des nervus sympathicus liegen oder in einer übermässigen Gallen-Absonderung, oder an einer Armuth des Blutes an schwefel- und phosphorsaurem Kali oder in Druckzuständen des Unterleibes, welche den Blutumlauf stauen, oder in Entartung der Eierstöcke und dergleichen). Die Leidenden sind allesammt von einer entsetzlichen Bereitwilligkeit und Erfindsamkeit in Vorwänden zu schmerzhaften Affekten; sie geniessen ihren Argwohn schon, das Grübeln über Schlechtigkeiten und scheinbare Beeinträchtigungen, sie durchwühlen die Eingeweide ihrer Vergangenheit und Gegenwart nach dunklen fragwürdigen Geschichten, wo es ihnen freisteht, in einem quälerischen Verdachte zu schwelgen und am eignen Gifte der Bosheit sich zu berauschen, sie reissen die ältesten Wunden auf, sie verbluten sich an längst ausgeheilten Narben, sie machen Übelthäter aus Freund, Weib, Kind und was sonst ihnen am nächsten steht...

Aus: Genealogie der Moral 3.Kapitel Ende Absatz 15 (Ende):

Irodalomjegyzék Nietzsche műveinek magyar fordításához:

Így szólott Zarathustra, Osiris Kiadó, 2000, fordító:Kurdi Imre

Im-igyen szóla Zarathustra, Grill Könyvkiadó, 1908, fordító: Dr. Wildner Ödön

Adalék a morál genealógiájához (Vitairat), Holnap Kiadó, 1996

fordító: Romhányi Török Gábor,

Emberi, nagyon is emberi, (I.)Osiris Kiadó, 2008, (II.) Cartaphilus 2012, fordító: Horváth Géza

Hajnalpír, Gondolatok a morális előítéletekről, Attraktor Kiadó, 2009, fordító: Óvári Csaba

Virradat, Holnap Kiadó, 2000, 2009, fordító Romhányi Török Gábor
